

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam
1998/4.

A TARTALOMBÓL

Haderőreformunk jövője

A NATO déli szárnyának jelentősége

A honvédelem
társadalmi támogatottsága

A hadtudomány struktúrája, kapcsolatai

Az információs hadviselés

Vegyivédelmi támogatás! biztosítás?

A villamosmérnök-képzésről

A bűncselekményi latenciáról

A katonaföldrajz ismeretrendszere

A terület-ellenőrzés feladatai

Társaságunk feladatairól

A tudomány napja,
a társaság rendezvényei

A tanulmányok szerzői

- Dr. Bognár Károly* nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora
- Felházi Sándor* százados,
doktorandusz
- Dr. Gelencsér Gyula* nyá. r. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Gyarmati István* helyettes államtitkár,
a hadtudomány kandidátusa
- Cziva Oszkár* tűzoltó őrnagy,
doktorandusz
- Grósz Zoltán* mk. alezredes,
doktorandusz
- Dr. Héjja István* nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Lánszki János* nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Nagy Pál* mk. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Pirtyi Sándor*,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Rádli Tibor* ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Simon Ákos* nyá. mk. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Dr. Szabó András* mk. őrnagy,
egyetemi adjunktus
- Dr. Szabó József* nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora
- Szép László* mk. őrnagy,
doktorandusz
- Dr. Zsigmond Gyula* mérnök,
főiskolai adjunktus
- Zsigovits László* hőr. alezredes,
egyetemi adjunktus

Társasági élet rovat összeállításában részt vett:
Csery Péter, Horváth István,
Pekó József, Simon László.

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
NAGY LÁSZLÓ,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Ács Tibor,
Barna Géza,
Béres Endre,
Bertalan György,
Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
Turák János,
Opál Sándor,
Pataky Iván,
Pekó József,
Várhegyi István,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot
gondozta és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam

4. szám

1998. december

Tartalomjegyzék

Gyarmati István	A haderőreform jövője, a honvédség közép- és hosszú távú perspektívája	3
-----------------	--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Pirityi Sándor	A NATO déli szárnya, ahová készülünk	17
----------------	--	----

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Bognár Károly	A honvédelem az egész társadalom ügye	31
Héjja István	A hadtudomány rendszerszemléletű elemzése	37
Szabó András	Az információs hadviselés és a hadtudomány	47
Nagy Pál	A mikrohullámú távérzékelés és a Nyitott Égbolt katonai-technikai aspektusai	59
Simon Ákos Grósz Zoltán Cziva Oszkár	A vegyivédelmi támogatásról	67

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Rádli Tibor Zsigmond Gyula	Villamosmérnök-képzés a BJKMF-n	75
-------------------------------	---------------------------------------	----

RENDVÉDELEM

Zsigovits László	A multimédia alkalmazása a rendvédelmi képzésben	82
Gelencsér Gyula	A bűncselekményi latencia csökkentésének lehetőségei	93

FÓRUM

Lánszki János	A katonaföldrajz néhány elméleti és gyakorlati kérdése	98
Szép László Felházi Sándor	A terület-ellenőrzés, mint a szárazföldi csapatok tevékenységének új eleme ..	108
Bognár Károly	Hozzászólás a <i>Biztonság, nemzetbiztonság, biztonságpolitika</i> című cikkhez	118

TÁRSASÁGI ÉLET

Szabó József	A társaságunk előtt álló feladatokról	121
	A magyar tudomány napja	124
	Szaksztyitkárok értekezlete	125
	A szaksztyitkák rendezvényei	125
	Tájékoztató a tagsági díj befizetéséről	128
	A HADTUDOMÁNY folyóirat megrendelése	128

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálattjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Gyarmati István

A haderőreform jövője, a honvédség közép- és hosszú távú perspektívája

A magyar haderő történetének egyik legmélyrehatóbb átalakulását éli át, amikor egyszerre alkalmazkodik a rendszerváltozás politikai követelményeihez és a haditechnika fejlődése által kikényszerített változásokhoz. A jelenlegi változások azonban csak a kezdetét jelentik egy hosszabb átmenetnek, amelynek folyamán a Magyar Honvédség átalakulása teljesen új dimenziókat ölthet s kell, hogy öltjön – hiszen ez az egyetlen mód arra, hogy az ország gazdasági lehetőségei adta kereteken (korlátokon) belüli igazán modern haderővé váljon.

Természetesen azoknak, akik ezt a változást szükségesnek tartják, válaszolniuk kell a társadalom által bizonyosan felteendő kérdésre: miért van Magyarországnak szüksége arra, hogy modern haderővel rendelkezzen? Milyen fenyegetettséggel kell az országnak szembenéznie? Milyen problémákkal kell megküzdenie az átalakulásban lévő honvédségnek, és milyen követelményeknek kell megfelelnie az elkövetkező időszakban? Ezekre és más, a haderőreform szempontjából fontos kérdésekre ad választ a szerző sajtát, egyéni nézeteit tükröző cikkében, amelyet gondolatébresztőnek szán, és várja olvasóink véleményét, hozzászólását.

A magyar társadalomban az elmúlt ötven évben e tekintetben (is) végbement egy negatív, a hagyományokból nem levezethető változás: az ország sok száz éves történetében a katonai erő szerepét a társadalom mindig megértette és támogatta: a hadsereg népszerű volt, a társadalom sosem kérdőjelezte meg a haderő fenntartásának és modernizálásának szükségességét és mindig készen állt az ehhez szükséges támogatás biztosítására. A katona társadalmi helyzete ezt mindig tükrözte: a tisztek és tiszthelyettesek megbecsült tagjai voltak a társadalomnak, a katonák büszkéek voltak hivatásukra és ennek megfelelően viselkedtek is a társadalomban.

Az elmúlt évtizedekben mindez megváltozott. A társadalom csak minimális támogatást nyújt a hadseregnek, a katonák társadalmi státusza alacsony, s ez tükröződik a politikai figyelemben és támogatásban is, amelyet a hadsereg élvez. Ennek oka alapvetően abban keresendő, hogy a rendszerváltozás előtt a társadalom – joggal – nem tekintette sajátjának a hadsereget, az nem nemzeti intézmény, hanem idegen ideológia és egy idegen hatalom szolgálatában álló szervezet volt, s a társadalom ennek megfelelően reagált. Emellett eluralkodott az a meggyőződés, hogy „úgyse lesz háború, de ha lesz, abban a magyar erők úgysem fognak fontos szerepet játszani, mi értelme van akkor egyáltalán a hadsereg fenntartásának.” Ennek megfelelően a hadsereg és a katonák társadalmi presztízse soha nem látott alacsony szintre csökkent.

Ez a helyzet, sajnos, nem sokat változott a rendszerváltozás után sem. Igaz, a társadalom felismerte és elismerte, hogy a hadsereg nemzeti intézménnyé vált, amely nemzeti érdekeket szolgál. A társadalom azonban – helyesen – nem lát közvetlen katonai fenyegetést s ebből – nem helyesen – azt a következtetést vonja le, hogy nem szükséges a haderőre komolyabb figyelmet fordítani. Ezt erősíti az a felületes ítéleten alapuló, bár sok igazságelemmel bíró vélemény, hogy a haderő jelenlegi állapotában csak igen korlátozottan képes feladatai ellátására.

A haderőreform szükségessége, társadalmi támogatottsága

Első és legfontosabb feladatunk annak megvilágítása, *miért szükséges a haderő fenntartása és fejlesztése most, amikor nincs konkrét és aktuális fenyegetettség az ország ellen; milyen célokat szolgál ma, a NATO-csatlakozás után a magyar haderő, milyen haladás történik a haderőreformban és mindezek alapján miért szükséges a haderő társadalmi támogatásának erősítése és státuszának javítása.* Ehhez azonban mindenkéltől az szükséges, hogy a haderő maga lássa saját céljait és felsorakozzon azok mögé, hogy a katonák maguk értelmesebbnek lássak azokat az erőfeszítéseket, amelyeknek ma még sokkal inkább csak tárgyai, mint alanyai, és ők maguk is büszkének legyenek saját hivatásukra: ha a katona nincs meggyőződve saját feladatának fontosságáról, s maga sem büszke saját hivatására, esélyünk sem lesz arra, hogy a társadalom hozzáállását megváltoztassuk.

Miért van tehát szükség modern hadseregre? *A haderő az állam érdekérvényesítő képességének része, amely napjainkban természetesen elsősorban közvetve járul hozzá az állam céljainak megvalósításához, különösen a mi térségünkben, ahol a katonai erő alkalmazása állami célok elérésére csak kivételesen jelenik meg (Jugoszlávia), s Magyarország esetében nem kell ilyen, közvetlen katonai veszélytől tartani.* A haderő kialakítása azonban igen hosszú folyamat. A haderőreform igazán majd hat-nyolc év múlva hozza meg eredményeit, a technikai fejlesztés is többéves folyamat. *A haderőtervezés művészetének egyik legfontosabb és legnehezebb része éppen az, hogy olyan haderőt tervezzünk meg, amely a fejlesztés eredményeként az akkor, azaz nyolctíz év múlva esedékes feladatok ellátására lesz alkalmas.* Nem szabad a mai helyzetet állandónak tekinteni és azt lineárisan kivetíteni, hiszen akkor olyan haderőnk lesz a fejlesztés végén, amely a mai kihívásokra talán képes reagálni, de amelynek sok köze nem lesz a tíz év múlva reálisan jelentkező kihívásokhoz és feladatokhoz.

Mi tehát a haderő feladata most és a belátható jövőben? Mindenekelőtt le kell szögezni: sem általában, de különösen a mi térségünkben nem mondható, hogy a haderő elvesztette volna funkcióját az ország biztonságának garantálásában. Bár igaz, hogy a biztonság fogalma és tartalma lényegesen megváltozott, abban a katonai tényező mellett más összetevők egyre lényegesebb szerepet kapnak, a katonai erő jelentősége mégsem tűnt el. A politikai, az emberi, a jogi, a gazdasági, a környezetvédelmi biztonság egyre nagyobb jelentőséget kap, de a katonai erő önmagában és ezen más összetevőkkel együttesen is megőrzi jelentőségét. *A katonai erő jelentősége mindenkéltől abban fogalmazható meg, hogy hiteles hátteret teremt a politikai erőfeszítésekhez.*

A katonai tervezésnek politikai iránymutatásra, irányításra van szüksége. *A haderőfejlesztés alapkövetelménye, hogy tudja: milyen fenyegetésekkel kell az adott ország-*

nak szembenéznie a tervezési periódus alatt, végén, sőt után. E nélkül képtelenség meghatározni, milyen katonai képességek létrehozása, fenntartása indokolt, milyen programokra van szükség ennek a katonai erőnek a létrehozásához és mindez mennyibe kerül. Azt is elengedhetetlen felmérni, hogy a technikai fejlődés milyen irányba halad, milyen eredményeket fog és tud felmutatni a tervezési periódus folyamán és végén, hiszen a technikai fejlődés nagymértékben meghatározza, milyen katonai lehetőségek kialakítására van technikailag szükség és lehetőség, milyen katonai-katonatechnikai fenyegetésekkel kell szembenézni a tervezési periódusban, milyen technikai fejlesztéseket szükséges nemzeti alapon vagy nemzetközi együttműködésben végrehajtani, s mindez mennyibe kerül.

A fenyegetések és az ezek elhárításához szükséges katonai képességek meghatározása döntő kérdés: katonai tervezés nem lehetséges világos célok nélkül. Természetesen napjainkban a „fenyegetés” nem a klasszikus értelemben definiálható, a haderőfejlesztés nem a hagyományos, „fenyegetésorientált” fejlesztés, hanem képességorientált. Mindez azonban nem változtatja meg az alapvető kérdést: milyen feladatokat kell megoldania a katonai erőnek (azaz milyen fenyegetések elhárítására, kivédésére kell a haderőnek képesnek lennie), és ehhez milyen erőkre van szükség. Milyen erőkre, azaz mekkora, milyen struktúrájú, felkészültségű haderőre, milyen legyen az alkalmazási doktrínája stb.

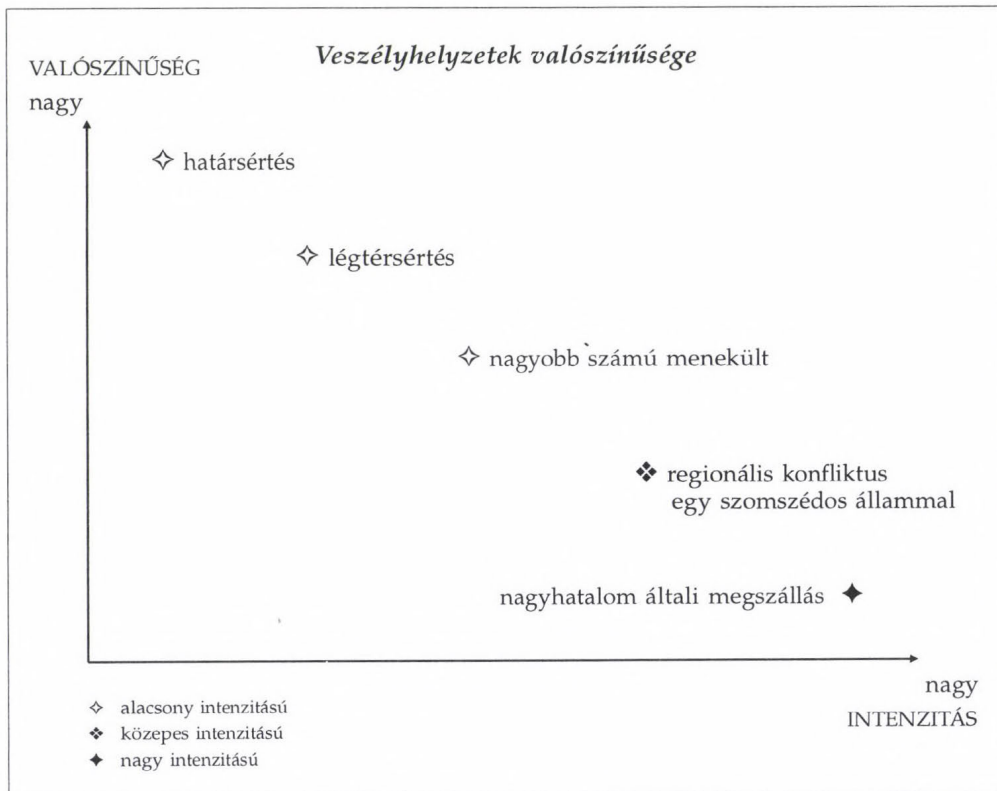
Az ország fenyegetettsége

Milyen fenyegetésekkel kell tehát szembenéznie Magyarországnak az elkövetkező években? A kérdés megválaszolásához először néhány alapkérdést kell tisztázni: mi Magyarország nemzeti érdeke? Megváltoztatja-e a NATO-tagság és az európai uniós tagság Magyarország érdekviszonyait? A válasz e kérdésekre nem egyszerű. Kétségtől van összefüggés a nemzeti érdekek és a NATO/EU tagság között. Egyfelől Magyarország érdekköre bővül, a tagság következtében olyan kérdések, problémák is bekerülnek az ország érdekei közé, amelyek korábban nem szerepeltek benne, hiszen a szervezet(ek) valamennyi tagja „beviszi” érdekeit az adott szervezetbe és ezzel, bizonyos mértékig valamennyi tag érdekei bekerülnek az összes többi tag érdekei rendszerébe. Másfelől a folyamat azt is jelenti, hogy a magyar nemzeti érdekek is bekerülnek a többi tagország nemzeti érdekei közé.

Mindez azt eredményezi, hogy a NATO/EU tagsággal Magyarország felelőssége megnövekszik, érdekrendszere kibővül s ezzel egy időben megnövekszik nemzeti érdekérvényesítési lehetősége is. A NATO-tagságnak ez, a nemzeti érdekek érvényesítése lehetőségeinek hallatlan megnövekedése talán a tagság legfőbb értelme és haszna.

A katonai tervezésről beszélve talán egyébként fontos azt is tudomásul venni, a diplomáciai udvariasság követelményei talán indokolják, hogy ne beszéljünk fenyegetésekről, hanem helyette eufemisztikusabb kifejezéseket használjunk, mint pl. „kihívások” (challenges) vagy „aggodalmak” (concerns). Az is elfogadható ebben a kontextusban, hogy folyamatosan arról beszéljünk, miszerint Magyarországnak nincs „ellenségképe”. A katonai tervezés azonban nem lehetséges, ha nem mondjuk meg világosan: milyen fenyegetésekkel kell a haderőnek szembenéznie és vele elbánnia –, és mekkora, milyen (és ki) lesz, lehet az ellenség.

Mik tehát a fenyegetések? Meg kell állapítanunk és el kell fogadnunk, hogy a klasszikusnak tekintett veszélyek, azaz egy szárazföldi vagy /és légi támadás lehetősége Magyarország vagy bármely NATO-tagország ellen (ami sok szempontból hasonló következményekkel jár a NATO-tagság elérése után) bár jelentősen csökkent, nem tűnt el teljesen, s nem lehet tudni, a jövő hogyan alakul az elkövetkező 15 évben. Nem lehet, rendkívül veszélyes lenne ignorálni azt a lehetőséget, hogy a biztonsági helyzet úgy változik, miszerint egy ilyen támadás lehetősége növekszik s a haderőnek készen kell állnia egy ilyen lehetőség (veszély, fenyegetés) elhárítására, kivédésére is.

Elvileg is megállapítható: a negatív fejlődési opció bekövetkezésének veszélye és lehetősége annál kisebb, minél jobban fel vagyunk rá készülve. A veszély elhárítása egyetlen módon lehetséges: ha bármely potenciális támadó számára világossá tudjuk tenni, hogy kilátástalan olyan (katonai) helyzet kialakítása, amelyben számára kifizetődő lehet Magyarország vagy egy másik tagország elleni támadás. Ez olyan országok számára, amelyek különösen sebezhetőek – s ilyen Magyarország is – különösen fontos s nem érhető el nemzeti alapon, egy tisztán reaktív, védelemre épülő katonai erő kialakításával, hanem csak egyfajta globális és regionális hiteles elrettentő erő fenntartásával.

A fenyegetés mértékének meghatározásakor Magyarország környezetéből kell kiindulni és abból, hogy *az ország védelme a NATO-tagság elérése után sosem lesz pusztán nemzeti feladat*. Még abban az esetben is, ha az esetleges támadás korlátozott, a szövetség legalább két aspektusban jelen lesz a védelemben. Először a védelmi műveletek támogatásában, felderítés stb. területén, másodsor pedig az eszkaláció elrettentésében azzal, hogy a potenciális agresszor tudja: esetleges eszkalációs lépéseit az egész NATO válaszlépései fogják követni. De a NATO jelen van már az agresszió előtt is és elrettentő hatást gyakorol, talán nem is fogunk tudni róla. Ha és amikor valaki agressziót tervez egy NATO-ország, Magyarország ellen, tudnia kell, nemcsak az adott országgal, hanem a szövetséggel is szembekerül. S ennek az elrettentő erejét nehéz lenne túlbecsülni. S a NATO jelen lesz a tekintetben is, hogy a magyar haderő egész felkészítése a NATO keretében, a NATO segítségével történik, ami ugyancsak komoly visszatartó erőt jelent egy potenciális agresszor számára.

Mindebből következik: a magyar haderőnek késznek és képesnek kell lennie arra, hogy a környezetünkben meglévő, illetve kialakuló katonai képességekből adódó potenciális fenyegetésekre, a szövetséges erők megfelelő (szükséges) mértékű bevonásával, olyan válaszadás lehetőségét kínálja, amely elrettenti a potenciális agresszort, illetve megfelelő védelmet nyújt abban az esetben, ha az elrettentés kudarcot vall. Késznek és képesnek kell lennie továbbá szignifikáns erőkkel részt venni bármely másik NATO-tagállam védelmében. Ez a nemzeti és kollektív védelem egységének jegyében kell hogy történjen, annak felismerésével, hogy *a magyar haderő alapvető feladata, az ország védelme, nem változik, de annak keretei igen: az ország védelmét nem egyedül, hanem szövetségesek segítségével kell ellátnia, s az ország védelme nem feltétlenül az ország határainál kezdődik s nem is feltétlenül ott ér véget*.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ország védelme nem elsősorban nemzeti kötelesség és felelősség lenne. E kötelesség és felelősség kivitelezésének keretei változnak meg. A védelem akkor is feladata a haderőnek, ha valamilyen okból a NATO-segítségnyújtás elmarad vagy késik, illetve nem a szükséges mértékben áll rendelkezésre. Ennek elvileg oka lehet a NATO más irányú leterheltsége, politikai viták, vagy olyan esemény bekövetkezése, amelynek valószínűsége igen kicsi, de nem zárható ki. *A felkészülésnek azonban minden eshetőségre készen álló haderőt kell eredményeznie, azaz olyan szcenáriókat is ki kell dolgozni, amikor a magyar nemzeti haderő egyedül veszi fel a harcot az ország védelmében, hiszen ha ez eddig nem történt volna meg, egy ilyen helyzet mindenképpen kiváltja majd a NATO-beavatkozását*.

A fenyegetések vizsgálatánál természetesen vetődik fel a kérdés: *van-e, lesz-e orosz fenyegetés?* Az első válasz erre az, hogy jelenleg nincs olyan, klasszikus értelemben vett katonai fenyegetés sem Magyarország, sem a NATO egésze ellen, mint régen. De nincs és még sokáig nem is lesz biztosíték arra sem, hogy ez mindig így lesz. *Oroszország demokratikus fejlődésének lezárulta lenne az egyetlen ilyen biztosíték*. Oroszország ma és még sokáig legjobb esetben is *egyszerre lesz partner és rivális* (sajnos, az utóbbi időben egyre kevésbé partner). Fontos azonban annak felismerése, hogy a NATO–orosz viszony, s benne a magyar–orosz viszony is, s az, hogy *lesz-e orosz fenyegetés, alapvetően Oroszországtól függ: az orosz helyzet alakulásától, az orosz szándékoktól és az orosz politikától*.

Oroszországnak fel kell ismernie, hogy a világ s benne Oroszország is megváltozott. Oroszországnak elsősorban belső fenyegetésekkel kell szembenéznie, azoknak külső fenyegetésekre való „áthárítása” csak rontja Oroszország helyzetét. Oroszországnak is végig kell mennie azon a fejlődésen, amelyen számos más volt nagyhatalom átment: meg kell békélnie azzal, hogy nem szuperhatalom többé, s nem is lesz az soha. Nagyhatalmi státusza kizárólag a nukleáris fegyverekből adódik, amelyek politikai felhasználhatósága gyakorlatilag lehetetlen, s amelyek, ha ellenőrizetlenné válnak, elsősorban Oroszország s csak ezután jelentenek a világ számára veszedelmet. A szuperhatalmi státusz elvesztésének elismerése azt is eredményezné, hogy Oroszországnak nem lenne „ellentmondási kényszere”, hiszen ma Oroszország egyetlen esélye arra, hogy a világpolitika „fontos” szereplőjévé tegye magát, vagy annak érezze magát az, hogy ellentmondjon, ellene tegyen a nyugati világ akaratának, érdekeinek akkor is, ha ezzel saját érdekeit nem szolgálja. Hiszen ha egyetért, senki sem kényszerül arra, hogy figyeljen rá, mivel pozitívan nem tudja befolyásolni a világpolitika eseményeit, csak negatív értelemben.

Éppen ezért rendkívül fontos, hogy törekedjünk a lehető legjobb lehetőség, az igazi partneri viszony elérésére, *de álljunk készen annak a kihívásnak* (veszélynek, fenyegetésnek) *a kezelésére is, amelyet egy rivális* (ne adj’ isten, ellenséges) *Oroszország megjelenése jelenthetne.* Azért is, mert ezzel tehetjük a legtöbbet annak érdekében, hogy ez ne következzen be.

A klasszikusnak tekinthető típusú fenyegetéseken túlmenően *számos új típusú fenyegetés is létezik*, amelyek a közhiedelemmel ellentétben gyakran igenis megkövetelik, hogy a politikai, diplomáciai, gazdasági stb. eszközökön túlmenően katonai eszközökkel is képesek legyünk elhárításukra.

Mindenekelőtt le kell vonni a következtetéseket abból, hogy a biztonság modern koncepciója alapján *a biztonság eszközrendszerének* – s benne a katonai eszközöknek is – *nem kizárólag az állam területének védelmét kell garantálniuk, hanem az állam (a szövetség) érdekeinek védelmét is.* Ebből következően a katonai eszközök gyakran az ország (a szövetség) határain kívül is alkalmazásra kerülnek az érdekek védelmében, a leggyakrabban béketámogató műveletekben, de néha klasszikus háborús műveletekben is. Az érdekek elleni fenyegetések elhárítása olyan katonai képességeket követel, amelyek a hadműveletek széles skálájában való részvételre alkalmasak a klasszikus békefenntartó műveletektől a klasszikus háborús műveletekig, az ország határain kívül is.

A katonai képességek elemzésekor igen fontos leszögezni, hogy *a béketámogató műveletek sosem válnak, sosem válhatnak az ország biztonságának legfontosabb elemévé, sosem lehetnek a haderő elsődleges feladatai, sosem lehetnek a NATO elsődleges missziói: a védelemhez szükséges képességek fenntartása az ország és a NATO legfontosabb feladata marad.* Magyarországon s a többi NATO-tagállamban is ez az alkotmányból következik, a NATO számára pedig a szövetség „alkotmányából”, az Észak-atlanti (washingtoni) Szerződésből. Ennek megváltoztatása igen veszélyes lenne: az államot önvédelmi képességétől, a szövetséget kohéziós erejétől fosztaná meg; egy ilyen változás alapjaiban ásná alá az ország és a kontinens biztonságát.

Katonailag is helytelen és veszélyes lenne külön békefenntartó és külön harcoló csapatok fenntartása, illetve különböző feladatokra való kizárólagos kiképzése. Minden

béketámogató művelet magában hordja azt a veszélyt, hogy a békefenntartás kudarca esetén a békefenntartó erők önvédelmi hadműveletekre, azaz klasszikus háborús műveletek megvívására kényszerülnek. A kiképzés is elképzelhetetlen lenne, ha civilekből békefenntartó katonákat akarnánk képezni anélkül, hogy katonákká képeznénk ki őket. Igaz, a békefenntartás speciális katonai és nemkatonai ismereteket és képességeket követel, de ezeket hatékonyan csak úgy lehet elsajátítani, ha az alakulat és a katona megfelelő, magas színvonalú katonai képzettséggel és képességekkel rendelkezik, amelyekre alapozva kapja meg békefenntartó kiképzését.

Mindebből következik, hogy a béketámogató műveletekben való részvételre nem szükséges, nem szabad külön alakulatokat fenntartani. Ehelyett azokat az alakulatokat, amelyeket az ország határain kívüli, klasszikus hadműveletekben való alkalmazásra tartunk fenn, célszerű béketámogató műveletekben is felhasználni megfelelő pótlólagos kiképzés és felkészítés után. (Talán annyi megjegyzéssel, hogy ezek közül a könnyebb felszerelésű alakulatok nagy valószínűséggel hasznosabbak lehetnek a béketámogató műveletekben, mint a nehéz alakulatok s az alkalmazásra kerülő egységeket célszerű diplomáciai, jogi és kommunikációs szakemberekkel katonákkal és/vagy civilekkel kiegészíteni.) A béketámogató műveletekben részt vevő alakulatok számára meg kell teremteni a klasszikus hadműveletekben részt vevő alakulatokhoz hasonlóan a megfelelő logisztikai biztosítást és a személyi állomány rendszeres, nem túl hosszú időközökben történő váltását is.

Az átalakulóban levő magyar haderő problémái

A haderő, az alkotmány meghatározta keretek között, kaphat a fentiekben túlmenő feladatokat is (mint pl. belső rendfenntartásban, katasztrófaelhárításban való részvétel), amelyek azonban nem katonai jellegű feladatok, ezért ezekre nem is térünk ki.

Arra a kérdésre, megfelel-e a Magyar Honvédség jelenleg ezeknek a követelményeknek, képes-e maradéktalanul teljesíteni ilyen jellegű feladatait, a sommás válasz csak nem lehet. Mielőtt azonban ezt valaki félreérti vagy félremagyarázza, le kell szögezni: ez nem azt jelenti, hogy a Magyar Honvédség jelenleg képtelen feladatait teljesítésére, a kérdés csak az, milyen módon és mértékben. *Mik jelenleg a haderő fő problémái?*

A fenti kérdésre a válasz szinte minden esetben az *alulfinanszírozottság* szokott lenni. Ez igaz is: több mint egy évtizede a haderőre költött költségvetési támogatások jelentősen alatta maradnak a szükségesnek. Ennek következtében a hadsereg hivatásos, szerződéses és sorállománya alulfizetett, a hivatásos és a szerződéses állomány jelentős része (különösen a fiatalabbak) napi megélhetési problémákkal küzd, az élet- és elhelyezési körülmények siralmasak, a munkakörülmények nem teszik lehetővé a magas színvonalú munkavégzést. A haderő technikai felszereltsége mintegy két generációval elmaradt a kor követelményeitől, ami nemcsak a fegyverek modernségét jelzi, hanem radikálisan behatárolja a vezetési rendszer működését és az alkalmazási doktrínát is. Magyarul: ezzel a technikai felszereléssel a haderő nem alkalmas arra, hogy a modern hadviselés követelményeinek megfelelő vezetési rendszer és alkalmazási doktrína alapján tevékenykedjen.

A haderő nemcsak alulfinanszírozott, nemcsak technikai színvonala nem elég ma-

gas, de messze nincs kellőképpen feltöltve élőrővel sem. A jelenlegi létszám részben az elavult struktúrából adódóan nem elég a jelenleg élő alakulatok feltöltéséhez: túlságosan nagy az alakulatok száma s túlságosan kicsi az alakulatok személyi állományának feltöltöttsége. A sok alakulatból és az elavult struktúrából adódóan túlságosan magas a tisztek száma. A rendfokozati arányok torzak: hihetetlenül és elviselhetetlenül sok a magas rendfokozatú tiszt és magas ezek aránya, kevés és nem megbecsült a fiatal, alacsonyabb rendfokozatú csapattiszt. A tiszthelyettesi kar alulképzett és nem kapja meg a neki reálisan járó feladatokat, jogköröket és elismerést sem. A tiszthelyettes-karrier nincs kialakítva. Nincs megfelelő, az egészséges rendfokozati arányokat és egyben megfelelő karrierlehetőségeket is biztosító, azaz objektív kritériumokon alapuló előmeneteli rendszer, sem a tiszt/tiszthelyettesi pályára kerülés, sem az ott történő előreladás tekintetében, sem pedig a kiválás nincs megfelelő mértékben szabályozva.

A haderő méreteihez képest túlságosan sok fegyvert és felszerelést, különösen páncélostechnikát tart rendszerben; ez tovább növeli az alakulatok számát és vonja el a létszámot, amely olyan szükséges lenne más alakulatoknál.

A fentiekben és az ezekből adódó problémákon kívül azonban még számos más hiányossággal is szembe kell néznie a haderőnek. *Alacsony a társadalmi elismertsége, ezért társadalmi támogatottsága is az.* Ez lehetetlenné teszi a hadsereg érdekében történő, jó értelemben vett lobbizást, ami ismét csak az erőforrások szűkülését, a politikai figyelem gyengülését okozza. Ennek megfelelő az a jogi környezet is, amelyben a haderő létezik és működik. *A jelenlegi jogi szabályozás alapvető problémát jelent a katonai vezető számára:* egyfajta rosszul értelmezett „demokratizmus” jegyében a jelenlegi helyzetben szinte lehetetlen, hogy a parancsnokok – s ez szinte minden szintre igaz – egyszerre betartsák a vonatkozó jogszabályokat és teljesítsék parancsnoki kötelességeiket. A jogi szabályozás nem teszi lehetővé a megfelelő kiképzést, és változtatásra szorul a haderő nemzetközi kapcsolatrendszerét szabályozó jogi háttér is.

Mindennek következményeként *egyszerre igaz, hogy a hadsereg egy része hallatlan – és a társadalom által nem viszonozott, és nem méltányolt – erőfeszítéseket tesz a haderő minimális működőképessége fenntartásának érdekében s igaz az is, hogy a fegyelem hallatlan mértékben fellazult, a kiképzés rendkívül alacsony színvonalú, a haderő teljesítőképessége messze elmarad a kívánatostól.*

Jelen tanulmány kereteit messze meghaladná ennek a helyzetnek a részletes elemzése. Sokkal inkább tekintjük feladatának annak áttekintését, hogy milyen változások szükségesek ahhoz, hogy a jelenlegi színvonal magasabbra, világszínvonalra, a NATO átlagánál jobb színvonalra emelkedjen, s milyen legyen a magyar haderő a középtávú tervezési periódus (1999–2003) és a hosszú távú tervezési időszak (1999–2013) végén.

Követelmények a jövő honvédségével szemben

A magyar haderő kialakításánál természetesen a veszélyekből, illetve a veszélyek elhárítását jelentő feladatokból kell kiindulni, valamint abból a tényből, hogy Magyarország védelmét a jövőben nem egyedül magának, hanem saját erőnk kiegészítéseként a NATO-nak kell biztosítania. A magyar haderő tervezése ezért egyszerűbb és bonyolultabb is, mint nemzeti keretek között.

Egyszerűbb azért, mert nem kell a lehetetlenre vállalkoznia, azaz nem kell az ország védelméhez szükséges valamennyi képességet és erőt saját, nemzeti forrásokból biztosítani. Ez felbecsülhetetlen előny, hiszen nemzeti alapon lehetetlen lenne az ország megbízható védelmének biztosítása s a még sokkal kisebb képességek kialakítása és fenntartása is aránytalanul nagyobb erőfeszítéseket, költségvetési ráfordításokat követelne, mint abban az esetben, ha ezt szövetségi keretek között biztosítjuk.

A tervezés azonban bonyolultabb, összetettebb szövetségi keretek között, hiszen egyrészt *a nemzeti védelmet a szövetségi erőkkal való együttműködésben kell megtervezni*, másrészt viszont *részt is kell vennünk a szövetség erőinek tervezésében s a magyar erők szövetségi keretek közötti részvételének biztosításában*.

Éz azt jelenti, hogy *a tervezési folyamatban rögzíteni kell:*

- 1.) milyen erőkkal kell rendelkeznie a Magyar Honvédségnek azoknak a feladatoknak az ellátására, amelyekre túlnyomórészt saját erőkkal kerül sor;
- 2.) milyen képességeket kell létrehoznunk annak érdekében, hogy az ország védelmének megerősítésére Magyarországra érkező szövetséges erők zavaróan legyenek képesek együttműködni a magyar erőkkel az ország védelmében (ezt nevezzük befogadótámogatásnak);
- 3.) milyen erőkkal rendelkezik a szövetség a szövetség egészére leselkedő veszélyek elhárítása érdekében;
- 4.) milyen magyar képességekre van szükség ahhoz, hogy a kijelölt magyar erők képesek legyenek részt venni a szövetség műveleteiben az ország területén kívül, beleértve akár a közös védelmi (ún. V. cikk alapján sorra kerülő), akár a békefenntartó (ún. IV. cikk alapján sorra kerülő) műveleteket.

A Magyar Honvédség méretei és struktúrája meghatározásánál ezekből a feladatokból kell kiindulnunk. A tervezésben természetesen szorosan együtt kell működni a NATO tervezőivel annak érdekében, hogy a kialakuló magyar haderő és az azt kiegészítő NATO-erő* milyen részt képviseljen az ország védelmében. Az egymással szoros kapcsolatban folyó nemzeti és NATO-tervezés eredményeként alakul ki mind a magyar, mind pedig a NATO többi tagországának erre kijelölt hadereje, és formálódnak ki azok a hadműveleti tervek, amelyek végrehajtásában a magyar haderő valamelyik NATO-ország közös védelmében, illetve a béketámogató missziókban részt vesz.

Mindezek alapján, a lehetséges fenyegetéseket felmérve és a NATO tervezési „szokásait” ismerve *a magyar haderőnek készen kell állnia olyan, háborús küszöb alatti fegyveres konfliktusok kezelésére*, amelyek egy szomszédos állam területéről, esetleg annak hallgatóságos tudomásulvételével – de nem az egész állam erőforrásainak mozgósításával – kerülnek végrehajtásra. Ennek mérete egy dandárnyi erőnél és néhány repülőgépnél nem nagyobb: az ennél nagyobb méretű támadás minden bizonnyal állami akarat megnyilvánulása lenne és a NATO-nak a mi oldalunkon történő beavatkozását vonná maga után. Természetesen, a NATO-beavatkozásra nemcsak a támadás megtörténte

* A tanulmányban a „NATO-erő” kifejezés a többi NATO-ország erejét jelenti. Természetesen, a tagság elérése után a magyar haderő is „NATO-erővé” válik, a megkülönböztetés csak annyiban jogos, hogy a nemzeti erők továbbra is a számunkra legfontosabb összetevői maradnak a NATO összerőinek, és természetesen velük más módon rendelkezünk, mint más NATO-országok erőivel – *A szerző*.

után kerülne sor, hanem annak előkészületeit észelve már bekövetkezése előtt, elrettentési célzattal. Egy NATO-támogatás fogadásához pedig megfelelő fogadóképességeket kell létrehozni, minden valószínűség szerint két hadosztálynál nem nagyobb erők számára, amelyeket kétezrednyi harcászati légierő támogatna.

A NATO Magyarország területén kívüli végrehajtásra kerülő műveleteihez mind az V. cikk, mind IV. cikk alapján végrehajtásra kerülő hadművelet esetében mintegy egydandárnyi harcolóerő és egy zászlóaljnyi támogatóerőnél nem nagyobb magyar hozzájárulás tűnik reálisnak azzal a különbséggel, hogy a közös védelemhez való hozzájárulás esetén a dandár inkább hosszabb reagáló idejű, de nehéz alakulat, míg a béketámogató művelet esetén inkább rövidebb reagáló idejű könnyű alakulat lehet.

Mindebből adódóan a magyar haderő méretére és strukturájára nézve az a következtetés vonható le, hogy a szárazföldi haderőnek négy-öt dandárból kell állnia, amelyből egy könnyű alakulat lehet, míg a légierő legalább egy harcászati repülőezredet, egy – hosszabb távon két – harci helikopterezredet és egy szállító helikopterezredet kell hogy tartalmazzon, s szükség lesz egy kis méretű, négy-hat repülőgépből álló, közepes szállítórepülőgép-kapacitásra is. Mindehhez természetesen a hadtest szükséges támogatóalakulatait is létre kell hozni, illetve fenn kell tartani.

Már több helyütt kifejtettem – és az előzőekben e cikkben is utaltam arra –, hogy Magyarország nyugodtan tekinthet a jövőbe: 1999. április 4-én minden valószínűség szerint eléri a rendszerváltozáskor kitűzött egyik legfontosabb célját azzal, hogy a NATO tagja lesz. Visszavonhatatlanul integrálódik a demokrácia és a piacgazdaság értékeit hatékonyan megvalósító országok közösségébe.

A NATO-tag Magyarország helyzete a világban lényegesen megváltozik. S itt nem elsősorban arra gondolok, hogy egy NATO-tagországot – az elmúlt ötven év tanúsága szerint – senki nem akar, de nem is mer megtámadni, hiszen a katonai veszélyeztetettség most igen alacsony fokú, és belátható időn belül az is marad. Hanem arra, hogy megjavul Magyarország érdekérvényesítő képessége, azaz erősödik szuverenitása. Lényegesen kedvezőbb körülmények jönnek létre a gazdasági és a társadalmi fejlődés számára. Ez, és nem elsősorban tagadhatatlanul pozitív katonai következményei emelik a NATO-tagságot a történelmi események sorába.

NATO-tagnak lenni, természetesen, más viselkedést is jelent: nagyobb lehetőségeket és egyben nagyobb felelősséget. Nagyobb felelősséget nemcsak az ország, de egész Európa és elsősorban közvetlen környezetünk iránt. Bár Magyarország kis ország, szorosan vett nemzeti érdekei korlátozottak, mégis egy nagyobb közösség tagjaként – amely ráadásul a világ legbefolyásosabb közössége – figyelmének és felelősségének túl kell terjednie a határokon. Más viselkedést jelent abban az értelemben is, hogy amíg nem tartozunk sem a NATO-hoz, sem az Európai Unióhoz, addig nemzeti érdekeink érvényesítésében csak magunkra számíthatunk. Ezután joggal várhatjuk a NATO-közösség támogatását, igaz „cserébe” részt kell vállalnunk az ő nemzeti érdekeik képviseléséből is. Az érdekérvényesítés alapvető eszköze ezentúl az érdekegyeztetés lesz, bár mindig lesznek olyan érdekeink, amelyek nem illeszthetők a Szövetség közös politikájába. Elsődleges nemzeti érdekeink többsége azonban egyezik a közös érdekekkel, és így érvényesítésükre is jobb lehetőség nyílik.

Az új magyar honvédség megteremtésének lépései

A modern hadsereg megteremtését több lépésben tartom lehetségesnek. Az első szakaszban, amely mintegy 2000-ig tarthat, le kell zárni a megkezdett reformok következő szakaszát. Ennek eredményeképpen alakulhat ki a „Haderő 2003”, amely még nem jelent forradalmi előrelépést a jelenlegihez képest, de amely már részben alkalmazkodik a modern hadviselés és a NATO-együttműködés követelményeihez, és amelyben megindulnak azok a folyamatok, amelyek elvezethetnek a forradalmian új koncepció bevezetéséhez. 2013-ra pedig kialakulhat a modern haderő, a „Haderő 2013”, amely már minőségileg különbözik a maitól – s erre az időre válhat realitássá az önkéntes hadseregbe való áttérés is.*

1. A Haderő 2003

A 2003-ra kialakuló haderő még alapvetően a jelenlegi viszonyokat tükrözi. A leglényegesebb változások a maihoz képest a következők:

- 1.) Kialakulnak a haderővel kapcsolatos politikai, védelempolitikai és hadászati elvárások. Elfogadásra kerül az ország nemzeti biztonsági és nemzeti katonai stratégiája, a haderőnemi és fegyvernemi alkalmazási doktrínák, valamint az ezeket tükröző szabályzatok, a Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztési terve és az ehhez kapcsolódó modernizálási koncepció.
- 2.) A jogrendszer változásai lehetővé teszik a Magyar Honvédség megfelelő felkészítését és hatékony működését a NATO keretein belül.
- 3.) Megtörténik a vezérkar integrálása a Honvédelmi Minisztériumba, aminek eredményeként egyrészt a jelenleginél jóval hatékonyabban érvényesül a haderő demokratikus politikai és civil irányítása és ellenőrzése, másrészt beteljesedik a haderőn belül is a döntési jogkörök „decentralizációja”, azaz olyan döntési rendszer jön létre, amelyben a döntések a szükséges szinteken születnek meg, amely lehetővé teszi az alacsonyabb parancsnokok szerepének felértékelődését, a parancsorientált vezetési rendszer helyett a feladatorientált vezetési és parancsnoklási rendszer kialakítását. Ezzel teljesebbé válik a haderőn belüli egyezményes vezetési rendszer és teremtdik meg a fegyelmi helyzet radikális javításának egy fontos feltétele. Az egyesített vezérkar (EVK) kizárólag klasszikus vezérkari feladatokat lát el, azaz nem marad semmilyen vezetési-parancsnoki funkciója. Az időszak végére az EVK főnöke is megszűnik a haderő előjárója lenni, a csapatokat békében a haderőnemi vezérkarok vezetik. Háborús küszöb alatti konfliktus esetén a résztvevő csapatok egy hadműveleti parancsnokság alá kerülnek (ez lehet a Szárazföldi Vezérkar vagy egy külön erre a célra a jelenlegi Műveletirányító Központ bázisán létrehozott parancsnokság). Háború esetén a csapatok vezetését az illetékes NATO-parancsnokság látja el, az ez alá nem kerülő támogatócsapatok nemzeti alárendeltségben maradnak,

* A 2003-as és 2013-as időpontot az indokolja, hogy a NATO tervezési időszakainak megfelelően erre az időszakra készül a Magyar Honvédség közép- és hosszú távú, öt-, illetve tizenöt éves fejlesztési terve – A szerző.

- ezeket egy „hátszágvédelmi” vagy „nemzeti támogató/befogadó” parancsnokság vezeti.
- 4.) *Megszűnik a hadosztály mint vezetési szint*, a Magyar Honvédség lényegében hadtest–dandár felépítésen alapul, megszűnnek a hadosztályszintű támogatóalakulatok és egységes hadtestszintűek jönnek létre.
 - 5.) Méretében a haderő lényegesen nem változik, az időszak végére *három-négy összefegyvernemi és egy könnyű dandárral rendelkezik*. Kisebb méretű változások azonban elengedhetetlenek:
 - felállításra kerül egy könnyű dandár, amely a haderő leggyorsabban reagáló alakulata hazai és külföldi konfliktuskezelés esetén, és a békétámogató műveletek alapja;
 - a gyorsreagáló erők teljes mértékben feltöltésre kerülnek, a reagálóerők fennmaradó részében a dandár egy zászlóalja teljes mértékben, többi zászlóalja ennél kisebb mértékben van feltöltve;
 - a harci és a szállítóhelikopterek átkerülnek a szárazföldi haderő alárendeltségébe;
 - a légierő egy működő harcászati vadászpilóta-ezredből áll, amit egy potenciális harci repülőezred egészít ki. Ez utóbbi átmenetileg vagy nem rendelkezik harci repülőgépekkel, vagy erősen csökkentett méretekben lizingelt repülőgépeket üzemeltet. Ez esetben a fennmaradó (MiG–29-esekből álló) harcászati repülőezredet két repülőtéren (Kecskemét, Pápa) kell telepíteni és fenn kell tartani egy harmadik bázisrepülőteret (Taszár) is.
 - 6.) *Teljes mértékben átalakul a mozgósítás rendszere*. A jelenlegi „M” dandárok többsége megszűnik (egy gl. dd. marad csak meg), a mozgósítás szerepét lényegében a szövetséges erők veszik át, nemzeti feladatként csak a veszteségpótlás marad. A szövetséges támogatás működtetése érdekében nemzeti befogadó/támogató parancsnokság és erők jönnek létre.
 - 7.) *A sorkatonai szolgálati idő radikálisan csökken* (három hónapra plusz több részletben letöltendő, összesen három hónapos tartalékos szolgálatra 35 éves korig) és a sorkatonai szolgálat tartalma jelentősen átalakul. A sorkatonák szolgálati idejük alatt csak kiképzést kapnak, nem válnak az alkalmazásra kerülő haderő részévé. Ennek megfelelően kiképzésükre a kiképző központokban/kiképzőalakulatoknál kerül sor. A haderő légénységi állománya kizárólag szerződéses katonákból, illetve a hosszabb (kétéves) sorkatonai szolgálatot megfelelő díjazásért önként vállalókból áll.
 - 8.) *Átalakul a kiképzés rendszere*: kialakul a hivatásos, szerződéses és sorállomány ki-, tovább- és átképzésének egységes rendszere. Ennek keretében a tisztképzés a Nemzetvédelmi Egyetem keretein belül, de önálló főiskolai karon történik. Az egyetem a posztgraduális képzésre és a civilképzésre koncentrálna. Az előmenetellel kapcsolatos tanfolyamok a vezérkar kompetenciájába kerülnek csakúgy, mint a kialakuló altiszti akadémia, valamint a szerződéses és sorkatonák képzése.
 - 9.) *Bevezetésre kerül az új tiszti és tiszthelyettesi előmeneteli rendszer*, s megkezdődik az új tiszthelyettesi kar kialakítása.

A kialakuló haderő jellemzői a jelenlegivel való összehasonlításban a következők:*

<i>Jelenleg</i>	<i>2003-ban</i>
Páncélos erők túlsúlya	A könnyű és a nehéz elemek egyensúlyban vannak
Lassú és korlátozott reagálóképesség	NATO-kompatibilis
Alulfinanszírozottság	Gyors reagálóképesség
A személyi állomány feltöltöttsége alacsony	Megfelelő feltöltöttség
Túlságosan sok az elavult fegyver és felszerelés	Működőképes struktúra
Túlméretezett, pazarló struktúra	

2. A Haderő 2013

A Haderő 2013 a technikai fejlődés eredményeinek hasznosítása révén radikálisan más lesz, mint a mai vagy a 2003-ban meglévő haderő. *Méreteiben a mainál kisebb haderő lesz, amely teljes mértékben önkéntesekre épül és nagy önállóságú, nagy tűzerejű és nagy mozgékonyaságú alakulatokból áll, amelyeket automatizált rendszereken keresztül vezetnek.* A fegyverzet alapjait nem a jelenlegi páncélozott technika képezi, hanem a könnyű, nagy pontosságú és nagy rombolóerejű hagyományos robbanótöltetekkel ellátott eszközök, amelyek kezelése magas fokú ismereteket, de a jelenleginél lényegesen kisebb egységeket (gyakran egyetlen katonát) követel. Óriási mértékben megnövekszik a felderítés jelentősége, amely zömében automatizált rendszerekre épül.

Lényegesen csökken a páncéloserők, különösen a harckocsik jelentősége és száma, ezzel szemben radikálisan megnövekszik a harci és szállítóhelikopterek száma és jelentősége a haderőben. A helikopterek számának további növekedése lényegesen megnöveli a szárazföldi erők tűzerejét, csapásmérő képességét és mobilitását. A tűzéréség alapját modern sorozatvetők képezik.

A szárazföldi haderő az időszak végére mintegy *négy dandár*ból állhat, amelyek egy része (legalább egy, de inkább kettő) légimozgékonyaságú.

A hadászati légierő szerepe és nagysága radikális felülvizsgálatra szorul. Az *időszak végére a légierőnek rendelkeznie kell a modern elfogóvadász-képesség mellett korlátozott felderítő- és földi támogatóképességgel is.* Ehhez a jelenleginél kisebb számú, modern (ötödik generációs) harci repülővel kell rendelkeznie. Elengedhetetlen a légi szállítókapacitás kialakítása is.

* A két táblázatban és több más helyen a RAND Corporation által készített tanulmányt használok forrásul – *A szerző.*

A változások eredményeként kialakuló haderő jellemzői a 2003-as haderővel való összehasonlításban a következők:

2003-ban	2013-ban
A könnyű és a nehéz elemek egyensúlyban vannak	Nagy mozgékonyság
NATO-kompatibilis	Nagy tűzerő
Gyors reagálóképesség	Nagy rugalmasság
Megfelelő feltöltöttség	Magas fokú készenlét
Működőképes struktúra	Hatékony vezetési rendszer Önellátó, magas technikai színvonal Fenntartható, hatékony struktúra Magasan képzett személyi állomány

Magyarország ellen reálisan számításba vehető – háborús küszöb alatti, korlátozott, legfeljebb harcászati szintű, alacsony intenzitású – külső fegyveres cselekmények nem a nagyméretű, nehéz szervezetű és fegyverzetű, hanem a kisméretű, könnyű szervezeti és fegyverzeti elemekből álló, a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt, mozgékony, gyorsan bevethető, professzionális haderő fenntartását teszik szükségessé.

A fenti jellemzőkből – kisméretű, könnyű szervezetű stb. – nem szabad arra következtetni, hogy azok alapján kialakított haderő a „gyengeség” irányába vinné el a jövő hadseregfejlesztését. Ellenkezőleg. A felsorolt jellemzők alapján létrehozott haderő – éppen könnyű, de korszerű fegyverzeténél, mozgékonyságánál, professzionalizmusánál fogva – magas fokú ütőképességgel és hatékonysággal rendelkezne, és képes volna arra, hogy a reálisnak tekinthető kisméretű konfliktus esetén, a határt átlépő kisméretű ellenséges erők ellen a lehető leggyorsabban – a helyőrségből indított akciókkal – reagáljon és megsemmisítse, vagy szétverje és visszavonulásra kényszerítse azokat.

A Magyar Honvédség nehéz évek előtt áll. Nemcsak a folytatódó pénzügyi nehézségekkel kell megküzdenie, hanem komoly küzdelmet kell majd folytatnia társadalmi megbecsülésének visszaszerzése és saját maga radikális átalakítása érdekében is. A sikerre csak akkor van esély, ha gyorsan végbemennek azok a belső változások, amelyek nélkül a többi folyamatnak sincs esélye: a jogi környezet hadseregbarát megváltoztatása, a fegyvellem és a katonák önbecsülésének helyreállítása, a tisztí és a tiszthelyettesi előmeneteli rendszer reformja, az egységes kiképzési rendszer megteremtése.

A ma tisztjei és tiszthelyettesei többségének azonban jó esélye van arra, hogy részese legyen a hadsereg felemelkedésének és néhány év múlva élvezze annak eredményeit is.

Pirityi Sándor

A NATO déli szárnya, ahová készülünk

Hazánkat a tőlünk délre levő térség békétlenségei korán NATO-együttműködővé tette, ami azt jelentette, hogy Csehországnál és Lengyelországnál hamarabb ismerkedtünk meg nemcsak a biztonságtöbblet megnyugtató tudatával, hanem némi kockázattöbblettel, bizonyos új fenyegetettségi tünetekkel is. Így ez a szövetség déli szárnyának viszonyaiba való epizódyszerű szerzői bepillantás szükségszerűen kiegészül Dél-Európa és az igen tág értelemben vett mediterrán térség biztonságpolitikai vetületeinek érintésével.

Politikai elkötelezettségét katonapolitikailag intézményesítve Magyarország hamarosan nemzetközi jogilag is véget vet egy évtizedes tömbönkívüliségének. Meghívást kap és elfogad a NATO-ba, amely az 1949-es Észak-atlanti Szerződés részeseinek nem csak katonai szervezete. Politikailag Nyugat-Európához, biztonságpolitikailag egy transzatlanti kötődésű euroatlanti csoportosuláshoz, védelemszerkezetileg a NATO déli szárnyához csatlakozik, amely szükségképpen regionális és szubregionális meghatározottságú is.

William Cohen amerikai védelmi miniszter 1997 októberében az Egyesült Államok „egy új prioritásának” nevezte Délkelet-Európát, „új biztonsági architektúrát” szorgalmazott a térségnek, hogy az államok maguk rendezzék problémáikat, a nemzetközi közösség, egyebek között a NATO támogatásával. (Borisz Jelcin nyomban reagált: Európának sehonnan nincs szüksége nagybácsira...) „A NATO szerepe hosszú távon nem az állandó jelenlét a térségben, hanem a támogató tevékenység” – hangsúlyozta a Pentagon első számú embere.

Dél-Európa és a mediterrán térség „precedens-laboratóriumává” vált súlyos kérdések egész sorában: el lehet-e erőszakkal és terrorral érni mindazt, amit egy civilizált világban tárgyalásokon kellene rendezni; milyen feltételrendszerben alkalmazzon az észak-atlanti szövetség erőt illetékességi-felelősségi határán kívül; meg tudja-e őrizni a rendszer – a meghatározott kelet-nyugati szembenállás korszaka után – a NATO hitelét, tekintélyét; hogyan valósítható meg az európai biztonsági és védelmi önazonosság a NATO-ban, a nagyobb európai felelősség és részvétel közötti összhangban, fenntartva a kölcsönös érdekeken alapuló jóviszonyt az Egyesült Államokkal; hogyan hozható egészséges szintézisbe a NATO-tagállamokban – jelenlegiekben és jövőbeliekben – a katonai potenciállal való rendelkezés nemzeti és nemzetközi összetevője.

A NATO déli szárnyának jellemzői, vonzáskörzete

A NATO-szellemiség kétségkívül egyik méltányolt megnyilvánulása, hogy a szövetség legnyugatibb államkettőse, az egyesek által „fundamentalista kemény magnak” minősített Egyesült Államok és Nagy-Britannia megértő, nagyvonalú tudott maradni a tagállamok két sajátos csoportja iránt. Az egyik a kelet-atlanti, illetve északi „hatos” (Dánia, Belgium, Hollandia, Luxemburg, valamint Kanada és Izland), amelynek szerepe térségbiztosításra, összeköttetés-biztosításra, irányfelügyeletre szorítkozik, alapjában véve normális körülmények között jelképes és helyi, különösen a 80-as évek vége óta. Két ország (Izland, Luxemburg) esetében az sem lett ok a hátrányos megkülönböztetésre, hogy érdemben nem rendelkeznek katonasággal.

A másik, a déli szárny a maga kiforratlanságával, ellentéteivel, labilis, olykor meglepő fordulatokat hozó belpolitikai viszonyaival. Ebben az övezetben NATO-mércével egyetlen teljes értékű alapító tag van: Olaszország, amely fontos parancsnoksági és erőösszpontosításra is megfelelőnek bizonyult, eltekintve krónikus bajaitól. A szintén 1949-es NATO-tag Portugália „dél-atlanti” mezt ölt, Franciaország pedig azóta, hogy 1966-ban ajtót mutatott a NATO idegközpontjainak, nem lát okot jó néhány integrált katonai szervbe való visszatérésre. Görögország és Törökország 1952-ben, Spanyolország pedig három évtizeddel később, 1982-ben lett az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének közép-, illetve kelet-mediterrán tagja.

Fél évszázad alatt a NATO – a Német Szövetségi Köztársaságtól eltekintve – csak dél-európai irányban bővült, most pedig kelet-közép-európai bővítés van napirenden. Ugyanakkor a déli szárnynak – amelyet Magyarország hivatott összekötni Kelet-Közép-Európával – óriási a vonzáskörzete, a kisugárzási és problémakörzete, a további bővítés potenciált előkészítő békepartnerségi és a beavatkozást gyakoroltató „forró” konfliktusövezete. Ide benyúlnak NATO-n kívüli országok érdekszférái is és a tengerek, a flották nem elhanyagolható geopolitikai, illetve geostratégiai jelentőséggel bírnak.

A NATO déli szárnyának értelmezése korántsem egységes, még kevésbé magától értetődő.

Jó esélye van annak, hogy az Észak-atlanti Szerződés aláírásának 50. évfordulójára, amely bizonyos fenntartásokkal a NATO alapítása fél évszázados évfordulójának is minősíthető, megvalósul a szövetség parancsnokságainak új szerkezete. Ennek tervezetét a Katonai Bizottság húsz hónapos kemény munkával készítette el és 1997. december 2-án terjesztette a tagállamok védelmi miniszterei elé.

A védelmi miniszterek egyetértettek abban, hogy lesz egy atlanti és egy európai hadászati parancsnokság, lesznek regionális parancsnokságok, haderőnemi parancsnokságok és összhaderőnemi, illetve összefegyvernemi szubregionális parancsnokságok. Portugália nem az európai, hanem az atlanti hadászati parancsnoksághoz, annak is a Lisszabonban székelő délkeleti regionális parancsnokságához fog tartozni, mely utóbbi felelős a délkeleti atlanti térségért és a szárazföldi Portugáliáért.

A NATO európai hadászati parancsnoksága alárendeltségébe egy északi és egy déli regionális parancsnokság tartozik majd. Nápolyban székel a déli regionális parancsnokság, valamint az ennek alárendelt két haderőnemi – légi- és haditengerészeti – parancsnokság. E déli szárny illetékességébe négy szubregionális parancs-

nokság kerül: „Közép-Dél” (Larissza–Görögország). „Délkelet” (Izmir, Törökország), „Délnyugat” (Madrid, Spanyolország) és „Dél” (Verona, Olaszország).¹

Az AFSOUTH betűszó „Dél-európai Szövetséges Fegyveres Erők” fordításban került a magyar nyelvhasználatba, az angol nyelvű eredeti viszont: „Allied Forces in the Southern Region”. Ezeknek az erőknek a főparancsnoka, T. Joseph Lopez tengernagy 1998. május 6-án egy madridi NATO-szemináriumon sajátos kettősséget érzékeltetett. Egyrészt a NATO déli térségéről beszélt, amely szerint nemcsak a legnagyobb és a legösszetettebb Európában, hanem világviszonylatban is a legnehezebb, egyebek között földrajzi, kulturális okokból, politikai, gazdasági bonyodalmak, katonai problémák miatt. Az amerikai admirális hozzátette: „A U.S. Navy-ban, amelynek sapkáját viselem, felelős vagyok a tengeri műveletekért Európában és Afrikában a Baltikumtól Dél-Afrikáig, Gibraltártól a Fekete-tengerig. A NATO-ban, a maga szélesedő horizontjával, ez az AFSOUTH-szerep kiterjed olyan térségekre, amelyekről korábbi életemben kevés ismerettel rendelkeztem: Azerbajdzsánra, Kazahsztánra, Türkmenisztánra, a Kaszpi-tenger térségére. Úgy gondolom, mindezeket a térségeket a nyugati demokráciának és a liberális piacgazdaság nyugati rendszerének kell befolyásolnia. Ez probléma számunkra... Több mint negyven olyan nemzet van a Fekete- és a Földközi-tenger környezetében, amelynek remélhetően köze lesz az AFSOUTH-hoz. Csökkenő költségvetésekkel és sokkal kisebb katonai erővel nem lehet mindent elérni. A 80-as években a NATO déli térségével kapcsolatos gondok alig 15 országra terjedtek ki és ez a hidegháború időszaka volt, bizonyos stabilitással és világos képletekkel.”²

Kelet-Közép-Európában alig vált ismertté, hogy az amerikai védelmi minisztérium 1998 februárjában változásokat jelentett be a központi parancsnoksági szerkezetben („Unified Command Plan”), meghatározva kilenc nagy parancsnokság (Combatant Command) felelősségi területét. Egyebek között 1998. október 1-jei hatállyal az amerikai erők európai parancsnoksága felelősségébe utalta a volt Szovjetunió nyugatszláv és kaukázusi államait, így Ukrajnát, Fehéroroszországot, Moldovát, Grúziát, Örményországot és Azerbajdzsánt. Ugyanilyen hatállyal az amerikai Központi Parancsnokság (Közép-Kelet) illetékességébe került a volt Szovjet-Közép-Ázsia: Kazahsztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Tádzsikisztán és Kirgízia. A határozat felülvizsgálatára az amerikai Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke illetékes.³

Túl a békepartnerségi lépéseken, és túl az Egyesült Államok erőkitétiséssel összekapcsolt előretolt jelenlétén a NATO is kezdeményezett bizonyos kapcsolatfelvételeket a déli térségben, nem utolsósorban annak hatására, hogy az EBESZ helsinki záróokmányában megjelent a „földközi-tengeri kosár”. Ezek két évtizeddel követték az 1975-ös dokumentumot, de három-négy év alatt biztonságpolitikai vonatkozóssokkal is felhívták magukra a figyelmet.

A NATO olyan kisugárzásáról van szó, mint az ún. mediterrán párbeszéd, amelynek gondolata a szövetség 1994. januári brüsszeli csúcsértekezletén vetődött fel. A tagállamok külügyminiszterei még az év decemberében jelezték: a „regionális stabilitás érdekében, eseti alapon” készek kapcsolatot létrehozni a NATO és olyan mediterrán országok között, amelyek nem tagjai a szövetségnek. „Politikai párbeszédre” és „tevékenységekben való részvételre” meghívást kapott Egyiptom, Izrael, Jordánia, Marokkó, Mauritánia és Tunézia. A hat országot egyben felkérték arra, hogy

rendre nyilvánítsanak véleményt a térség stabilitásáról és biztonságáról, másrészt vegyenek részt a NATO tudományos, tájékoztatási, polgári védelmi tevékenységben, állampolgáraik NATO- iskolákban foglalkozzanak a békefenntartás, a fegyverzet-ellenőrzés, a katasztrófaelhárítás, a katonai környezetvédelem, az európai biztonsági együttműködés kérdéseivel.

A 16+1 modell szerinti politikai konzultációk eredményesnek bizonyultak, a NATO 1998-ban összekötő missziókat létesített a „mediterrán párbeszéd” partner-országokban a kapcsolatok továbbépítésére, amelyekben immár katonai elemek is megjelentek. Ennek nemcsak érett időszzerűsége, hanem kemény kényszere is nyilvánvalóvá vált.

A déli szárny szerepének megítélése a térség biztonsága szempontjából

Az olasz védelmi minisztérium megbízásából az amerikai RAND Alapítvány 1997 novemberében elemzést tett közzé a *Földközi-tenger térségének biztonságpolitikai helyzetéről*. Az elemzés készítői úgy találták, hogy amilyen mértékben Kelet-Közép-Európában stabilizálódnak az új demokráciák és előrehalad euroatlanti integrációjuk folyamata, úgy kell a NATO-nak átirányítania figyelmét a szövetség déli periferiájára, arra a térségre, ahol valószínűleg a legsürgetőbb biztonsági problémák jelentkeznek.

A Földközi-tenger térségének stratégiai jelentősége évek óta nő, s a mediterrán medence déli és keleti részén jelentkező bizonytalanságok és zavarok érinthetik a NATO központi biztonsági érdekeit. A RAND kutatói ennek megállapításával együtt elvetik a konfliktusív leegyszerűsítő sémáját, a biztonság kemény katonai vonatkozásainak túlértékelését, és a belső stabilitás problémáira hívják fel a figyelmet, amikor számos országban a vallási, kulturális és gazdasági pluralizmus megvalósítása, az aktívabb társadalom kialakítása van napirenden. Megjósolható a Dél-Európába irányuló hatalmas bevándorlóáradat, amely Olaszország példájából megállapíthatóan elkerülhetetlen és kivédhetetlen.

A NATO-államok energia- és árufüggése kritikus szintet ért el. A Földközi-tengeren naponta áthaladó, mintegy 3000 tartály- és teherhajó biztosítja Európa olaj- és földgázbehozatalának 65%-át. Olaszország a nem éppen NATO-barát Líbiától vásárolja olajszükségletének 30%-át, Algériától földgázszükségletének 32%-át. Németország, Franciaország, Görögország, Spanyolország és Törökország, de Nagy-Britannia is a líbiai kőolajra van utalva, Algéria földgázzal látja el Belgiumot, Franciaországot, Portugáliát és Spanyországot. A NATO-nak és ezen belül déli szárnyának szinte folyamatosan kell a nem katonai biztonsági kockázatok újrameghatározásával foglalkoznia.

Ez nem jelenti azt, hogy a térségre nézve nem jelentkeznek veszélyek például a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeinek elterjedéséből. Mégis, a RAND kutatói elsőbbségadást ajánlanak a „puha” biztonságpolitikai kérdéseknek. Utalnak példaképpen arra, hogy a NATO déli periferiáján kevésbé ismertek a szövetség átalakítására tett intézkedések, s míg Kelet-Közép-Európában meglehetősen nagy a NATO elfogadottsága, addig a Földközi-tenger keleti és déli partjain a lakosság zöme az észak-atlanti szövetségben még mindig a hidegháború egyik intézményét látja, amely egyfolytában új ellenségeket keres⁴

Magyarország majdan, a NATO déli szárnyának némi túlzással legészakibb álmaként szembekerül mind az egész szövetség, mind a Dél problémáival, ami a fenyegetések, a kockázatok, a konfliktusok és a kollektív biztonság megítélését illeti. Nyugati intézetek és elemzők önkritikus tárgyalagossággal kínálnak gazdag választékot ezekből a problémákból, amelyeket Budapestnek célszerű jó előre számításba vennie.

Már a Hadászati Tanulmányok Nemzetközi Intézete (IISS, London) rámutat Military Balance 1998/99 című kiadványban: az Egyesült Államokat és európai NATO-szövetségeseit mind jobban fenyegeti az a veszély, hogy nem lesznek képesek nemzetközi válságok esetén diplomáciai lépéseiket katonailag hiteles figyelemzettető potenciállal alátámasztani. Ennek oka a katonai költségvetések zsugorodása és az, hogy különösen Európában hiányzik a politikai akarat a nemzetközi törekvések fegyverkezési területen való aládúcolására.

A londoni intézet szerint az *Egyesült Államok aligha tudja a jövőben csapatait több helyen egyidejűleg állandó készenlétben tartani, rá lesz szorulva tartalék erő igénybevételére, ami költségdöbbltetet jelent. Az októberben bemutatott Military Balance két másik, nyugtalanító pénzügyi témát is említ. Egyrészt az európai fejlemények szempontjából feltűnőnek tartja, hogy a kontinens 1998-ban harmadannyit költött kutatási és műszaki célokra, mint az Egyesült Államok. Másrészt jelzi, hogy a NATO-ba tartó mindhárom országban, tehát Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon reálértékben csökkentek a védelmi kiadások 1997 folyamán.*⁵

Más elemzések úgy fogalmaznak, hogy minél jobban növekszik az államközi és nemzetiségi erőszakos konfliktusok száma, annál *nehezebb lesz a transzatlanti biztonsági közösségnek gyorsan és hatékonyan reagálnia ezekre a konfliktusokra. A fenyegetések és veszélyek az egyes országok saját nemzeti biztonsága szempontjából sajátosan minősülnek. A különböző földrajzi helyzet (távolság), az eltérő geostratégiai rangsorolások eltérő értékelésekre jutnak a regionális válságok és konfliktusok által megtestesített fenyegetettség, annak dimenzióit illetően. Ily módon eltérő lesz a segítőkészség és a beavatkozási hajlandóság, túl azon, hogy mindkettő lanyhuló irányzatot mutat. Az államok mind kevésbé akarnak háborús összetűzésbe bonyolódni egy más állammal, ha nem érzik veszélyeztetve közvetlenül saját biztonságukat (önelrettetés).*

Nehezebb lett és lesz tehát Európa biztonságpolitikai intézményeiben és intézményei között konszenzusra jutni, ami pedig a közös fellépés feltétele. A NATO, a Nyugat-európai Unió egyes tagjai a mediterrán dél-európai térségből eredő lehetséges fenyegetéseket saját biztonságuk szempontjából mérvadónak tekintik, mások enyhének, jelentéktelennek vagy egyszerűen nemlétezőnek. Innen már egyenes út vezet a kívülmaradási irányzatokhoz és érvekhez, másfelől a saját, szubregionális biztonsági struktúrák kiépítéséhez. (Spanyolország, Portugália, Olaszország és Franciaország 1995 elején közös szárazföldi és haditengerészeti erőket – EUROFOR és EUROMARFOR – felállításáról döntött, és ezek parancsnokságai már kialakultak.)

Több elemző észrevételezi, hogy *nem kielégítő a NATO, az EU és a Nyugat-európai Unió közötti összehangoltság, az illetékességben és a tennivalókban sok az átfedés és a párhuzamosság, ami kedvez a vetélkedésnek, a rivalizálásnak. Úgy tűnik, Franciaország – nem utolsósorban a mediterrán térségben – jó ideje az EU–NYEU ket-*

tőstre teszi a hangsúlyt, ellensúlyt akarván képezni az Egyesült Államokkal szemben, amely gyakorta fenntartja magának az egyoldalú cselekvés lehetőségét. Párizs egyébként is félti földközi-tengeri befolyását az amerikai felsőbbbségtől, nem győzőn hangoztatni, hogy elsődleges érdekei éppen a földközi-tengeri országokban, a Maghreb-országokban és Afrikában vannak.

Washington nem pusztán a tizenhat NATO-főváros egyike, szerepköre egyszerre közreműködő és vezető, iránymutató, meghatározó. A nyugat-európai sajtó kelletlenül ismerte be, hogy

- Közel-Keleten európaiak nélkül dolgozták ki és hozták működésbe a béke rendezés mechanizmusát;
- Irak vonatkozásában a fontos döntések Washingtontól erednek és azokról a szövetségesek sokszor a sajtóból értesülnek;
- Észak-Írországban három évtized után amerikai közvetítéssel nyílt kilátás a békés élet helyreállítására;
- a volt Jugoszlávia területén, ahol az agyondicsért európai diplomácia teljességgel képtelen volt a négyéves mészárlásnak véget vetni, az amerikaiak – mindegy, hogy milyen békét, de – békét teremtettek.

A fenti megállapítások egy magas rangú amerikai személyiség bizalmas kijelentésének idézésére ösztönöztek: „Ahol az európaiak képtelenek saját maguktól közös álláspontot kialakítani, ott vezetni kell őket.”

A déli szárny országai

□ A NATO déli szárnyának kétségkívül legnagyobb egyénisége Franciaország. Katonapolitikai eredetisége, nemzeti öntudata, politikai taktikája, de vonalvezetésének ellentmondásossága és törései is indokolják terjedelmesebb vizsgálatát.

Jean-Philippe Douin francia vezérkari főnök 1998 elején átfogó okmányt tett közzé a katonai erő alkalmazásáról („Concept d'emploi des forces”). Ebben úgy fogalmazott, hogy *Franciaország katonai elkötelezettségei ezentúl multinacionális jellegűek*. Bár az ország létérdekeinek védelme és a kétoldalú katonai megállapodások teljesítése szükségessé teheti a nemzeti önállóság egy részének megőrzését, a francia hadsereg egységeinek együtt alkalmazhatóknak kell lenniük a szövetségesek katonai egységeivel a parancsnoki tevékenység, a szervezet, az információ, valamint az erőketítés-erőtámogatás vonalán.

Franciaország alapvető érdekei a vezérkari főnök szerint létérdekekre, stratégiai érdekekre és hatalmi érdekekre tagolódnak. A létérdekek a nemzeti terület integritásával, a szuverenitás szabad gyakorlásával, a lakosság védelmével kapcsolatosak. Védelmük az elrettentésen alapul, a nukleáris erővel az államfő rendelkezik. A stratégiai érdekkör a béke fenntartása Európában, a Földközi-tenger térségében és az ország gazdasági tevékenysége, valamint a cserék szabadsága szempontjából lényeges térségekben. Végül Franciaországnak vannak ún. hatalmi érdekei egyrészt abból adódóan, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként részt vállal a békét szolgáló nemzetközi akciókban, másrészt azokból a katonai megállapodásokból adódóan, amelyeket afrikai és közép-keleti országokkal kötött.

Az érdekek utóbbi két csoportjánál érintett hagyományos fegyveres erők egyik

prioritása a távolsági elkötelezettségi képesség megfelelő szállítási kapacitással. A vezérkari főnök itt két követelményt hangsúlyoz: „a nemzetközi közösség mandátuma alapján”, továbbá „gondoskodva a nemzetközi legitimitásról és hatékonyságról”.

Amikor a nemzeti erőket és eszközöket be kell iktatni többnemzetiségű parancsnoksági keretekbe, Franciaország megkövetelheti, hogy a NATO és a Nyugat-európai Unió által létrehozott összefegyvernemi csoportosítás parancsnoksági pontjának magvát ő adja, de a francia vezérkari főnöknek lehetőséget kell kapnia annak ellenőrzésére, hogy a francia erők alkalmazása összhangban van-e a nemzeti politikai opciókkal. Más szóval a vezérkari főnök általában műveleti parancsnoka marad a francia egységeknek, alkalomszerűen delegálhatja a műveleti ellenőrzést a nemzetközi parancsnokságnak, de csak a küldetés kezdetekor világosan meghatározott „küldetés-tér-idő” keretben.⁶

Ezek után megítélhető, mi az esélye annak, hogy Párizs visszatérjen a NATO integrált katonai struktúráiba, amelyekkel 1966-ban szakított, miután a francia parlament jóval korábban az Európai Védelmi Közösség ellen szavazott, megszakítva Európa „védelmi egységének” az 50-es években megkezdett építését. Washington természetesen reméli, hogy Franciaország valamikor a jövőben teljesen integrálódik a NATO katonai szervezetébe, de belátja, hogy erre egyelőre nincs lehetőség. *A múlt és jelen tapasztalataiból táplálkozó bölcsesség diktálja Franciaországnak, hogy az európai identitást nagyon körültekintően és nagyon lassan, főképp a nagyobb európai felelősségvállalást hangoztatva építse.*

Hivatalos megnyilatkozások szerint Franciaország az európai biztonsági és védelmi identitásban nem szembenállást lát az amerikai szövetséggel szemben, hanem egy jó utat, hogy Európa védelmi partner legyen és megfogalmazhassa saját céljait – jó viszonyban az Egyesült Államokkal. Washington válasza: az Egyesült Államok „támogatja ezt az identitást és azon munkálkodik szövetségeseivel, hogy az valósággá váljék”. A francia katonai reintegrálódás ilyen szöveggörnyezetben a mérték kérdése és nem elvi kérdés.

Elvi kérdés viszont, hogy a NATO *milyen mértékben készül kiterjeszteni felelősségvállalásának, ha tetszik, illetékességének térségét, különösen Európán túlra.* És itt a déli szárny különös jelentőséggel bír. A szövetség számos tagja vonakodik kiterjeszteni ezt az övezetet és hangadójuk lett Jacques Chirac francia köztársasági elnök, aki 1998 augusztusában óvta az észak-atlanti szövetséget attól, hogy széles körű mandátummal rendelkező „Szent Szövetségessé” alakuljon át.

Azonos stratégiai célok – néha eltérések a részletekben – így jellemzi Párizs Washingtonhoz fűződő viszonyát, amire a tengerentúlról a szokványos válasz: „Franciaország az egyik legjobb szövetségeseünk... Időről időre lesznek nézeteltéréseink.” Alain Richard francia védelmi miniszter elismerésre méltó diplomáciai formulája: „A két ország kapcsolatrendszeré világos Franciaország nemzetközi kapcsolatainak és biztonságpolitikájának állandó alkotóelemei között.”

Franciaország kénytelen elismerni, hogy a hidegháborús korszak mereven szabályozott rendszerével szemben *a jelenlegi (kiegyensúlyozatlan) helyzetet az egyetlen szuperhatalom, az Egyesült Államok és a többi állam közötti viszony szabja meg.* Ez a viszony persze igen feszültté is válhat, ha egy olyan ország, mint Irán a francia TOTAL-t választja partneréül gázmezőinek kiaknázásához. „Nem kell Iránt olyan jóvedelmek-

hez juttatni, amelyekből rakétatechnológiához jut” – tanácsolta Párizsnak William Cohen amerikai védelmi miniszter.

A „weimari háromszög” után, amelyet az 1992-es francia–német–lengyel csúcstalálkozó fémjelzett, 1997 októbere felvezette a „jekatyerinburgi háromszöget” egy francia–német–orosz csúcsertekezlet formájában. A kezdeményezés 1998 március végén újabb eszmecseréhez vezetett három olyan európai ország között, amelyek közül kettő már nemegyszer szövetkezett a harmadik ellen. Nem merült feledésbe, hogy 1989–90-ben a francia diplomácia még a Szovjetunióban keresett biztosítékot a túl gyors német újraegyesítéssel szemben. A Kohl–Chirac–Jelcin találkozóznak erős európai felhangja volt, túl azon, hogy enyhíteni volt hivatva a NATO-bővítés miatti orosz neheztelést, megemelni Németország politikai súlyát gazdasági erejének szintjére, továbbá szerepet kapott egy eurázsiai hídteremtés szándéka is, hogy az EU számára megnyíljon a legolcsóbb szárazföldi útvonal Távol-Kelet felé.

Politikai szemlélők *Franciaország és Oroszország viszonyát* szívesen ítélik meg abból a szempontból, hogy mindkettő nagyhatalmi szerepre tart igényt – akár Amerikával szemben is. Moszkva értékeli, hogy Párizs elsősorban a NATO politikai szervezatkénti erősítésére törekszik, és az európai katonai vezetés súlyát igyekszik növelni. Méltányolja, hogy „enyhén oroszpárti” a francia magatartás a NATO bővítése kérdésében, hogy Párizs véleménye szerint józanul kell mérlegelni a bővítési lépések oroszországi fogadtatását, hiszen ott nem olyan NATO-kép a jellemző, mint amilyent a Nyugat szeretne. Mindazonáltal a francia védelmi miniszter kitart amellett, hogy a NATO-bővítés nem irányul Oroszország ellen, nagyobb stabilitást, biztonságot céloz a kontinensen, nyitott bármely európai ország előtt, annak szuverén döntése alapján.

Párizs annak is jelentőséget tulajdonított, hogy 1997. május 27-én a NATO–orosz alapozó okmány aláírásának színhelye lehetett. Kevésbé örült, amikor Boris Jelcin „újdonságként” jelentette be, hogy Oroszország hadászati rakétái nincsenek Nyugatra programozva. A hasonló értelmű amerikai és brit közlésekhez Franciaország nem csatlakozott, ilyen kötelezettségvállalás nem fér össze a francia atomstratégiával és atomdiplomáciával, nevezetesen azzal, hogy francia részről – kölcsönösséget elvárva – több mint három évtizede nem szólnak bele sem a NATO, sem a Szovjetunió vagy Oroszország atomstratégiájába.

Franciaország kifejezetten támogatja az Európai Unió keleti kibővítését, igaz, időnként megjegyzi: az EU nem lehet úgy gazdasági–pénzügyi óriás, hogy közben katonai értelemben törpe marad.

A francia katonapolitika több tekintetben tudathasadásos állapotának illusztrációja a Balkán. Párizs derekasan kivette részét a boszniai nemzetközi békefenntartó műveletekből és hasonló szándékokat jelzett Koszovó belső rendjének és nyugalmanak helyreállítása érdekében is. Egyértelművé tette: fenn kell tartani a NATO katonai nyomását Milosevicsre, hogy teljesítse a Holbrooke-kal kötött megállapodást. A tervezett katonai kényszerítő akcióhoz 40 harci repülőgépet ajánlott fel és helyezett készenlétbe, valamint a veszélyes térségbe vezényelte az egyébként is élemedett és sebezhető Foch repülőgép-hordozót.

Amikor pedig megszületett a döntés kétezer EBESZ-megfigyelő Koszovóba küldéséről, Franciaország vállalta, hogy felerészben saját katonáiból állítja ki a Ma-

cedóniában összeálló biztosítóerőket. Ennek háttérében megjelent az a törekvés, hogy az európaiak vállaljanak nagyobb, esetleg meghatározó részt a kontinensükön támadt konfliktusok kezelésében és megszüntetésében. A francia hadseregben azonban elevenen él a rokonszenv az egykori háborús szövetséges szerbek iránt – itt is találkoznak az oroszokkal –, és először Gourmelon francia őrnagy keresztezte az amerikaiak szándékát 1997-ben, amikor az utóbbiak kézre akarták keríteni Karadzics boszniai szerb vezért, hogy átadják a hágai nemzetközi bíróságnak, majd Bunel őrnagy, a NATO Katonai Bizottsága mellett működő francia képviselő vezetőjének kabinetfőnöke juttatta el szerb illetékeseknek a tervezett NATO-csapások adatait. Pierre-Henry Bunel kijelentette: a szerbek iránti rokonszenvtől vezérelve árulta el a tervet, és ezért semmiféle anyagi juttatást nem kért és nem kapott.

Ezek az esetek árnyékot vetettek Franciaország NATO-lojalitására és rontották esélyeit, hogy jelentős katonai parancsnoki pozíciókhoz jusson a Balkánon vagy a szövetség déli szárnyának főhadiszállásán.

□ *Olaszország, bár az utolsó fél évszázad legabszurdabb politikai válsága után megkapta a világháború óta 66. kormányát, élén egy volt vezető kommunistával, viszonylag nyugodt helyzetű NATO-ország, jelenleg a déli szárny főparancsnokságával, három haderőnemi parancsnoksággal, négy alárendelt parancsnoksággal és három NATO- tisztképző iskolával. Nápoly és Verona néhány hónap múlva igen közel kerül Magyarországhoz, amelynek geopolitikai okokból akkor is a déli szárnyon lenne a helye, ha nem volnának egészen különlegesek a történelmi olasz–magyar kapcsolatok.*

Ezen az sem változtat, hogy az olasz hadsereg nem titkolt atomelrettentési képességgel, olyan célba juttató eszközökkel rendelkezik, amelyek atom-robbanótöltettel szerelhetők fel és így „szükség esetén” atomcsapás mérésére is alkalmasak. A robbanótöltetek, amelyek amerikai raktárakban, minden bizonnyal Észak-Olaszországban vannak, nem lehetnek távol az észak-olaszországi nevezetes katonai repülőterektől, így Magyarországtól sem.

Padania, LEGA-NORD, Umberto Bossi – ezek a nevek ugyancsak a fejlett és gazdag Észak-Olaszországhoz kapcsolódnak, amely szeparatista lázban ég: szeretne elszakadni Rómától és az egész Déltől. Alig heverte ki Itália a déltiroli szakadár terrorizmus áskálódásait, újabb kihívásokkal kell szembenéznie, amelyek átforrósíthatják a talajt a NATO lába alatt. Olaszország eddig lelkesen támogatta a NATO bővítését, amelynek a stabilitás övezetének bővítését kellene jelenteni Oroszország számára is, de a volt olasz védelmi miniszter ez év nyarán egy orosz lapinterjúban elgondolkodtató dolgot mondott:

„Számomra – jelentette ki Beniamino Andreatta – úgy tűnik, erősen eltúlozták újabb országok szövetségbe való belépésének jelentőségét. Ez eltorzította annak igazi értelmét, elszakítva azt Európa stabilizálásának szélesebb politikai stratégiájától, amelynek egyik legfontosabb támasza a NATO–orosz viszony.”⁷

A tengeri nagyhatalom Olaszország a Földközi-tenger kellős közepén, egy olyan térségben fekszik, ahol a veszélyek elmosódtak, lappangóak, nehezen megjósolhatók, valószínűségi fokuk nagyon különböző. Róma meggyőződéssel vallja, hogy a NATO hatékony működése itt most talán fontosabb, mint a hidegháború idején volt – éppen a nem klasszikus helyzetek miatt. A NATO északi szárnya úgy érezheti – mondják Ná-

polyban, –, hogy a mediterrán problémák nagyon távol esnek tőle: de a szövetségnek cselekednie kell, Olaszország érdekelt a NATO itteni hatékonyságának megőrzésében.

□ *Spanyolország*, amely ez idő szerint az észak-atlanti szövetség főtítkárát adja, a NATO legfiatalabb tagállama, 1982-ben azonban csak a tömb politikai szervezétének vált részesévé, az egyesített katonai szervezethez történő csatlakozásról, a spanyol haderők beilleszkedéséről a NATO-parancsnokságok rendszerébe ezután kellett volna tárgyalásokat kezdeni és megegyezésre jutni, amit megnehezített a madridi kormány kikötése: atomfegyverek nem tárolhatók az ország területén.

Az 1986-os népszavazás többségi véleménynyilvánításában a NATO-hoz való csatlakozás mellett az is benne volt, hogy a *spanyol hadsereg nem integrálódik a NATO katonai szervezetébe, Spanyolországban nem lehetnek nukleáris fegyverek* és fokozatosan csökkenteni kell az amerikai katonai jelenlétet az ibériai országban. Madrid ezenkívül megerősítette a Gibraltárra, tehát egy másik NATO-állam birtokára támasztott spanyol igényt.

A 18,8%-os munkanélküliséggel nyugat-európai rekordot tartó Spanyolország úton van a hivatásos hadsereg felé, ha a toborzás meghozza a megfelelő eredményt. A spanyol NATO-tagság hamarosan teljes értékű lesz, Madridnak most már a baszk nacionalizmust kell kezelnie és rendeznie Gibraltár hovatarozását.

Harminc év terror után az ETA egyoldalú, feltételek és időhatár nélküli fegyverszünetet hirdetett, de Madrid önfelosztatást és a fegyverek beszolgáltatását követeli, hogy 2000-ben vitára bocsátható legyen a spanyol alkotmány módosítása, amely újraértelmezi az önrendelkezési jogot.

Ami Gibraltárt illeti, London azt hangoztatja, hogy Madridnak szövetségesként kell viselkednie, különben Nagy-Britannia megvétózza a teljes spanyol NATO-integrációt. London nem felejt el, hogy 1982-ben, a Falkland-háború idején Spanyolország a „latin-amerikai testvér”, Argentínát támogatta.

Gibraltár stratégiai fontosságú őrtorony a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán között, hivatalosan angol gyarmat Európában, kirívó anakronizmus a szárazföldön. A két viszálykodó félnek csak abban sikerült egyetértésre jutnia, hogy a gibraltári brit támaszpontokat a NATO-parancsnokság használhatja. Nagy-Britanniának Hongkong után nem kell újabb területveszteség, így az angol és a spanyol őrhajók folytatják a lövöldözést a tengerszorosban, amelynek túlsó partján Marokkó van egy spanyol beékelődéssel, Seutával.

□ *A NATO délkeleti szárnya, amely Törökországot és Görögországot foglalja magába*, a „viharsaroktól” a „darázsfészekig” terjedő minősítést érdemelte ki a cinikusabb nemzetközi közvéleményben, amely egyébként Dél-Európára változatlanul egészben ráillőnek ítéli a „lány altest” klasszikus meghatározást.

A közel egymilliós török hadsereg, amely az amerikai után a második legnagyobb NATO-haderő, a térségben a legharcképesebbek egyike. Ankara büszke arra, hogy mind gyakrabban szerepel a NATO déli szárnya vezetőjeként. A hadsereg az ország legrégibb társadalmi intézménye, a civil kontroll fintora: az államvezetést gyakorlatilag a vezérkar felügyeli. A jelenlegi török kormány egyébként meglehetősen gyenge és támadható, nincs szilárd többsége, várja az 1999. áprilisi választásokat.

Törökországban a NATO-hoz való csatlakozás óta háromszor volt katonai államcsíny (1960, 1971, 1980), kilenc elnökből hat tábornok volt; polgári kormányzásra 1983-tól tértek át, de a *hadserg ma is állam az államban, viszont a világ egyik legfelgyelmezettebb hadereje*: a katonaiskolákban 14 éves kortól van ideológiai oktatás.

Az erő kultusza átmegegy a hivatalos Ankara külpolitikájába is: minél gyengébb valamelyik szomszédja, annál emeltebb hangon beszél vele (ez alól Oroszország sem kivétel). A nemzetközi jog nemigen foglalkoztatja: az ENSZ Biztonsági Tanácsa hiába követelte tőle a 30 ezres csapatkontingens kivonását Észak-Ciprusról; Ankara rendszeres iraki betöréseit formálisan sem egyeztetni a Biztonsági Tanáccsal (1997 őszén a török hadsereg 50 ezer katonával, több száz harcokcsival és repülőgéppel támadta az iraki kurd gerillaközpontokat).

A Kurd Munkapárt 1984 óta harcol Törökország délkeleti részén a terület autonómiájáért. Washingtonban nem sietnek felhívni Ankara figyelmét a törökországi kurd kisebbség elnyomására. A koszovói fejlemények világánál különösen figyelemre méltó, hogy amikor a Kurd Munkapárt 1998 augusztusában egyoldalú tűzszünetet jelentett be, az ankarai vezetés közölte, hogy nem áll szóba terrorista szervezettel. A török hadsereg belföldi akciói becslések szerint 40 000 áldozatot követeltek.

Ankara segít kiterjeszteni a NATO cselekvési terét messze az Észak-atlanti Szerződésben megjelölt övezeten túlra, a pántörök gondolat jegyében szárnyai alá veszi Azerbajdzsánt, Kazahsztánt, Kirgíziát, Üzbegisztánt, Türkmenisztánt és természetesen a „Ciprusi Török Köztársaságot”.

Ami a közel-keleti térséget illeti, Törökország és Izrael jó ideje egymásra talált. Az utóbbi 1995 óta használhat törökországi repülőtereket, cserébe elektronikát, felderítési és kiképzési segítséget ad. Az amerikai-izraeli-török tengely egyebek között sorozatos közös tengeri hadgyakorlatokban ölt testet, amelyek ellen tiltakozik Szíria, Egyiptom és az Arab Liga.

Megüzenetlen háború folyik Törökország és Szíria között: Ankara a kurdok támogatásával, terroristák bűntudásával vádolja Damaszkuszt, az utóbbi területbitorlással, az Eufrátesz vizének kisajátításával, arabellenességgel Ankarát. Úgy tűnik, a NATO semmiképpen sem engedi meg, hogy Törökország kétes háborúba bocsátkozzék Szíriával, ez a tömb ellen hangolhatná az egész arab világot.

Ankara egyébként rendkívül nagyra tartja NATO-tagságát és maradéktalanul teljesíti az abból adódó kötelezettségeket. Ez nem érinti Görögországhoz való viszonyát.

Athén nemegyszer megkapta a figyelmeztetést, hogy háború lesz, ha Görögország hatról tizenkét mérföldre kiterjeszti parti vizeinek határait, amit a már hatályba lépett legutóbbi nemzetközi tengerjogi egyezmény lehetővé tenne. Hasonló fenyegetések gyakorta elhangzanak, amikor Ciprus vagy Görögország légvédelmének megerősítéséről van szó.

Görögország 1993-ban vállalta, hogy szavatolja a Ciprusi Köztársaság biztonságát („doktrína a közös védelemről”) és a görög védelmi miniszter 1998-ban is tett olyan megjegyzést, hogy „bármilyen török támadás Ciprus ellen hadiállapotot jelent Törökország és Görögország között”. Magát a háborút a NATO nyilván megakadályozza, de a fegyveres összetűzések szárazföldön, vízen, levegőben mindennaposak.

Görögország hadserege nem idegenkedik az egykori NDK-tól átvett szovjet haditechnika használatától és az orosz hadiipar termékeinek is rendszeres vásárlója. Athénnek rokonszenves, hogy a Szovjetunió, majd Oroszország következetesen támogatja Ciprus függetlenségi harcát „Törökország mediterrán destabilizációs merkedéseivel” szemben.

Ugyanakkor Teodorosz Pangalosz görög külügyminiszter 1998 augusztusában a görög diaszpóra athéni szemináriumán egyenesen hazugnak nevezte Clinton elnököt, amiért nem teljesítette választási ígéretét, nevezetesen, hogy rendezni fogja a ciprusi problémát, feloldja a sziget egy részének török megszállásával krónikussá vált feszültséget. A miniszter azért is elítélte az Egyesült Államokat, amiért ösztönzi az amerikai fegyverszállításokat Ciprus törökök által bitorolt övezetébe, amit egyébként érvényes nemzetközi szerződés tilt.

A felelősi terület: sziget, vagy több ennél?

A NATO déli szárnya nemcsak egy regionális és négy szubregionális parancsnokság alá rendelt öt tagállam területét és légterét, parti vizeit és a csatlakozó nyílt tengeri térségeket jelenti a két haderőnemi parancsnokság illetékességi-felelősségi övezetével, ahogy a reform körvonalazza, hanem *potenciális, helyel-közzel tényleges hadszínteret, amelyben az egész NATO erői és eszközei képviselve lehetnek, olykor vannak*. Ez az „olykor” a tömbközi szembenállás időszakában évtizedeket jelentett, mostanában immár négy-öt évet jelent.

A NATO történetének első tényleges katonai akciójaként került a krónikába négy szerb harci repülőgép lelövése 1994. február 24-én, amit földi célpontok elleni megtorló légitámadások követtek a rákövetkező hónapokban – az ENSZ felhatalmazása alapján. Amikor az Észak-atlanti Tanács 1998 októberében meghozta feltételes döntését a Szerbia elleni kényszerítő katonai intézkedések „lebegtetéséről”, a világközvélemény – benne a NATO-tagállamok és a „tagjelöltek” is – megkönnyebbüléssel nyugtázta, hogy sikerült ideiglenesen elkerülni egy vitatható legitimációjú fegyveres akciót.

Klaus Naumann tábornok, a NATO Katonai Bizottságának elnöke a koszovói fegyveres beavatkozásra vonatkozó döntés szembeötlő halogatása kapcsán jó dolognak nevezte, hogy az államok „birkóznak”, mielőtt rászánják magukat arra, „hogy az ENSZ BT felhatalmazása nélkül alkalmazzanak erőt”. Hozzátette, hogy: „egy nem NATO-tagország belügyeibe való beavatkozással új minőségi szakaszba lép a nemzetközi válságkezelés folyamata”. „Emberiségi intervenciót” emlegetett, hangsúlyozva, hogy az emberi jogok koszovói megsértése bírta rá a NATO tizenhat tagállamát a cselekvésre, miután az orosz és a kínai ellenszavazat megbénította a Biztonsági Tanácsot.

A magas rangú NATO-tisztviselő helyesnek tartotta egyébként, hogy az ENSZ-nek lényegében monopóliuma van az erő alkalmazásának szentesítésére, de úgy vélekedett, hogy ezt a monopóliumot nem devalválhatják vétók, amikor kirívó módon megsértik az emberi jogokat.

A NATO illetékességi területén kívül lévő válságócokba való beavatkozás témájára kitérve leszögezte: *a szövetség tagállamainak biztonsága nem szavatolható, ha fe-*

lelősségi területét szigetnek tekintik. „A periférián is adódhatnak olyan kockázatok, amelyek kihatnak a NATO-ra, hacsak idejében nem hatástalanítják őket. A kockázatokat távol kell tartani... Nem kell sokáig várni, és Közép-Európa a földrészen kívülről indított rakéták hatósugarába fog esni.”⁸

1998 októberében tekintélyes nemzetközi jogászok értekezlete Maria Laach Biztonsági Akadémiáján arra a megállapításra jutott, hogy a NATO katonai beavatkozása a Biztonsági Tanács felhatalmazó mandátuma nélkül a nemzetközi jog megsértése lenne, s ezen politikai s erkölcsi hivatkozások, sőt szükségszerűségek sem változtatnak. Rámutattak, hogy az 1998. szeptember 23-án elfogadott BT-határozat, amely formálisan az ENSZ-alapokmány VII. fejezetére hivatkozik, senkit sem jogosít fel közvetlen kényszerítő intézkedésre. Az erőszak alkalmazásának kérdését a koszovói nemzetközi megfigyelőkre vonatkozó másik BT-határozat is nyitva hagyta.

Maria Laachban a résztvevők arra is felhívták a figyelmet, hogy az ENSZ-mandátum nélküli beavatkozásnak az abban részt vevő katonákra nézve is lennének következményei. Nem élveznének sérthetetlenséget (immunitást), kombattánsoknak minősülnének és a genfi egyezmény értelmében megtámadhatók és foglyul ejthetők lennének. Míg az immunitással bíró katonák megtámadása nemzetközi jogsértés, ez reguláris kombattánsokra nem vonatkozik. (Már Bosznia-Hercegovinában előfordult, hogy ENSZ-katonákat túszul ejtettek és eleven pajzsként használtak.)⁹

A koszovói tárgyú BT-határozatokban egyébként az áll, hogy a tanács tagjai „elítélik az erő megkülönböztetés nélküli és aránytalan alkalmazását polgári személyekkel szemben, akárcsak a terrorista tevékenységeket.” Ezért volt szembeszökő, hogy a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) nem lett részese a Holbrooke–Miloševics megállapodásnak.

A neves magyar nemzetközi jogász, *Valki László* szerint az amerikaiak hangoztatták ugyan, hogy az 1998. szeptemberi BT-határozat megfelelő jogi alapot teremtsen a beavatkozásra. „De maguk is tudták, hogy ez valójában nincs így.” Az 1199. számú határozat semmilyen felhatalmazást nem tartalmaz kényszerítőintézkedések foganatosítására, különben utolsó rendelkezésében nem mondaná ki, hogy ha az érintett felek a határozatban foglalt intézkedéseket nem hajtják végre, a Biztonsági Tanács megfontolja további intézkedések megtételét a régió békéjének és biztonságának fenntartása, illetőleg helyreállítása érdekében.¹⁰

Koszovóban valójában a „nagy-Szerbia” és a „nagy-Albánia” koncepció ütközik. Albánia területi és egyéb igényei egyebek között azzal is kezdtek összefüggni, hogy érzékeltetni akarja saját jelentőségét a NATO szemében. Mint hadászati fontosságú hídfőállás a Balkánon és a Földközi-tenger medencéjében, amelyre érdemes jobban támaszkodni, mint az egymással állandóan ellenségeskedő Görögországra és Törökországra.

Brüsszelben nyilván felismerték, hogy a NATO nem állhat a „nagyalbán” elgondolás mögé, nem lehet egy közvetett albán agresszió bűnrésze, és ha már nem zárta le idejében Albánia felől a koszovói határt, legalább a tárgyalási lehetőségek kimerítéséig ne folyamodjék légitámadásokhoz, hiszen a nemzetközi jog egyetlen tétele sem akadályozhatja meg a szerbeket abban, hogy saját állami légterükben támadják – önvédelemként – a behatoló idegen repülőeszközöket, s ebben külföldi haditechnikai segítséget is igénybe vegyenek.

Szélesebben tekintve, a NATO nem támogathatja a fegyveres szeparatizmust Európa szívében, mert ezzel déli szárnyát sújtja: kurdok, szicíliaiak, korzikaiaiak, baszkok, katalánok, dél-tiroliak, észak-olaszok és mások várják a precedenst, hogy önrendelkezési jogukat koszovói-albán modell szerint fegyverrel érvényesítsék. Ami pedig Nyugat-Európa és Észak-Amerika ijesztő tájékoztatatlanságát illeti Európa délkeleti térségével kapcsolatban, a NATO balkáni „soknemzetiségű” jelenléte kifejezetten segítheti nem csak itteni problémák megértését és megoldását.

Végül, Oroszország álláspontját vázolv Jevgenyij Primakov már 1997 januárjában kijelentette: „Moszkvának nincs vétője a NATO bővítésére, de a NATO tagjainak sincs vétőjük az orosz biztonsági érdekek érvényesítésére.” Az 1998 őszi fejlemények oda vezettek, hogy Moszkvában állandósultak az ilyesfajta szövegek: Oroszország Jugoszlávia természetes szövetségese; a szláv Szerbia Moszkva egyik legfontosabb gazdasági és politikai partnere; a Koszovóra mért csapások közvetve Oroszországra mért csapások lennének; meg kell őrizni az orosz jelenlétet és korlátozni kell Nyugat fölös aktivitását ebben az Oroszország számára oly fontos övezetben. És végül: „A világ hozzászokott, hogy éles helyzetekben Oroszország tud hatni a NATO-ra.” Vagy: „A NATO katonai erejéről híres, nem azokról a humánus eszmékről, amelyek a helsinki folyamatot áthatják.”

Egyszóval a koszovói válság még inkább egymás ölelésébe taszította Jugoszláviát és Oroszországot, a katonai témák – a hadászati támadó fegyverrendszerekig menően – ismét előtérbe kerültek az amerikai–orosz viszonyban. Akadt Moszkvában politikus, aki kijelentette: „Az amerikaiak jól tudják, hogy ha akár fasiszták, akár tekinétyuralmiak kerülnek hatalomra a Kremlben, Irak, Irán és Líbia atomhatalommá válik és orosz önkéntesek indulnak Koszovóba a NATO ellen harcolni.”

IRODALOM

1. NATO Review, Spring 1998., pp. 10–14.
2. USIA Wireless File, 1998. május 8.
3. USIA EUR 213. 02/25/98.
4. NATO Review, Spring 1998., pp. 32–35.
5. Neue Zürcher Zeitung, 1998. november 6.
6. Le Monde, 1998. február 5.
7. Nyezaviszimaja Gazeta, 1998. július 29.
8. Welt am Sonntag, 1998. november 8.
9. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1998. október 26.
10. Magyar Hírlap, 1998. október 17.

Bognár Károly

A honvédelem az egész társadalom ügye

Az új védelmi filozófia kialakulása céljából a szerző felvillantja annak szükségességét, milyen szemléletváltozásra lenne szükség az állami felső vezetésben, a hadiipar területén, a polgári ellenőrzés és a tájékoztatás terén stb. annak érdekében, hogy a honvédelem összállami, össztársadalmi ügygé váljon.

A 20. században lezajlott közepes és nagyobb háborúkban már nemcsak a hadsereg, hanem az adott ország társadalma, az állam szervezetei, a gazdaság is részt vett. Így volt ez a fegyveres erő más irányú alkalmazása esetén is. A boszniai békefenntartó műveletekben való magyar részvétel azt bizonyítja, hogy a kezdeti, mintegy 500 fős, majd később a csökkentett létszámú kontingens tevékenységének biztosítása szerteágazó feladat volt, amelyben jelentős szerep hárult a nem katonai szférára is. Az a tény pedig, hogy az Országgyűlés lehetővé tette a NATO-erők egy részének magyarországi átvonulását, valamint ellátó-anyagi bázis működését is, komoly feladatot jelentett a légi, a vasúti, a közúti közlekedés és a magyar katonai infrastruktúra egyes objektumai számára. Mindezek azt támasztják alá, hogy az eredményes katonai tevékenységhez békében is kellően felkészített és működőképés hátország, polgári szféra szükséges.

Így van ez még akkor is, ha jelenleg országok közötti háború nem folyik Európában. Ez a helyzet azonban még nem eléggé szilárd és rendezett, nem eléggé garantált alapokon nyugszik, ezért az bármikor viszonylag gyorsan megváltozhat, elsősorban a volt Jugoszlávia és az egykori Szovjetunió egyes utódállamaiban. Ezek már csak közelségük miatt is előre nehezen prognosztizálható hatással lehetnek hazánkra – a többi egyéb viszályok mellett. (Ezek közül a legfontosabbnak ítéltet a folyóirat ez évi 2. számában vázoltuk.)

A második világháború végétől a Varsói Szerződés felbomlásáig eltelt időben hazánk is részese volt a hidegháború következtében kialakult háborús készültséghez közeli helyzetnek, amelyben nemcsak a fegyveres erők álltak magas fokú harckészültségben, hanem az állami szervek, a gazdaság egyes részei és a lakosság is fel volt készítve – bár változó mértékben – a háborús tevékenység megkezdésére. Természetes, hogy ilyenfajta és -fokú felkészülést és készenlétet a mai biztonságpolitikai környezet nem tesz szükségessé. Van azonban a készenlétnak egy olyan minimális foka, amelyet

minden szuverén államnak biztosítania kell nemcsak katonai, hanem más területeken is. Elvárja ezt egy biztonságpolitikai, védelmi szervezet is a tagállamoktól.

Ennek a problémának az elvi, elméleti megalapozása hazánkban még nem történt meg. Nem jelentek meg ilyeneket tartalmazó vezetői beszédek, nyilatkozatok, kutatói tanulmányok és könyvek sem. A mindenkori kormányprogramok – mivel négy évre szólnak – sem tartalmaznak ilyen tételket. A védelmi kérdések háttérbe szorulását többek között az is érzékelteti, hogy azok jelenleg a Fidesz vezette koalíció kormányprogramjának utolsó fejezetében találhatók.

A továbbiakban ahhoz szeretnénk néhány területen hozzájárulni, hogy hazánk jövőbeni helyzetét, a korszerű követelményeket, a NATO-vezetés elvárásait is figyelembe vevő védelmi szemlélet és megoldás alakuljon ki, amelyek *segíthetnek a szövetségbe való beilleszkedésben*. Jelenleg ugyanis a biztonságpolitikai és a védelmi szféra az, amelyen keresztül a *leggyorsabban egyenjogú taggá válhatunk a fejlett országok sorában* és egyik igen fontos szervezetében.

A védelmi problémák helye és szerepe az állami vezetésben

Az ország és a lakosság biztonsága és védelme az állam és az állami vezetés elidegeníthetetlen feladata, kötelessége, amelyet általában az alkotmány és a megfelelő törvények szabályoznak. Ebből adódik, hogy az ilyen kérdésekben általában az állam legfelső szervei (országgyűlés, parlament) hozzák meg az alapvető döntéseket, a végrehajtó hatalomra hárul a döntések kivitelezésének megtervezése, a végrehajtás irányítása és ellenőrzése. Részkérdésekben azonban a kormány (vagy a kormány nevében és hatáskörében eljáró szervezet, amely lehet pl. nemzetbiztonsági vagy védelmi tanács, kabinet stb.) is dönthet és intézkedhet.

Ahhoz azonban, hogy ezt a funkciót az állam, az állami vezetés betölthesse, kidolgozóit, *előkészítői tevékenységre, s ehhez megfelelő apparátusra van szüksége*. Ennek helye az elnöki köztársaságokban (pl. USA, Franciaország, Lengyelország stb.) az államfő hivatali szervei között van. Az olyan típusú országokban, ahol az államfő kezében kevesebb hatalom összpontosul, s a vezéregyéniség a miniszterelnök, ott ez a szerv a Miniszterelnöki Hivatalban helyezkedik el. Ez dolgozza (dolgoztatja) ki jóváhagyásra az alapvető biztonságpolitikai, védelmi dokumentumokat, stratégiákat, alapelveket, terveket, intézkedéseket, s a döntés után gondoskodik azok végrehajtásáról és ellenőrzésükről is. Ennek lehetősége a rendszerváltás kezdete óta most először van meg a kancellária jellegű Miniszterelnöki Hivatal s a biztonságpolitikai, védelmi főtanácsadó létrejöttével.

A biztonságpolitikai, védelmi jogosítványokat, hatásköröket úgy célszerű szabályozni, hogy a *döntés lehetősége folyamatos legyen*. Immár szokássá vált, hogy a Parlament nyáron két, tavasszal és télen pedig egy-egy hónapos szüneteket tart, amikor a döntési képessége nem biztosítható. Ezért célszerű a kormányt nagyobb jog- és hatáskörrel felruházni a fegyveres erők alkalmazásának kérdéseiben, mint volt ez eddig (esetleg utólagos beszámolási kötelezettségekkel). A nemzetközi események, válságok és konfliktusok ugyanis nem igazodnak a törvényhozás ülésezési szakaszaihoz.

Változtatni kell azon az eddigi nézeten és gyakorlaton is, hogy a védelmi szférához tartozó minisztériumok (honvédelmi, belügyi, nemzetbiztonsági) saját ma-

guk dolgozzák ki funkcióikat, feladataikat, s terjesztik elő az erre vonatkozó döntéseket. Így tulajdonképpen *saját maguknak szabják meg a teendőket*. Erre legalább irányelvyszerűen a Miniszterelnöki Hivatal (kancellária) megfelelő részének alkalmasnak kellene lennie.

Ennek a Miniszterelnöki Hivatalban levő, kis létszámú, de elismert és tapasztalt szakemberekből álló biztonságpolitikai és védelmi apparátusnak a tevékenysége *nemcsak a kimondottan fegyveres minisztériumokra terjedne ki*, hanem a honvédelemben és a szövetségi kollektív védelemben fontos szerepet betöltő más minisztériumokra, intézetekre, szervezetekre és a területi önkormányzatokra is. Így tehermentesíthető lenne a honvédelmi miniszter attól, hogy ezt a tevékenységet maga szabályozza, érvényesítse és ellenőrizze. Ez ugyanis villongásra, hatásköri összetűzésekre vezethet más miniszterekkel.

Az indokolatlan és túlzott „politikamentesség” oldása, lazítása a fegyveres erőknél

Ennek a problémának a felvetése a hivatásos állománytól nem várható el hivatásuk, egzisztenciájuk veszélyeztetése nélkül. Ezért ezt kívülálló személyeknek kell felvetni, megvitatni és a megfelelő megoldására javaslatot tenni.

A rendszerváltáskor elsősorban az államszocializmusban túlideologizált fegyveres erők visszarendeződésének megakadályozása céljából nagy hangsúlyt kapott a hadsereg „politikamentessége”, ami a demokráciától való idegensége, az állampolgári jogok csorbítása dacára hazánkban jelenleg is fennáll. Ez olyan probléma, amelynek tisztázása sokáig nem halogatható. Különösen az alábbi kérdésekben:

- lehet-e teljesen „politikamentes” a fegyveres erő?;
- milyen gyakorlat érvényesül a NATO-országokban?;
- mire terjedjen ki a politikamentesség és mire nem?

Az első kérdésre adandó válasz egyértelműen NEM! A fegyveres erőt ugyanis az állam, tehát a *politika hozza létre és tartja fenn többek között kimondottan politikai célok, nemzeti érdekek megvalósítására, mint a lakosság, a haza, az ország függetlensége, területi integritása és az állami szuverenitás védelme*. Nem lehet és nem szabad megtörténni annak, hogy ez ne legyen világos a személyi állomány tudatában, politikai látómezőjében, mert ellenkező esetben vak eszköz lenne a hatalom kezében. Sőt, a *politika szolgálatával azonosulni kell a személyi állománynak*, különben nem lenne képes az átlagon felüli megterhelés elviselésére egészségének és életének kockáztatására. Tehát a *fegyveres erő léte, élete, működése általában nem választható el a politikától*, mint ahogy nem választható el semmiféle eszköz sem a birtokosától. Ez csak a kimondottan olyan zsoldos jellegű hadseregek esetében lehetséges, akik jó pénzért vállalják még a gyilkosságokat is. De mi nem ilyen akarunk, hanem *nemzeti érzülettel telített, nemcsak célokért küzdő, a szövetségesi kötelezettségeket is tudatosan, meggyőződésből vállaló hadsereget*. Ez pedig *komoly politikai felvilágosító és meggyőző tevékenységet* kíván meg. Enélkül a célok nem realizálhatóak.

A NATO-hadseregek gyakorlatát vizsgálva azt láthatjuk, hogy *mindenhol hangsúlyt kap a politikától való függőség*, s kifejezésre jut, hogy *a fegyveres erő az állam, az állami vezetés eszköze a biztonságpolitikai és a védelmi jellegű feladatok megoldására*. A

fegyveres erők tagjai pedig *politikai jellegű tájékoztatást, sőt ilyen jellegű oktatást is kapnak*, hogy lássák szolgálatuk értelmét és hasznosságát, megértsék azt, miért kell a hazától távol, a többi szövetséges országban vagy azon kívüli térségekben szolgálatot teljesíteni, szükség esetén pedig egészségüket, életüket kockáztatni. Ebben *igazodni kell a NATO-ban meglevő gyakorlathoz tartalmilag és formailag is*, még akkor is, ha az esetleg némi azonosságra emlékeztet a volt néphadseregben folytatott politikai kiképzéshez.

Indokolt viszont továbbra is, hogy *a fegyveres erőknél ne legyenek és ne működjenek pártszervezetek, s a párttagsággal együtt járó nézetkülönbségek ne bontsák meg a személyi állomány szellemi arculatának egységét, ne gyengítsék erkölcsi erejét*. Ettől függetlenül a személyi állomány a parlamenti és önkormányzati választásokon, népszavazásokon kifejezésre tudja juttatni szimpátiáját, támogatását az egyes pártok iránt.

A nemzeti hadiipar és haditechnikai fejlesztés problémaköre

A rendszerváltás utáni években egyes médiumok és újságírók nagy hévvel és hanggal folytatták mindazon tevékenység ócsárolását, lejáratását, ami a honvédelemmel összefüggött, így a magyar hadiipart is. Nem vették figyelembe, vagy nem tudták, hogy a 80-as években a magyar hadiipar mintegy 20 ezer embernek adott munkalehetőséget, megélhetést, ugyanakkor évente kb. 20 Mrd Ft értékű fegyvert, haditechnikát termelt meg, amelyből az itthoni felesleg exportja fedezte az akkori hadsereg hazánkban nem előállítható vagy nem gazdaságosan előállítható fegyverzeti rendszereinek, haditechnikai eszközeinek importját. Így erre a célra nem kellett igénybe venni a más forrásokból szerzett devizát. A hadsereg külföldről származó eszközeinek beszerzési költségeit tehát a hazai haditermelési kapacitás fedezte. Hasonló megoldásra kellene törekedni most is. Ezt az illetékes szervek már felismerték, s munkálkodnak a megvalósításán. Az ipari, kereskedelmi, kutatási és vállalkozói körökben kellene ehhez megtalálni a célravezető módszereket.

A kellő hazai hadiipar hiánya nemcsak munkahelyek és termelési volumenek kiesését jelenti, hanem az ország nagyfokú függőségét is, mert ki van szolgáltatva a szállító országok kénye-kedvének. Minden autonóm és szuverén ország éppen ennek elkerülésére törekszik, még olyan áron is, hogy nem minden hadiipari terméke rentábilis. Éppen ezért *nem mellőzhető a haditechnikai kutatóbázisok fenntartása és fejlesztése sem*.

A hazai hadiipar régebbi súlyának és volumenének visszaállításához jó lehetőséget teremt a NATO és az Európai Unió keretében folyó ilyen irányú tevékenység összehangolása, koordinálásának lehetősége.

A biztonságpolitikai honvédelmi tájékoztatási szemlélet és gyakorlat javításának szükségessége

Az ország közvetlen katonai kiadásainak éves összege 1999-ben közel lesz a 150 Mrd Ft-hoz. Ez az ezredforduló után – a GDP növekvő összegét alapul véve és a katonai költségvetés tervezett évi 0,1%-os emelkedésével számolva – 200–250 Mrd Ft között mozog majd. A társadalom tagjainak, az adófizető polgároknak is rálátása kell hogy legyen arra, *mire fordítják az illetékesek ezt a nem kis összeget*. Ennek érdekében az ed-

diginél tartalmasabb, bővebb, könnyen hozzáférhető tájékoztatást kell adni az érdeklődőknek a honvédség jelenéről, jövőjéről, a főbb célokról és törekvésekről, a NATO-országokban folyó és tervezett gyakorlatról az írott és az elektronikus médiumokon keresztül és nemcsak a mostani gyakorlat szerint hírértékűen, hanem lényegi ismertetést, tényeket, adatokat is szolgáltatva. Ez lényeges eleme lenne a *fegyveres erők civil kontrolljának*, amely eddig általában a törvényhozás és illetékes bizottsága, a kormány szintjéig terjedt ki. Ehhez természetesen a honvédség jelenlegi hivatalos hetilapja és havi folyóirata nem megfelelő, amelyek tartalmi és szerkezeti hiányosságok miatt nem kerültek közel a polgári olvasóhoz, s így példányszámuk is alacsony. Ezért itt átfogó rendezésre lenne szükség. Megfelelő rendszerességgel és tartalommal helyet kellene kapni a biztonságpolitikai és védelmi kérdéseknek az országos terjesztésű, nagy példányszámú lapokban, a közszolgálati televízió- és rádióműsorokban. Ez azonban a kérdéseket, valós problémákat jól ismerő szerkesztőket, szakírókat igényelne, amelyekben jelenleg hiány van.

Égetően szükség lenne egy hivatalos, a jelenlegi gyakorlatot megszüntető, rendszertelenül, olykor személyes indítatásból megjelenő, a hírlapterjesztésben is megkapható havonta megjelenő *elméleti folyóíratra*, amely tudományos megalapozottsággal mutatná be a problémák megoldási változatait. Erre nem lenne szabad a pénzt sajnálni, különösen a NATO-hoz való szellemi kompatibilitás megteremtésének, kiépítésének időszakában. Ezt az úrt a Magyar Hadtudományi Társaság negyedévenként megjelenő folyóirata, a *Hadtudomány*, különféle feltételek hiányában nem tudja betölteni.

Nem segíti az érdeklődők tájékozódási igényének kielégítését az a tény sem, hogy az *egy-két, még működő hadtudományi könyvtárban nem találhatóak meg az informálódást és szemléletformálást segítő külföldi folyóiratok, könyvek*, illetve ezek közül csak néhány érhető el. Az idegen nyelveket nem értők számára igen kevés a *magyarra fordított anyag*. A könyvtárakba nagyon *körülményes a bejutás, a kutatás lehetősége*. Így a hadseregből különböző okok (nyugdíjazás, elbocsátás stb.) miatt kivált, de jól képzett és nagy tapasztalatokkal rendelkező személyek a gyorsan változó körülmények között nem tudják követni a dolgok állását, s a *potenciálisan meglevő hadtudományi tapasztalataik veszendőbe mennek*. Mindezeket változtatni kellene!

A honvédelmi nevelés, oktatás problematikája

Az ország biztonságának, védelmi képességének fenntartása, az ezzel járó kötelezettségek teljesítése az állampolgárok részéről *áldozatokkal jár*. Nem mindegy, hogy az érintettek ezt rájuk erőltetett kényszernek vagy tudatosan vállalt, saját érdekeik érvényesülését segítőnek minősítik. Az utóbbi helyzet elérésében nagy szerepe van a *hazafias és honvédelmi nevelésnek, oktatásnak*, amely valamilyen formában és módszerekkel *minden országban folyik*. Ennek keretében a nemzet történetének, harcainak, háborúinak ismertetése, az egyetemes emberi, társadalmi fejlődésben játszott szerepének megismerése mellett helyet kell kapni az általános, egyetemes és nemzeti értékek bemutatásának, a demokratikus jogállamiság megőrzéséből és továbbfejlesztéséből fakadó kötelezettségeknek és az országot reálisan érhető veszélyek, fenyegetések bemutatásának.

Minden állampolgárnak látni és tudni kell, milyen kulturális, szociális, társadalmi, jogi, anyagi stb. értékek birtokosa, élvezője, hogy érdemesnek tartsa azok megőrzése érdekében a személyi és anyagi áldozatvállalást.

Ebben az átfogó folyamatban az államszocializmus időszakához képest – amikor ez a tevékenység eltűnt, frázisszerű és erőltetett volt – lényeges visszaesés következett be. *Jelenleg még nem alakultak ki és nem hatnak azok az irányadó és hatékony megoldások, módszerek, amelyek a fennálló körülményeknek megfelelően a honvédelmi tudat és kötelezettségvállalás erősítését szolgálják.* Ennek rendszere kidolgozásra vár, nem lehet azt a pedagógusok, a médiumok, az ismeretterjesztő intézmények stb. spontán és esetleges tevékenységére alapozni. Az alkalmazandó módszereknek, az ismertetendő anyagnak pedig összhangban kell lenni az alanyok életkorával, képzettségével.

Csak az előzőekben vázolt átfogó és célirányos nevelő, oktató, felvilágosító munkával érhető el, hogy az állampolgárok személyes ügyüknek, jól felfogott érdeküknek tartsák, hogy az ország biztonságát, honvédelmét a helyzetnek és a várható veszélyeknek megfelelően erősítsék.

Befejezés

A jelen tanulmányban igyekeztem a figyelmet néhány olyan területre, teendőre ráirányítani, amelyeken többek között komoly és felelősségteljes szerepet kell vállalniuk a hadseregen kívül más szervezeteknek és személyeknek is. A honvédelem ugyanis *összállami, össztársadalmi feladat, amelyből a megfelelő úton és módszerekkel minden állampolgárnak részt kell vállalnia.* Ebben az új körülmények és feladatok a régebbitől eltérő szemléletet, hozzáállást igényelnek.

Miután ez a tanulmány egyben az általam vállalt sorozat befejező cikke is, néhány mondatban vissza kell utalnom az előzőekre. Ezek megírásában főként az a cél vezérelt, hogy néhány kérdésben rámutassak a tényre: élnek és hatnak napjainkban is olyan régebbi nézetek, szemléletek, elvi tételek és hozzáállások, amelyek ma már túlhaladtak, elavultak, nem felelnek meg a jelen és a jövő elvárásainak. A közelgő NATO-tagság is megkívánja, hogy *nagyító alá tegyünk több elvet, tételt, rendszert és módszert, s bátran, ugyanakkor felelősen is hajtsuk végre a szükségesnek ítélt változtatásokat.* Ez a politikai és a katonai vezetés mellett a hadtudományi kutatás egyik megítélt feladata is. Ebben a munkában minden segítség méltánylást érdemel, s folyóiratunk szerkesztőbizottságát is elismerés illeti az ezekkel kapcsolatos kezdeményezéseikért.

Héjja István

A hadtudomány rendszer szemléletű elemzése

A tudományszervezési, kutatási és tájékoztatási területen újra és újra beleütköztünk a tudomány strukturális kérdéseivel összefüggő, a régebbi elvárásoknak megfelelő, de az új igényeket kevésbé kielégítő rendszerezésbe. Ez az oka annak, hogy a hadtudomány továbbfejlődése és az általa vizsgált problémák sürgető igénytel vetik fel egy korszerűbb, a tudományok egésze fejlődési tendenciájába jobban beilleszkedő hadtudomány-struktúra kialakítását. Hiszen szükséges, hogy a hadtudomány struktúrájában is oldjuk fel a feszültségeket és foglaljunk állást egy differenciáltabb, az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát jobban kifejező rendszertani felépítést illetően. A tudományi struktúra kialakításának elvét az 1993. évi LXXX. törvény és a Magyar Akkreditációs Bizottság kiadványa adhatja. A szerző ezekre a dokumentumokra támaszkodva vizsgálja fel a hadtudományi új struktúrára vonatkozó elgondolásait.

A hadtudomány szélesebb értelemben kapcsolatban van mindazon tudományokkal, amelyek a háborúról és a fegyveres küzdelemről szóló ismereteket gazdagíthatják. A fegyveres küzdelem körülményeinek és a háborúk jellegének, társadalmi, ökológiai hatásainak megváltozása jelentősen kiszélesítette a hadtudomány mai kapcsolatrendszerét. A hadtudomány napjainkban tanulmányozza és feltárja az ország védelmében részt vevő valamennyi nemzeti és szövetséges erő nem háborús és háborús alkalmazásának mindazon tényezőit, amelyek tükrözik a háborúk (konfliktusok) keletkezésének, a háború (konfliktus) elkerülhetőségének, lefolyásának és a háborút követő helyreállítások tervezésének és végrehajtásának lehetőségeit. Így kutatásának tárgya jelenleg a háborús és nem háborús feladatok előkészítésének és sikeres végrehajtásának összetevői.

A hadtudomány ajánlásokat tesz a katonai stratégia, a katonai doktrína, a hadászat, a hadművelet, a harcászat elméleti és gyakorlati kérdéseinek megoldására, a fegyveres erők építésére, szervezeteinek konkrét kialakítására, felkészítésére, anyagi-technikai ellátásuk végrehajtására. A hadtörténeti tapasztalatok felhasználásával hozzájárul az ország védelmi képességeinek, honvédelmének erősítéséhez, a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek teljesítéséhez.

A hadtudomány kapcsolatrendszere

A tudomány általános fejlődésének eredményeként napjainkban a társadalomtudományok, az élő természettudományok, a műszaki és az élettelen természettudományok rendszerén belül kialakultak azok a speciális, a hadtudományhoz

kapcsolódó tudományterületek, amelyek közvetlenül vagy közvetve a háború (konfliktus) keletkezésének, elkerülhetőségének, folyamatának és lezárásának tudományos szintű kezelését vagy megoldását szolgálják. A hadtudomány tehát integrálja, felhasználja tárgyának gazdagításához más tudományok eredményeit. Például:

- a társadalomtudományoknak a hadtudományhoz kapcsolódó speciális tudományszakait: a katonai szociológiát, a katonai filozófiát, a katonai etikát stb.;
- az élő természettudományoknak a hadtudományhoz kapcsolódó speciális tudományszakait: a katonai egészségügyet, a katonai gyógyszerellátást, a tábori egészségügyi ellátást stb.;
- a műszaki és élettelen természettudományoknak a hadtudományhoz kapcsolódó tudományszakait: a katonai rendszerelméletet, a katonai meteorológiát, a katonai térképészetet stb.

A hadtudomány multidiszciplináris jellegét és a többi tudományhoz fűződő kapcsolatát legszemléletesebben a Meyers Enciklopédikus Lexikon (1970) fogalommeghatározása rögzíti: „A hadtudomány olyan tudomány, amely egyesíti magában a tudományágakat a társadalom-, a természet- és műszaki tudományok területéről, és a fegyveres erők, a hadügy fejlődésével foglalkozik a politikai, gazdasági és műszaki folyamatokban.”

A hadtudomány kapcsolatrendszerén belül célszerű részletesebben vizsgálni a a politikához, a társadalomtudomány más tudományágaihoz fűződő kapcsolatát (külső kapcsolatrendszer) és a hadtudomány tudományszakainak (szakágazatainak) egymáshoz való kapcsolatát (belső kapcsolatrendszer).

A hadtudomány külső kapcsolatrendszere

A hadtudomány legszorosabb kapcsolatot a politikával, a politikaelmélettel és a társadalomtudomány más tudományágaival tart fenn, melyekkel együttesen vizsgálja a társadalmi válságok és a háborúk kérdéskörét, ezen belül a háborúk és a konfliktusok eredetét, fő okait, lényegét, lefolyásuk törvényszerűségeit.

A hadtudomány – mint társadalmi tudatforma – tervezett és rendszerezett megismerési (kutatási) és alkalmazási folyamatokat foglal magában, amely a tudományművelés más formáiban is érvényesül. A hadtudományi kutatás összegyűjti, rendszerezi a feltárt ismereteket és bemutatja a közöttük levő összefüggéseket, a társadalmi-politikai és a katonai vezetés számára javaslatot tesz ezek felhasználására, egyben megteremti a további kutatások és tudományos eredmények megszületésének fontos feltételét, és hozzájárul a tudomány továbbfejlődéséhez. A tudomány művelése lényegében nem más, mint a tudományos kutatás, a tudományos eredmények előérése és a további tudományos tevékenység kibontakoztatásának elősegítése.

A tudományos kutatást – ideértve a hadtudományi kutatást is – egyrészt a társadalom szükségletei és érdekei, másrészt a tudomány önfejlődését kifejező törvényszerűségek által meghatározott belső szükségletek és lehetőségek befolyásolják.

A hadtudomány a különböző elméletekre és gyakorlati tapasztalatokra támaszkodó kutatások révén felszínre került tudományos eredmények összessége, vagyis eredményrendszer is. Egy adott időpontig módszeresen szerzett, igazolt, szüntelenül gyarapodó és tökéletesedő elméleti és tárgyasult ismeretek összességét tartalmazza.

Sok filozófus, történész és katonai teoretikus kénytelen volt tudomásul venni, hogy egyetlen tiszta elméleti keretbe a háborúk sokasága nem illik bele, mindegyik más és más jellemzőkkel rendelkezik. Mások a történelmi körülmények és ezek legfontosabb meghatározói nem ismétlődnek valamilyen szabályokba foglalhatóan, mások az egyes háborúkat előidéző okok, az ezek megoldása érdekében megfogalmazott célok, amelyekért a háborúk folytak vagy folynak napjainkban is. Ennek ellenére a háborúk általános és specifikus törvényei meghatározhatók, rendszerbe foglalhatók és érvényesülésük feltételeinek alakulása állandó tanulmányozást és tudományos elemzést igényel.

A háborúknak, mint a legbonyolultabb társadalmi jelenségeknek, megvannak a minden történelmi korszakra érvényes törvényei, melyek a következőkben fogalmazhatók meg:

- a háborúk mindenkor az adott társadalmak állapotának függvényei;
- mint sűrített politikai jelenségek visszatükrözik a szemben álló felek fegyveres küzdelemhez fűződő legközvetlenebb érdekviszonyait;
- a győzelem kivívása a háborúban az erkölcsi, a gazdasági és a katonai erő kifejtések összességétől függ, e tényezők kölcsönös hatása és a fölények érvényesítése dönti el a háborúk sorsát, a hadviselő felek sikerét vagy vereségét.

A háborúkban kibontakozó fegyveres küzdelemnek is megvannak a maguk törvényei, amelyek azt fejezik ki, hogy a társadalom hogyan mozgósítható a háborúk, a konfliktusok megvívása érdekében. E téren jelentőségre tesznek szert az erkölcsi, politikai tényezők: a hadsereg és a lakosság küzdeni akarása, túlrőképessége, elszántsága, azonosulása az ország céljaival.

A fegyveres küzdelem menete és kimenetele elválaszthatatlan a szemben álló felek gazdasági lehetőségeitől, és attól, hogy milyen mértékben mozgósítható a gazdaság a fegyveres erő alkalmazása céljából. A haderők fegyverzetének és harci technikai eszközeinek a korszerűsége, a haderő személyi állományának kiképzettségével együtt a minőségi oldal meghatározó összetevője. Minél fejlettebb a gazdaság, a műszaki-technikai felkészültség, a lakosság műveltsége, iskolázottsága, annál inkább képes biztosítani a hadviselés anyagi feltételeit.

Általánosságban a háborús célok megvalósításában a hadi potenciálok, ezen belül a katonai erőviszonyok is meghatározó módon esnek latba.

A 20. század utolsó évtizedében kialakulni látszik az a nemzetközi viszonyokból eredő szemlélet, amely a „nagy háborúk” megakadályozását a nemzetközi stabilitást, a válságok és a konfliktusok megelőzését és kezelését szolgálja. Ez a politikai szemlélet magában foglalja a nemzetközi biztonság új filozófiáját, mint új stratégiai gondolkodást, amely értelmezi a nemzetközi élet mozgását, változását és segíti, előmozdítja a modern társadalmakban a nemzetközi, a nemzeti, a katonai biztonság, a hadügy és a fegyveres erő hivatásának, megváltozott szerepének meghatározását.

Az új gondolkodás jegyében ezeket a kérdéseket újra kell fogalmazni. Ehhez nagy szükség van az átfogó nemzetközi viszonyok, azon belül a biztonságpolitika alapos ismeretére, elméletének fejlesztésére és a modern társadalomtudományi struktúrához igazodó hadtudomány művelésére.

Ebből következik, hogy a háborúk és a konfliktusok tudományos megközelítése, vizsgálata csak az összes érintett tudományág együttes tevékenysége révén le-

het eredményes. Az olyan kutatások, amelyek rövid távú politikai megfontolások vagy titoktartási szempontok alapján egyes tudományágak kizárásával az információk leszűkítésével folynak, igazi eredményekhez aligha vezethetnek. Ugyancsak komoly hibákat mutatnak azok a kutatások, amelyeknek túlzottan nagy szerepet biztosítanak, pl. háttérbe szorítva a többi tudományág kutatóinak a munkáit és elhanyagolják a hadtudománynak az azokkal való kapcsolattartását és együttműködését.

A politika, a politikatudományok és a hadtudomány kapcsolatáról

A politikáról általában abban az értelemben célszerű szólni, hogy az a társadalmi elvárásokat fogalmazza meg és azokat igyekszik megvalósítani. A tudomány az önelvűségre épülő tevékenység. A politika a maga céljai eléréséhez azonban törekszik a tudományt és annak eredményeit felhasználni. *Bevett gyakorlata a politikának, hogy a különböző problémák pontosabb megismerése és bizonyos feltételek kialakulásának elősegítése érdekében „rendel” a tudománytól.*

Különösen nyilvánvaló a politikának ez a törekvése a hadügyi programok előkészítése és megvalósítása terén. Számos történelmi példa bizonyítja ezt. Elég, ha itt csak az atombomba megteremtésére, illetve a rakétatechnika kifejlesztésére vonatkozó politikai rendelkezésekre utalunk. Hozzánk időben is jóval közelebb álló politikai megrendelések tekintetében különösen aktuálisak ma azok, amelyek a nemzeti biztonsági és a katonai stratégia témakörébe tartozó elméleti és gyakorlati kérdések vizsgálatára irányuló tudományos kutatásokat szorgalmazzák.

A NATO-hoz történő csatlakozás, valamint a nemzeti biztonsági és a katonai stratégia kidolgozásának az időszakában a politika a különböző tudományágak, ezen belül a hadtudomány elé olyan feladatot állít, hogy *a nemzetközi helyzet jelenlegi állapotát és fejlődésének tendenciáját elemezve adjon választ a felmerülő biztonsági és védelmi politikai kérdésekre, vagyis a katonai stratégia alakításához a tudomány teremtsen a tudományos előrelátáson keresztül kedvező feltételeket. A politika tehát azt várja a tudománytól, hogy az eddig felhalmozott tudományos kutatási eredményeket új felismerésekkel gazdagítsa és a polgári szakértők, a gyakorlati szakemberek széles körének bevonása révén elméleti jellegű munkákat, valamint gyakorlati vonatkozású ajánlásokat kapjon.* Mindenekelőtt: a hadászatra, a fegyveres erők fejlesztésére, az alkalmazásával (hadműveleteivel és harcaival) kapcsolatos elvekre, az ország területének védelmi célú előkészítésére, a lakosság felkészítésére katasztrófa- és más konfliktushelyzetek megoldására, a szervezett állami lét mindenkori fenntartására, a kikényszerített fegyveres konfliktusokban való szervezett tevékenységekre vonatkozóan.

Ezeknek az ajánlásoknak, amelyek a nemzetközi életben, a haditechnikai fejlesztésekben és a fegyveres erők alkalmazásában elért eredmények ismeretében fogalmazódtak meg, utalniuk kell arra, hogy a nemzeti erőforrások csak akkor rendelkezhetők a nemzetközi és a nemzeti biztonsági érdekek alá, ha azt különböző fenyegetések indokolják. Az alárendelések esetében pedig az ország fejlődése szempontjából fontos erőforrásokat minimális mértékben és a lehető legrövidebb ideig vonja el a felső vezetés a nemzet általános fejlődésétől.

A nemzetközi helyzet megváltozott körülményei új biztonságfilozófiára támaszkodó nemzeti biztonságot és ehhez illeszkedő katonai biztonságot tételneznék fel. Az ezzel össze-

függő témák vizsgálata a társadalomtudományok sok ágának, kiemelten a politikai tudományoknak és természetesen a politikai tudományokkal különösen szoros kapcsolatot tartó hadtudománynak adnak sok feladatot.

A politikatudományok átfogják a nemzetközi és a nemzeti politikai elmélet minden területét. A szélesebb értelemben vett politikatudományoknak, a kutatók véleménye szerint, négy csoportja van, amelyek mintegy négyszög sarokpontjai, csomópontjai kötődnek egymáshoz. Ezek:

- a politikai rendszerek elmélete,
- az összehasonlító politikaelmélet,
- a nemzetközi viszonyok elmélete,
- a kapcsolódási politika elmélete.

Ha a fentiek által alkotott négyszög közepébe helyezzük a hadtudományt, olyan modellt kapunk, amely egyértelműen szemlélteti a politikatudományok és a hadtudomány kapcsolatrendszerét. Mind a négy irányban meg kell határozni magát a hadtudományt a politikatudomány vonatkozásában. Hiszen például a politikai rendszer lényegéhez tartozik, hogy hogyan határozza meg a maga értékrendjét és a katonai szervezet helyét az adott politikai rendszerben. Tehát magát a katonai szervezetet, a felépítést és az ezzel kapcsolatos katonai eszközöket is a politikai rendszer determinálta.

A politikatudomány kutatási eredményeinek összegzése és a többi tudományágak keretében készült elméleti munkák nyomán juthat a politikai vezetés arra, hogy az ajánlásokat a reális lehetőségekkel összevetve kialakítsa az ország biztonsági és katonai stratégiáját.

A korábbi többpárti konszenzuson alapuló biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek kidolgozásakor az érintett tudományágak még nem fordítottak kellő figyelmet a hadügyi kérdésekre. A Magyar Köztársaság honvédelmi és katonai védelmi követelményeivel kapcsolatos elméleti vitákban a biztonság és a védelem összefüggései, jellege és módjának sokféle értelmezése volt tapasztalható a 90-es évek elején. Esetenként akkor elfogadhatatlan nézetek is megfogalmazódtak, melyekben olykor tapasztalható volt az alapos elemzést nélkülöző, itt-ott tudománytalan megközelítés is. Ha néhány esetet megvizsgálunk, amelyek felmerültek e viták és az egyéb megnyilvánulások során, akkor világosan látszik, hogy a vitatkozók nem egyértelműen ítélték meg a nemzeti érdekeket. Még nem tudták egyes esetekben megfogalmazni, értelmezni az európai kollektív biztonság Magyarországra vonatkoztatott kérdéseit, ugyanakkor a nemzeti katonai hagyományainkból sem tudtak úgy meríteni, hogy a szűkös erőforrásokra támaszkodva helyes válaszokat tudjunk adjunk a jövőbeni katonai biztonsági kihívásokra.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a lényeges problémákat ma már nem közvetlen külső fenyegetésektől tartva kell megoldanunk. A témák nyugodt, tudományos vizsgálata lehetőséget teremt arra, hogy kellően megalapozott ajánlások kerüljenek megfogalmazásra, hogy a politikai vezetés számára alapot biztosítsanak a felelősségteljes döntések meghozatalához.

A katonai konfliktusokkal és a haderők béketevékenységével összefüggő problémák

A magyar tudományos közélet a tudományszervezéssel összefüggő szempontok figyelembevételével alakította ki a tudományok rendszeréről, felosztásáról vallott fel fogását, amely lényegében megegyezik a nemzetközileg elfogadott nézetekkel és szemlélettel. Mára középpontjába helyezte a válságok és konfliktusok vizsgálatát és a megoldásukra hozott döntések és eljárások elemzését.

A társadalomtudományok hazai kutatói között viszonylagos egyetértés van abban az értelemben, hogy a *háborúk, a katonai konfliktusok és a haderő békefeladatai vizsgálatának „helye” van a különböző tudományágakban*. A fegyveres konfliktus (küzdelem) időszakában az egész társadalom működésének és a haderő alkalmazásának kutatása viszont továbbra is a hadtudomány fő kutatási területe marad.

Az ismertetett nézetek nem vonják kétségbe, hogy *a katonai erő továbbra is egyike a nemzetek érdekérvényesítési eszközeinek*. Azonban azt tudni kell, hogy csak az érdekérvényesítés egyéb eszközeivel együttes alkalmazás vezethet a sikerhez. Mindig az adott helyzet dönti el, hogy az érdekérvényesítés eszközei közül melyikre helyeződnek a hangsúlyok.

Magyarország katonai erejének, a Magyar Honvédségnek olyanná kell válnia, hogy az ország védelméből, a válságok megelőzéséből és a békében számára meghatározott felkészülési és kiképzési feladatokból úgy tudja kivenni a részét, hogy a különböző érdekérvényesítések során az elvárt teljesítményt produkálni tudja. Ez azonban feltételezi az országmozgósítás összhangját az egyéb védelmi és ellátó-, kiszolgáló rendszerek szerves kapcsolódását, teljesítményeik illeszkedését az adott feladatokhoz.

A hadtudományt a világ minden országában ma már olyan tudománynak fogadják el, melynek tárgya a védelem, a hadügy, a háború, a fegyveres küzdelem, a katonai erő alkalmazását igénylő konfliktusok, továbbá a nemzeti biztonság, az ország fegyveres védelme, a haderők békefeladatai és más ezekkel összefüggő kérdések, illetve az országon belüli rendvédelem és a határőrizet kérdése is.

Végül is a hadtudomány olyan ismeretrendszer, mely más társadalomtudomány-ágakkal közösen kutatja a válságok, konfliktusok jellegét, törvényszerűségeit, a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek, az ország, a lakosság felkészítését a háború fegyveres megvívásával kapcsolatos tevékenységre és a békeállapot visszaállításának feladataira.

A klasszikus hadtudományi területek mellett a fejlődés eredményeként új szakterületek is jelentkeztek, mivel új tendenciák és problémák jelentek meg a biztonsági, a hadügyi és a védelmi szférában. Ilyenek: a *biztonságpolitika, a védelem és a regionális biztonság változásai, az euroatlanti és más európai szervezetekben történő integrálódás katonai aspektusai* stb.

A tudomány átstrukturálódásának, a biztonságpolitikai és a katonapolitikai kérdések kiszélesedésének, továbbá a nagy politikai, stratégiai döntések előkészítésének és meghozatalának időszakát éljük. Maga a tudomány is megköveteli kutatóitól, hogy a szellemi erőforrásokat a fő feladatok megoldására összpontosítsák és a tudományági koncepciókat ennek megfelelően munkálják ki.

A hadtudomány struktúrájának belső kapcsolatrendszere

A struktúrákban az első helyet a *hadtudomány általános elmélete* foglalja el, amely a hadtudomány alapvető kérdéseivel foglalkozó tudományszak. Ennek keretében kutatják a hadtudomány történetének fejlődésével kapcsolatos kérdéseket; feltárják a hadtudomány rendszerjellegének, ismeretrendszerének, a politikához, a gazdasághoz és más tudományokhoz való viszonyát; vizsgálják a tudománypolitikával, a tudományszervezéssel, a módszerekkel, a hadtudomány intézmény- és fogalmi rendszerével összefüggő problémákat.

A *hadviselés elmélete* (hadművészet) a hadtudomány meghatározó alkotó része, a következő fontos tudományszak, amely felöleli az országmozgósítás és védelem komplex (nemzeti, szövetségi) rendszerével való foglalkozást, a haderőnemi seregetestek együttes vagy önálló hadászati, hadműveleti tervezésének, vezetésének és alkalmazásának tudományos elméletét. Magában foglalja: a hadászat, a hadművelet és a harcászat elméletét, valamint a katonai vezetés elméletét. Közöttük *hierarchikus meghatározottság* áll fenn. A hadászat követelményei és tételei meghatározzák a hadművelet elméletét és gyakorlatát, a hadművelet elmélete pedig a harcászat fejlődésének feladatait és irányait szabja meg.

A *katonai stratégia* (hadászat) a *hadtudomány vezető tudományszaka*. A fegyveres küzdelem előkészítése és megvívása vonatkozásában a hadászat minden esetben a politikai vezetés követelményeiből indul ki. A politika határozza meg a hadászat előtt álló fegyveres küzdelem céljait, valamint az általános részfeladatokat, úgyszintén a fegyveres küzdelem előkészítéséhez és megvívásához szükséges eszközöket is. Ugyancsak a politika irányítja a fegyveres küzdelem egész folyamatát az ellenség feletti győzelem érdekében.

A hidegháború éveiben a kutatók a két világrendszer döntő összecsapásával kapcsolatos problémákat vizsgálták. Napjainkban a *válságok kezelésével és a béketeremtéssel összefüggő kérdések* kerültek a kutatómunkák élére.

A *hadászat* – mint a hadtudomány egyik szaka – *általános elméletre és az alkalmazással kapcsolatos elméleti részre* tagozódik.

A *hadászat általános elméleti része* – amely a hadászat általános elméleti alapjainak lehet nevezni – a következőket kutatja:

- a hadászat törvényeit és elveit;
- a hadászati célokat és az elérésükhöz szükséges erők mennyiségét;
- a fegyveres küzdelem tervei kidolgozásának elméleti alapját;
- a haderőnemek sajátosságait és a fegyveres harcban való alkalmazásukat, a haderőnemek fejlesztési elveit;
- a fegyveres küzdelem módszereit és formáit hadászati méretben;
- a háterszág védelmének elvi kérdéseit;
- a fegyveres erők anyagi és technikai biztosításának általános alapjait;
- a csapatok hadászati vezetésének (szövetségi, hadszíntéri méretű vezetésének) általános alapjait;
- a szemben álló fél felkészültségét és nézeteit a jövő háborújára vonatkozóan.

A hadászatnak az *alkalmazással kapcsolatos elméleti része* a hadászati méretű katonai

tevékenységek közvetlen előkészítésének, vezetésének és ezek anyagi és technikai biztosításának, valamint a hadászati csoportosítások és az egész haderő háborús vezetésének kérdéseivel foglalkozik.

A legfelső katonai vezetés a hadászat adataira támaszkodva és a konkrét helyzet feltételeiből kiindulva meghatározza a haditevékenységek sikeres lefolytatásához szükséges haderő nagyságát és technikai szintjét. Kiválasztja a fő erő kifejtés irányát, intézkedik a hadszíntér berendezéseire, a fegyveres erők előkészítésére és felvonulására, kidolgozza a fegyveres erők alkalmazásának tervét.

A világméretű szembenállás megszűntével a hadászat kutatói ma már sok kérdést másképp értelmeznek, mint korábban, így hazánkban is. Dr. Simon Sándornak a Hadtudomány című folyóirat 1995/1. számában *Hadászat és hadtudományi kutatás* cikkében ez olvasható: „A hadászat a hadművészet vezető területe, amely a gyakorlatban foglalkozik a nemzetközi erőfeszítések valamennyi tényezőjének, a nemzetbiztonság honvédelmi feladatainak összehangolásával, a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság, az igazgatási szervek felkészítésével, a katonai fenyegetettség és a katonai konfliktusok (megelőzésének, kezelésének) tanulmányozásával; kutatja a fegyveres erők béke- és háborús feladatokra való felkészítésének és alkalmazásának elveit és módszereit, javaslatot tesz a fegyveres küzdelem megvívásának (más katonai tevékenységeknek) formáira, módjaira, vezetésének elveire és módszereire; elemzi a hadászati-hadműveleti tervezést, ennek keretében javaslatot tesz a hadászati felderítéssel, a hadszíntér előkészítésével, a fegyveres erők és az ország mozgósításával, a fegyveres erők felvonulásával és szétbontakozásával kapcsolatos tervek esetleges jobb összhangja és a végrehajtás feltételei megteremtése érdekében. A hadászat egyben az ország legfelsőbb katonai vezetése mindennapi gyakorlati tevékenységének fontos területe, amely felöleli az ország honvédelmi, azon belül elsősorban katonai felkészítésének és vezetésének minden fontos kérdését.”

A téma mai kidolgozóinak véleménye szerint *a hadtudománynak, ezen belül pedig a hadászatnak ma már tanulmányoznia kell:*

- a nemzetközi katonai biztonsági környezet kihatásait hazánk biztonságára;
- az összeurópai biztonsági és euroatlanti védelmi rendszer szerepét a katonai biztonságunkban;
- a háborús küszöb alatt esetleg kibontakozó fegyveres konfliktusokat és az azok elleni rendszabályokat;
- a válságkezelési műveletekben való részvétel előkészítését és végrehajtása körülményeit;
- a reagáló-, a fő- és a kiegészítő erők célszerű szervezetét és felszerelését;
- az önkéntes hadkiegészítési rendszerre való áttérés módozatait;
- az ország területére betört ellenséges erők visszaverésének, illetve megsemmisítésének módját;
- az ország légtérének megbízható oltalmazását, a csapatok és a fontos objektumok légvédelmét;
- a keletkezett rombolások felszámolását, a lakosság és az anyagi javak mentését és az ország működőképességének biztosítását szolgáló tevékenységek módját.

E kutatások eredményeként *meggyőző válaszokat kell adni a kutatóknak a következő kérdésekre:*

- mit jelent az, hogy államunk biztonságának megteremtésében a mai körülmények között már nem a katonai erőé az elsőség;
- miért szükséges, hogy országunk ennek ellenére megfelelő katonai védelmi potenciállal rendelkezzen és annak mely időszakban milyenek legyenek a jellemzői;
- miért a környezetünk instabilitása a fő veszélyforrás hazánk biztonsága vonatkozásában és miért nem az államilag szervezett fegyveres támadások;
- a hadkötelességre, vagy önkéntességre épülő haderő felel-e meg jobban a 20. század vége követelményeinek;
- mi következik abból, hogy a Magyar Köztársaság csak az ország teherbíró képességével összhangban építheti honvédelmét, csak azzal arányban lévő létszámú, struktúrájú és fegyverzetű haderőt tarthat fenn, és ez mit jelent az ésszerű elegendőség elve szempontjából;
- miért a védelem a Magyar Köztársaság katonai stratégiai (hadászati) célja és hogyan érvényesülnek azon belül az aktív tevékenységek;
- hogyan kell a katonákat felkészíteni a természeti és az ipari katasztrófák elhárítására, mikor milyen készenléteket szükséges biztosítani;
- melyek a békeidőben sorra kerülő nemzetközi feladatokra és a béketeremtésben való közreműködésre felkészítés sajátosságai;
- melyek a főbb elemei a rendvédelmi szervekkel való együttműködésre irányuló felkészítésnek;
- hogyan történik a lakosság, az államigazgatási és az önkormányzati szervek honvédelmi felkészítése;
- mely időszakban hogyan állnak az ország területének védelmi célú berendezéseivel szembeni követelmények;
- milyen szempontok adása célszerű a hadiipar számára a hadászati részről;
- milyen vezető szervek működését igényli minősített körülmények között a haderő és hogyan teljesíthetők annak informatikai és híradó követelményei;
- milyen összefüggésekre kell figyelni a harcászati helyzetbe helyezés, a gyors reagálás és a mozgósítás között?

A felsorolt kérdések megválaszolása a hadászati kutatásban részt vevőket természetesen nem mentesíti attól, hogy *megalapozott ajánlásokat dolgozzanak ki azon témákban és azokban a kérdésekben is, amelyeket tőlük a politikai vezetés rendel.* Így valósul meg a tudomány önelvűsége és a társadalmi szükséglet összhangja.

A *hadművelet és harcászat elmélete* a hadviselés elméletének a gyakorlathoz közvetlenül kapcsolódó területe. E tudományszak vizsgálja a korszerű hadműveletek törvényszerűségeit, tartalmát és jellegét. Tudományos eredményekkel gazdagítja a hadműveletek tervezésének és vezetésének módjait a haderőnemi és fegyvernemi seregtestek és magasabbegységek alkalmazását, együttműködésüket, mindenoldalú biztosításukat, vezetési módjaikat, módszereiket.

Az alkalmazott kutatás a seregtestek parancsnokságainak, törzseinek és csapa-

tainak az együttes vagy önálló hadműveletek tervezésére, vezetésére és végrehajtására irányuló tevékenysége hatékonyságát támogatja.

A *hadművelet elméletének* legfontosabb kérdése a háború kezdetén kibontakozó első hadműveletek előkészítése és megvívása, erre a tudományos kutatásnak külön hangsúlyt kell fektetni.

A *harcászat elmélete* a hadviselés elméletének további alkotórésze, a fegyveres küzdelem alapelemének, a harcnak elméleti kérdéseivel foglalkozik és tudományosan megalapozott ajánlásokkal támogatja a gyakorlatot. Az elmélet a szárazföldön, a levegőben és a tengeren folytatott harc objektív törvényszerűségeit kutatja és tartalmazza, előkészítésük és megvívásuk módjait tudományos eredményekkel segíti.

A harc megszervezésére és megvívására minden haderőnemnek és fegyvernemnek – a sajátosságainak megfelelő – önálló elmélete van. A harcászat tehát felöleli a haderőnemek harcászatának elméletét, továbbá a fegyvernemek és szakcsapatok harcászatát is.

A *harcászati és a hadműveleti vezetés*, valamint a *hadászati vezetés* elmélete nem különül el, hanem beépül az adott szintű tudományszakba.

* * *

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a tudományban bekövetkezett, egyre gyorsuló és változást hozó folyamatok a hadtudományon belül is olyan átalakulásokat indikálnak, amelyek a kutatási területek kibővülésével és a hadtudomány belső felépítésének átalakulásával járnak. Manapság a háború, illetve a megelőzésére irányuló válságelemző tevékenységek több tudományág vizsgálati tárgyát is érintik. A hadtudomány külső kapcsolatait elemezve: integráló szerepet tölt be, és az érintett tudományágak, illetve a társadalmi gyakorlat eredményeit feldolgozva választ ad a feltett kérdésekre.

A hadtudomány felépítése és egyes elemeinek szerepe, jelentősége folyamatosan átrendeződik. Ahhoz, hogy a hadtudomány képes legyen a 21. század első évtizedei kihívásainak tudományelméleti értelemben is megfelelni, meg kell újulnia. A cikk a megújulás irányait volt hivatva jelezni.

Szabó András

Az információs hadviselés* és a hadtudomány

Az utóbbi évtizedben a külföldi és hazai publikációkban egyre gyakrabban fordul elő az információs hadviselés fogalma, amelyet a 21. század hadviselésének meghatározó tényezőjeként tartanak számon. Az újfajta terminológia helyet kapott a magyar katonai szakirodalomban is, annak tudományos értékű elemzését és hazai viszonyokra adaptálását azonban még nem végezték el a kutatók. A fogalmat nem értelmezik egységesen, tartalma, belső tagozódása, a kapcsolódó tevékenységrendszer és a hadtudományban betöltött helye vitákra ad alkalmat. E tanulmány a vitatott kérdések tisztázásához kíván hozzájárulni az információs hadviselésnek a hadművészetben és a katonai vezetés elméletében betöltött szerepe meghatározásával.

Az információs hadviselés mint önálló katonai szakkifejezés az 1990–91-es Öböl-háború tapasztalatai nyomán vált a szakirodalomban is teljes mértékben elfogadottá, azóta folyik annak részletes elemzése, tartalmának pontosítása: „...Az Öböl-háború tulajdonképpen a történelem első olyan információs háborúja volt, amelyben az információs hadviselés szabályai érvényesültek. Az *információs háború*, vagy más közelítéssel »vezetési háború« (information war – command and control war) a háború új, egyben sajátos megvívásának módja, amelyet az integrált tudást tartalmazó információk megszerzése, felhasználása és védelme érdekében az úgynevezett »információs hadviselés« (information warfare) keretében vívják meg a küzdő felek.”

Az információ megnövekedett jelentőségét az újfajta elektronikai-távközlési-informatikai, valamint vezetési technológiák viharos fejlődése tette lehetővé, amely a hadügy folyamataiban is szükségszerűen érvényre fog jutni: „A hadseregbe is érvényes az a megállapítás, hogy a jövőben a siker egyik döntő tényezője az információ megszerzése, alkotó módon történő felhasználása, az információs és vezetési fölény megszerzése lesz. Amelyik fél az információhoz előbb fér hozzá, és azzal jól tud

* Az információs hadviselést (*information warfare – IW*), mint újfajta terminológiát hivatalos katonai dokumentumban először az Egyesült Államok védelmi minisztériuma (*Department of Defence – DoD*) alkalmazta és vezette be szabályzataiban és szakutasításaiban (FM 100–6, AR–25, Joint Pub 6–0). Arra vonatkozóan, hogy milyen jelentőséget tulajdonít neki, legkifejezőbbben az USA Nemzeti Katonai Stratégiájában (doktrínájában) foglaltak utalnak: „A Nemzeti Katonai Stratégia (National Military Strategy) megállapítja, hogy az információs hadviselés (*information warfare – IW*) az Egyesült Államok katonai képességeinek egyik eleme a nemzeti haderőn belül. Az információs hadviselés minden vonatkozásban képes támogatni az Egyesült Államok kormányának politikáját békeidőszakban, válságidőszakban, konfliktusok idején és konfliktusok után egyaránt.”

gazdálkodni, az nyer, amelyik fél erre nem képes, az veszít. Ilyen egyszerű törvények fogják megszabni a további fejlődés útját.” (Dr. Várhegyi István: Az információs hadviselés, Új Honvédségi Szemle, 1996/7. sz.)

Az információs hadviselést rendszerint az információ megnövekedett szerepével hozzák összefüggésbe, amely a társadalmi élet minden területén megnyilvánul, és döntő mértékben határozza meg a jövő század fejlődésének irányát és ütemét: „Az információs társadalom az ipari társadalmak utáni társadalmi formáció, a 21. század, az ún. információs korszak társadalma. Az információs társadalom információra orientált társadalom, melyben az információnak kiemelkedően magas az értéke, különleges szerepe van.” (Hadtudományi Lexikon, MHTT, Bp., 1995)

Hazánkban információs hadviselés alatt rendszerint informatikai vagy egyéb elektronikus eszközök által végrehajtott információgyűjtést, feldolgozást és továbbítást, valamint mindezek zavarását, bénítását és védelmét értik valamely katonai cél megvalósítása érdekében. Azonban hogy mindez közvetlenül mire irányul, milyen módszerei, eszközei és egyéb területei vannak, a kapcsolódó tevékenységeket milyen szakcsoportoknak (szervezeteknek) kell végrehajtaniuk, hogyan viszonyul a katonai vezetés rendszeréhez, valamint a hagyományos – manőverek és tűzcsapások révén végrehajtott – harctevékenységhöz, a Magyar Honvédség vonatkozásában egyelőre nincs tisztázva.

A fogalom értelmezésének és a hadtudomány rendszerébe építésének igénye már korábban megfogalmazódott. Napjainkra megteremtődött annak a feltétele, hogy a hadművészetbe beépüljön az információ feletti uralom (információs fölény) lehetősége és követelménye – vallják többen a hazai kutatók közül.

A szakmai viták a következő kérdések köré csoportosíthatók:

- ❖ Kizárólag a katonai információs rendszerek és katonai műveleteket közvetlenül érintő információk az információs hadviselés célobjektumai, vagy pedig minden olyan információ és információs rendszer, amely a saját és az idegen állam működésére jelentős hatást gyakorol függetlenül attól, hogy van-e közvetlen katonai vonzata vagy nincsen?
- ❖ Kizárólag katonai feladat-e vagy a biztonságpolitika tágabb összefüggéseibe kell helyezni az információs hadviselés előkészítését és végrehajtását?
- ❖ Az információs hadviselés részét képezi-e saját csapatok *vezetési folyamatait* közvetlenül támogató információfeldolgozási-tárolási-megjelenítési és -továbbítási módszerek, eszközök *fejlesztése és működtetése*?
- ❖ Az információs hadviselés részének kell-e tekinteni a rendelkezésre bocsátott információk hatékony *felhasználására* irányuló képességet és tevékenységet?
- ❖ Kizárólag az *elektronikai* eszközökkel megszerzett, feldolgozott, továbbított és megjelenített információ az információs hadviselés tárgya, vagy pedig minden típusú információ és információfeldolgozási rendszer?
- ❖ Kizárólag elektronikai és eljárásbeli eszközökkel zajlik, vagy pedig tűzcsapások és egyéb pusztítás révén is megvalósítható az információs hadviselés?
- ❖ Mely szolgálatok, mely szakcsoportok feladata az információs hadviseléssel kapcsolatos tevékenységek tervezése, szervezése és végrehajtása, és azok hogyan illeszkednek a katonai vezetés rendszerébe?

- ❖ Beletartozik-e az információs hadviselés fogalmába a hazai és az idegen országok közvéleményének, más államok politikai-gazdasági és katonai vezetésének, valamint a saját és az ellenséges csapatok személyi állományának tájékoztatása, a rendelkezésükre bocsátott információk manipulálása?

A tanulmány a felvetett kérdések megválaszolásához oly módon kíván hozzájárulni, hogy a információs hadviselést (IH) elhelyezi a hadtudomány és a biztonságpolitika rendszerében.

1. Az információs hadviselés fogalma, tartalma, területei és céljai

Az információs hadviselés olyan egységes elgondolás alapján végrehajtott tevékenységek rendszere, amely valamely állam részéről egy másik állam működési rendjének befolyásolására vagy megtörésére, továbbá a saját állam hatékony működőképességének megőrzésére irányul a saját információs képességek megvédése, fejlesztése és alkalmazása, valamint a másik állam hasonló képességeinek bénítása, zavarása vagy megsemmisítése révén.

Az információs képesség azt jelenti, hogy valamely szervezet rendelkezik mindazon szellemi és anyagi erőforrásokkal, valamint külső és belső környezeti feltételekkel, amelyek biztosítják számára a feladatai eredményes ellátásához szükséges információk megszerzését, továbbítását, feldolgozását, tárolását és rendelkezésre bocsátását.

Az információs hadviselés tartalma:

- a) valamely állam részéről más ország államigazgatási-gazdasági-katonai vezetésének és műszaki-technikai (infrastrukturális, fegyverirányítási, navigációs stb.) rendszereinek a kialakult helyzetre vonatkozó, nemzetbiztonsági szempontból fontos információktól való megfosztása, megtevesztése hamis információkkal, az idegen állam erőforrásairól, működési rendjéről, tevékenységéről, szándékairól és egyéb fontos jellemzőiről szóló információk megszerzése; a reális döntési alternatívák kidolgozásához, illetve a műszaki rendszerek irányításához szükséges információk gyűjtésének, feldolgozásának, továbbításának és rendelkezésre bocsátásának akadályozása;
- b) ezzel párhuzamosan a saját államigazgatási-gazdasági-katonai vezetés és a műszaki-technikai rendszerek megóvása az ellenség ilyen irányú tevékenységével szemben;
- c) a katonai felső vezetés és a saját csapatok információgyűjtési-továbbítási és -feldolgozási folyamatainak olyan mértékű és minőségű fejlesztése és működtetése, amelynek eredményeként a katonai vezetési folyamatok minősége jelentős mértékben meghaladja az ellenség hasonló jellegű képességeit;
- d) az információs hadviselés részét képezik mindazon tevékenységek, amelyek a saját vagy idegen ország közvéleményét, más államok politikai-gazdasági vezetését, valamint a nemzetközi szervezeteket válságidőszakban és háborúban nemzetbiztonsági, kül- és katonapolitikai szempontból tudatosan befolyásolják.

Az információs hadviselés két fő tevékenységi területre bontható:

1. Az IH a saját fegyveres erők tevékenységének közvetlen támogatására irányul az ellenséges ország fegyveres erejének szétverésében és a katonai rend biztosításában;
2. Az IH az idegen állam működési rendjébe történő közvetlen beavatkozásra

és a saját állami-közigazgatási rend védelmére irányul a *fegyveres erők támogatása és fegyveres erőszak alkalmazása nélkül*.

Az első tényező az ellenség politikai-katonai vezetése feletti *információs fölény* kivívására irányul, amelynek nyomán lehetővé válik a *katonai siker fegyveres kikényszerítése a hadművelleti területen*, a második tényező *fegyveres erők alkalmazása nélkül*, közvetlen módon szolgálja az érdekek erőszakos érvényesítését az ellenséges ország működési struktúrájának megtörése vagy az azzal való fenyegetés révén.

Az *információs fölény* azt az állapotot jelenti, amikor – *egyrésről* – valamelyik küzdő fél a katonai műveletek eredményes végrehajtását biztosító információkat lényegesen gyorsabban, jobb minőségben és nagyobb tömegben képes megszerezni, feldolgozni és a döntésekhez rendelkezésre bocsátani, mint a másik, *másrésről* azt az állapotot tükrözi, amikor ugyanezen fél a saját és az ellenséges társadalom, valamint a nemzetközi szervezetek és közvélemény irányában – kedvező tudati befolyásolásuk céljából – hatékonyabban közvetít információkat, mint az ellenség.

Az *információs uralom* az *információs fölény* kiteljesedését jelenti, amelynek során *valamely konkrét hadművelet eredményes végrehajtásának vonatkozásában* az ellenséget teljesen megfosztjuk az információk megszerzésének, továbbításának vagy feldolgozásának lehetőségétől.

Az *információs fölény* közvetlenül a *vezetési fölény* kivívására irányul. A *vezetési fölény* – *egyrésről* – a küzdő felek *vezetési-irányítási folyamatai* között olyan minőségi különbséget jelent, amikor az egyik fél tevékenységét meghatározó *parancsok, utasítások* tartalma és időbenisége lényegesen jobban tükrözi a kialakult helyzetet és az ahhoz alkalmazkodó célszerű cselekvésmódot, mint a másiké, *másrésről* – azt az állapotot fejezi ki, amikor ugyanezen fél végrehajtott állományának eltökéltsége (hajlandósága) a parancsok teljesítésére azonos vagy nagyobb, mint az ellenséges haderő és társadalom tagjaié.

A *vezetési fölény* kivívása a *katonai tevékenységek céljának* a) minél kevesebb erőforrás bevonásával, b) minél kevesebb veszteséggel c) minél rövidebb idő alatt történő elérésére irányul.

A *vezetési fölény* kivívásának szükséges, de nem elégséges feltétele az *információs fölény* kivívása. Az *információs fölény* kivívása ugyanis nem mindig jelenti egyúttal az ellenség feletti *vezetési fölény* megteremtését is, mivel a rendelkezésre bocsátott információkat a döntéshozatal és irányítás során hatékonyan kell tudni felhasználni, a *döntési-parancskidolgozási rendszert* optimálisan kell működtetni annak érdekében, hogy a katonai műveletek célját az adott fél a lehető legkisebb veszteséggel, idővel és erőforrás bevonásával legyen képes elérni.

Az *információs fölény* önmagában nem sokat ér, ha azt nem vagyunk képesek *vezetési fölényre* konvertálni. Ez olyannyira fontos megállapítás, hogy egyes kutatók az *információs fölény* kivívását egyúttal *vezetési fölénynek* is tekintik azon oknál fogva, hogy az *információs rendszer* által a vezetés számára rendelkezésre bocsátott információk *hatékony felhasználását* is az *információs hadviselés* részévé teszik: „...Rendkívül káros és szűk látókörű megközelítés lenne, ha az *információs hadviselést* leszűkítenénk csupán a felderítésre, híradásra, informatikára és más egyedi összetevő technokrata nézetű mennyiségi összesítésre. ... Az IW-t (IH) a hatéko-

nyabb információfelhasználással működő vezetés nyeri meg.” (Dr. Várhegyi István már korábban hivatkozott cikkéből)

A vezetési fölény kivívása – az információs fölény megteremtésére alapozva – a saját információfeldolgozási és kommunikációs rendszer hatékony alkalmazására, az információk célirányos és szakszerű felhasználására, a teljes vezetési rendszer optimális működtetésére irányul, amely összességében két fő tényező függvénye:

1. az információs fölény (uralom) kivívása,
2. a saját információs rendszer által biztosított lehetőségek hatékony felhasználása a döntések ciklusidejének rövidítése, minőségük fokozása, valamint a kapcsolódó parancsok hatékony kidolgozása és továbbítása érdekében.

2. Az információs hadviselés elméletének kapcsolata a hadművészet elméletével és a hagyományos hadviselési eljárásokkal

Az információs hadviselés tartalmának négy eleme közül az első két tényező mindazon tevékenységei és eljárásai, amelyek közvetlenül az ellenséges haderő felkészítésének, hadrafoghatóságának és alkalmazásának felderítésére, akadályozására, valamint a saját erőknél mindezekből való megvédésére irányulnak, a fegyveres küzdelem (hadművészet) elméletének részét képezik, kapcsolódjon az akár polgári, akár katonai rendszerekhez. Ezek megszervezésének és végrehajtásának részben vagy teljes egészében katonai ellenőrzés alatt kell állnia.

A döntőrészt polgári célú információs rendszerek (pénzügyi, egészségügyi, szociális, oktatási stb.) felderítése, támadása és védelme szintén az információs hadviselés részét képezi, mivel azonban annak nincs közvetlen hatása a hadműveleti-harcászati tervek kidolgozására és végrehajtására, ezért e tevékenységek tervezése és szervezése nem katonai feladat.

Ebből kiindulva a polgári információs rendszerekkel kapcsolatos célokat és eljárásokat politikusoknak, gazdasági-államigazgatási szakembereknek kell meghatározniuk, mivel hivatalukból adódóan a legpontosabban ők képesek felmérni az ilyen típusú rendszerekbe történő beavatkozás következményeit, és a beavatkozás (vagy a saját rendszerbe történő idegen behatolás) politikai-gazdasági következményeiért szintén nekik kell a felelősséget vállalniuk. Abban az esetben, ha e tevékenységet pusztítóeszközök (tűzcsapások) alkalmazásával kell megvalósítani, a végrehajtás katonai feladat, de mivel az a katonai műveletekre nincs közvetlen hatással, az erőszak alkalmazásának szempontjából igen, a fegyveres küzdelem szempontjából viszont nem lehet az információs hadviselés részének tekinteni.

A hadművészet elmélete alapvetően olyan hadviselési elvek és eljárások megfogalmazására irányul, amelyek lehetővé teszik az ellenséges haderő működési struktúrájának gyors és hatékony megtörését, valamint a saját erőknél működőképességének megőrzését.

Az információs hadviseléssel olyan újfajta eljárások jelennek meg a hadművészetben, amelyek ugyanarra a célra irányulnak, mint a hagyományos hadviselés – a struktúrák megtörésére, illetve megőrzésére –, módszerei, eszközei és tárgyai azonban az esetek többségében jelentős mértékben eltérnek attól. Míg a hagyományos elveket tükröző hadművészet alapvetően a harcoló csapatok, a végrehajtó szak-

alegységek, a műszaki zárrendszerek és a logisztikai bázisok *tűzzel való* pusztítására irányul, addig az információs hadviselés elsősorban az alakulatok *vezetési-irányítási rendszerének* felderítésére, támadására, alkalmazására és védelmére törekszik a maga sajátos eszköz- és eljárásrendszerével. *A kétféle eljárási mód egymást kiegészíti, támogatja, a társadalmak és haderők fejlődésével párhuzamosan azonban az információs hadviselés eljárásrendszere – mint a hadművészet része – fokozatosan előtérbe kerül, és a háborúk eredményes megvívásának döntő tényezővé válik.*

Az ellenség harcoló csapatainak pusztítása nélkül *háborús körülmények között* nem érhető el tartós siker. Az információs hadviselés alkalmazása azonban lehetővé teszi a győzelem kivívását lényegesen kevesebb erőforrás bevonásával, a veszteségek jelentős mérséklését, és a katonai helyzetnek a saját csapatok javára fordítását.

A hagyományos hadviselési elvek szintén tartalmazzák az ellenség vezetési pontjainak pusztítását, a parancsnokságok és harcoló csapatok közötti kommunikáció zavarását, torzítását és lehallgatását. Mindez azonban csak kivételes esetekben volt képes *döntő mértékben* befolyást gyakorolni valamely katonai tevékenység eredményességére; a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az esetek többségében a vezetési rendszerek támadása csupán megkönnyítette az ellenséges csapatok szétverését, de rendszerint nem vált a siker *alapvető* tényezőjévé. Az információs hadviselés lényege a hadművészetben belül éppen az, hogy alkalmazása döntő módon képes befolyásolni a fegyveres küzdelem kimenetelét, a katonai és a politikai célok elérését. A csapatok vezetési rendszerének gyors ütemű fejlődése ugyanis azt az előnyt eredményezi, amely az ellenséges információs rendszerek zavarásával, megbontásával és bénításával *döntő tényezővé* válhat, ha saját hasonló rendszereinket hatékonyan vagyunk képesek fejleszteni, védeni és alkalmazni, valamint ha képesek vagyunk nagy tömegű, valós idejű felderítési információt *elektronikus úton* megszerezni, továbbítani és feldolgozni. Ez *minőségi* változást jelent a korábbi helyzethez képest, amelynek a hadművészeti elvek változásában is érvényre kell jutnia. Ez újfajta fogalomrendszer bevezetését és megfelelő harceljárások kidolgozását követeli meg. Mindez a társadalom és a hadügy fejlődésével, valamint napjaink hadviselési tapasztalataival bizonyítható.

3. A társadalmi és a katonai struktúrák közvetlen megbontásának növekvő jelentősége

A történelem során az államilag szervezett fegyveres erőszak elsősorban az ellenség fegyveres erejének dezorganizációjára törekedett, a harcoló csapatok pusztítása az esetek döntő részében csupán ennek *eszközeként* jelenhetett meg, nem pedig *önálló* célként. Ez még akkor is igaz, ha harcászati szinten mindez közvetlenül alig érzékelhető: valamely terepszakaszmegtartása többnyire valóban csak az ellenséges alegységek pusztítása révén valósítható meg. Mégis helytálló az a megállapítás, hogy védelemben saját csapataink dezorganizációját előzzük meg azzal, hogy nem engedjük az ellenséget teret nyerni, és a számára kedvező pozíciókat elfoglalni, támadásban viszont éppen ennek fordítottja történik: térnyerés révén juthatunk döntő fölényhez.

Ennek megfelelően harcászati-hadműveleti elveink között fontos helyet tölt be

az ellenséges csapatok szétdarabolására és egymásról történő leválasztására irányuló törekvés, mint az erőfölény kivívásának egyik legfontosabb eszköze. A „*döntő fölény a megfelelő helyen és időben*” elve szintén nem annyira az ellenség megsemmisítésre, mint inkább a kezdeményezés megragadására, az ellenség hadművelleti felépítésének, harcrendjének, *működési struktúrájának* megbontására irányul, az ellenséges csapatok pusztítása ennek csupán egyik – bár eddig legfontosabb – eszköze. A hadászati-hadművelleti tevékenységek alapvető célja nem az ellenség harcoló alakulatainak minél nagyobb arányú megsemmisítésén, hanem ezen csapatok vezetési rendszerének, hadkiegészítési rendjének, hadművelleti felépítésének, együttműködésének, felderítési-logisztikai-műszaki és tűzrendszerének megbontásán keresztül érhető el elsősorban. Ez az ellenséges szándékról való lemondás és a háborúk megnyerésének hatékony eszköze volt a múltban, szerepe a 21. században a *működési struktúrák közvetlen megbontása révén jelentős mértékben növekedni fog.*

A struktúrák közvetlen megbontása azt jelenti, hogy nem az elemek megsemmisítése révén csökkentik valamely rendszer működési hatékonyságát, hanem az elemek közötti kapcsolatok befolyásolásával vagy megszüntetésével. E módszer az elemek számának és a struktúra bonyolultságának növekedésével egyre eredményesebbé, egyre hatékonyabbá válik, míg bizonyos ponton túl alkalmazása elkerülhetetlen.

Hogy jut ez érvényre a társadalmi és katonai rendszerek esetében?

Napjainkra a döntés-előkészítés rendkívül összetett folyamattá vált, a katonai (hadművelleti) tevékenységek tervezése során lényegesen több szempontot kell figyelembe venni, mint korábban: a polgári erőforrások bevonása, a környezeti károk felmérése, a polgári objektumok megkímélése, a saját veszteségek mérséklése, a politikai tényezők, a nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettségek, a közvélemény reakciói, a saját gazdaság működőképességének megőrzése és még sok egyéb tényező teszi a döntési alternatívák kidolgozását és azok értékelését rendkívül bonyolulttá. Ezért a kialakult helyzetnek és a kitűzött célnak leginkább megfelelő elhatározás kidolgozásához, a katonai tevékenységek megszervezéséhez a korábbinál lényegesen több, célirányosan feldolgozott információra, és ebből fakadóan kiterjedt együttműködési rendszerre van szükség. A szervezetek, alakulatok közötti kommunikáció és együttműködés hiánya kudarcra ítélheti akár a legkorszerűbben felszerelt haderőt is.

A korszerű haderők alapvető ismérvei közé tartoznak az automatizált irányítási funkciókkal rendelkező, nagy találati pontosságú fegyverek és a hatékony felderítési, navigációs és információfeldolgozási módszerek, amelyek egységes rendszerbeni alkalmazása már napjainkban is az eredményes hadviselés alapját képezi: megbontásuk számottevően csökkenti a csapatok harci lehetőségeit.

Valamely ország részéről a fegyveres agresszió megindítását jelentős mértékben korlátozhatja az a körülmény, hogy saját területének mélységben elhelyezkedő objektumai szintén közvetlen tűzcsapások célpontjaivá válhatnak a korszerű repülő- és rakétatechnika alkalmazása következtében. Ez az alapvető oka annak, hogy a hidegháború éveiben nem alakult ki közvetlen fegyveres összecsapás a két vezető katonai nagyhatalom között, és ez az a tényező, amely a jövőben is visszatartó erő lehet. A nagyhatalmak szembenállásának enyhülésével, az atomütőerő fokozatos visszaszorításával mindinkább előtérbe kerülnek

azok a hagyományos robbanótöltettel felszerelt harci eszközök, amelyek viszonylag nagy távolságra igen pontosan célba juttathatók fejlett irányítási rendszereik révén. E rendszerek zavarása, bénítása, befolyásolása *stratégiai* előnyhöz juttathatja a küzdő felek egyikét, hiszen *ily módon sikerül kiküszöbölnie annak lehetőségét, hogy a mélységben érzékeny csapást szenvedjen el.*

A műszaki-irányítástechnikai fejlesztés elsődleges oka nem egyszerűen a katonai siker mindenáron való kikényszerítésében rejlik, hanem abban, hogy a korszerű módszerek és technika alkalmazása számottevően csökkentheti az élőerőben és az anyagi javakban bekövetkező veszteségeket, amely a politika mozgásterét jelentős mértékben bővítheti adott konfliktus kapcsán. A minimális veszteségre való törekvés az utóbbi években különösképpen előtérbe került a békefenntartó műveletek és fegyveres biztosítási tevékenységek során, amely megköveteli különböző nemzeti-ségű, rendeltetésű és harcértékű alakulatok hatékony együttműködését, a műszeres felderítés és az automatikus tűzvezetés egységben történő alkalmazását, az információk továbbításának és feldolgozásának automatizálását, a vezetési-döntéshozatali folyamatok optimalizálását, végső soron pedig a rendszerszemléleti alapokon nyugvó, új típusú katonai gondolkodásmód kialakítását. A csapatok alkalmazási rendjének megbontása jelentős – eredetileg nem tervezett – veszteségekhez vezethet, amelyek belpolitikai következményei a konkrét szituáció függvényében akár a katonai műveletek felfüggesztését vonhatják maguk után.

A veszteségek mérséklésére való határozott törekvéshez döntő mértékben hozzájárul, hogy napjainkban hagyományos tűzcsapások korlátozott alkalmazásával is rendkívül jelentős károk okozhatók a fejlett államok gazdaságban és infrastruktúrájában, amelyek a fegyveres küzdelem alapvető céljainak elérését teszik lehetetlenné. Ezért az *ellenség vezetési rendszerének és pusztítóeszközeinek semlegesítése, zavarása sok esetben fontosabb feladat, mint a hasonló jellegű, saját eszközök fejlesztése és alkalmazása.*

A fegyveres küzdelem megvívásának egyre fontosabb tényezője lesz a hadviselő országok államigazgatásának, gazdaságának, infrastruktúrájának rugalmassága, teljesítőképessége és azok rendszerszemléletű, hatékony együttműködése, mivel a korszerű háborúk megvívásának eredményessége fokozott mértékben függ az előkészítés minőségétől, a vezetés és a mindenoldalú biztosítás megszervezésétől, így e tevékenységek zavarása, bénítása a jövőben kiemelt szerephez fog jutni. A modern államok társadalmi szervezetei viszont egyre intenzívebbé és sokrétűbbé váló kapcsolataik révén sérülékenyebbé, egymás tevékenységétől lényegesen függőbbé váltak, mint korábban. A távközlés, az energiaszolgáltatás, a műsorszórás, vasúti-közúti és a légi közlekedés, a pénzügyi és az államigazgatási rendszer zavarai a társadalom működésének csaknem egészére azonnal kihatnak, mindez jelentős befolyást gyakorolhat a fegyveres erők felkészítésére és alkalmazására is.

Megnőtt azoknak a beavatkozási pontoknak a száma, amelyekre történő ráhatással jelentős zavarok kelthetők a szervezetek működésében, és ezekre a társadalom egésze a funkcionális függőségek kiterjedt rendszere következtében sokkal gyorsabban és hevesebben reagál, mint korábban. A korszerű társadalmakban lényegesen egyszerűbb nehezen megállítható, pozitív visszacsatolásos elven működő, öngerjesztő, káros folyamatokat elindítani az államszervezet és gazdaság működésében, mint azt megelőzően bármikor; valamely hiba, funkcionális zavar kö-

vetkezményei sokszor nem vagy csak kevésbé prognosztizálhatók, azokat a vezetés sok esetben képtelen oly módon modellezni, hogy a zavar elhárítása érdekében azonnal és hatékonyan be tudjon avatkozni.

A társadalmi szervezetek és a fegyveres erők működésének megbontása az utóbbi tíz-tizenöt évben új eszközökkel, új lehetőségekkel bővült. Köszönhető ez elsősorban annak a társadalmi, tudományos és műszaki fejlődésnek, amelynek során a 20. század végére a fejlett államok struktúrája és hadseregei olyan minőségi változáson mentek keresztül, hogy működésükbe *fegyveres* erőszak alkalmazása nélkül, tehát *közvetlenül* is igen hatékonyan be lehet avatkozni. Ezzel párhuzamosan kifejlesztésre kerültek mindazok a technikai eszközök és módszerek, amelyek alkalmazásával e rendszerek működése fizikai pusztítás nélkül is zavarható, bénítható: a struktúra megbontását célzó erőfeszítések hatékonyságát napjainkban megsokszorozza egy új tényező, a közvetlen beavatkozás lehetősége az *irányítási folyamatokba*. Ez nem zárja ki hagyományos – tűzcsapások révén érvényre jutó – módszerek alkalmazását az ellenség vezetési-irányítási rendszereinek megbontása céljából, a felderítési-célmegjelölési módszerek és kritériumok, valamint a beavatkozás következményei vonatkozásában azonban a fizikai pusztítás ennek során új-fajta értelmet nyer.

Az információs hadviselésnek azon területei, amelyek a vezetési-fegyverirányítási és navigációs rendszerek megbontására, valamint azok védelmére irányulnak, a leghatékonyabb hadviselési eljárások közé tartoznak, amelyet az 1990–91-es Öböl-háború tapasztalatai messzemenően igazolnak. A több hónapon keresztül végrehajtott légi és elektronikai csapások elsődleges célpontjai – a tömegpusztító fegyvereken, repülőtereken és rakétakilövő-állásokon túl – az ellenség felderítési (lokátor), kommunikációs és fegyverirányítási képességeinek bénítása volt. E tényezőknek – és az információs hadviselés másik, nem kevésbé fontos elemének, *a saját vezetési rendszer hatékony alkalmazásának* – köszönhetően a szárazföldi hadműveletek során az ellenséges erők teljes dezorganizációja *(és nem megsemmisítése!)* következtében jelentős ellenállással sehol sem találkozottak a szövetséges erők.

E háború azonban – elsősorban az ellenséges ország társadalmának viszonylagos fejletlensége miatt – nem hozta felszínre az információs hadviselés minden aspektusát: a döntőrészt polgári célú információs rendszerek zavarása, bénítása nem volt képes jelentős mértékű gazdasági kárt okozni, az országon belül érdekelentétet szítani, politikai instabilitást előidézni, vagy akár csak akadályozni a fegyveres erők és a gazdaság mozgósítását. E tényezők ugyan (az utolsó kivételével) nem képezik a hadművészet elméletének alkotórészét, ami az információs hadviselés eljárásai közül viszont a siker döntő tényezőjének bizonyult – az elektronikai eszközökkel gyűjtött műholdas és egyéb felderítési információk hatalmas tömege –, már egyértelműen a hadművészet elméletét gazdagította. Az Öböl-háborúban bebizonyosodott: *az elektronikai felderítés* – más egyéb felderítési módszerek alkalmazása mellett – *nélkülözhetetlen eleme a korszerű hadviselésnek.*

4. Az információs hadviselés és a katonai vezetés elméletének kapcsolata

A katonai vezetés elmélete a katonai szervezetek struktúrájának, vezetési rendjének és vezetési módszereinek elemzésével, valamint mindezek pszichológiai összetevőivel foglalkozik. Mindezek szerves részét képezi a szervezetekben kialakított *döntési-eljárási rend és információfeldolgozási rendszer*, amelyek döntő mértékben határozzák meg a szervezetek vezetési folyamatainak eredményességét. A hatékony döntési-eljárási rendszerek működési törvényszerűségeinek feltárása, az eredményes vezetési módszerek meghatározása a katonai vezetés elméletének feladata, az általa megállapított törvények és módszerek gyakorlati alkalmazása elengedhetetlen feltetele a *vezetési fölény* – és a katonai győzelem – kivívásának.

A *döntési-eljárási rendszer* eredményes működése a *szervezetek információfeldolgozási rendszerének* folyamatos alkalmazásán nyugszik, e két tényező csak együttesen képes a szervezetek vezetési folyamatainak hatékonyságát biztosítani. Kapcsolatuk dinamikus: az egyik fejlesztése többnyire maga után vonja a másikat is, mert csak így lehet az egyre időszerűbb és egyre több információt hatékonyan *felhasználni* a csapatvezetés és a katonai műveletek eredményes végrehajtása érdekében. Az információrendszerek fejlesztése akkor lehet igazán hatékony, ha az információk feldolgozásában, továbbításában és rendelkezésre bocsátásában bekövetkező dinamikus fejlődést a katonai szervezetek döntési-eljárási rendszerének fejlesztése is nyomomon követi. Ha nem így történik, akkor mindez alapvetően csak a törzsmunkát teszi hatékonyabbá – amely a korszerű irodaautomatizálási módszerek és eszközök alkalmazása révén a dokumentumok előállításának és továbbításának idejét jelentős mértékben rövidíti, és ezzel a vezetési ciklusidő csökkentésének irányába hat –, a szervezetben hozott döntések *minőségére* azonban jelentős hatást nem képes gyakorolni.

Önmagában az a tény, hogy az ellenséget sikerül megfosztani az információk megszerzésének és feldolgozásának lehetőségétől, vajmi keveset ér, ha mindez nem párosul a saját információs képességek *megteremtésével, fejlesztésével és hatékony alkalmazásával*.

Ezért a *szervezetek információfeldolgozási rendszere fejlesztésének és üzemeltetésének meghatározó területei az információs hadviselés részét képezik, annak eljárásrendszere és módszere a katonai vezetés elméletét gazdagítja, az információs rendszerek alkalmazási elveinek kidolgozásával együtt*.

Ebből következően az információs hadviselés azon területe, amely az ellenséges haderő információs folyamatait támadja és a saját információs képességeket védi, kiegészül a saját információs rendszer fejlesztésének és üzemeltetésének azon tevékenységeivel, amelyek a következő kérdésekre adnak választ, illetve a következő funkciókat valósítják meg:

- milyen típusú, tartalmú és formájú információk,
- honnan hová áramoljanak,
- milyen rendszerességgel vagy milyen feltétel esetén,
- milyen szempontok alapján, és hogyan dolgozzák fel őket,
- milyen formában, mikor és hol bocsátásuk rendelkezésre azokat.

A rendelkezésre bocsátott információk *felhasználási* módját és annak hatékonyságát a következő tényezők alapvetően befolyásolják, ezek azonban – az állomány kikép-

zésének bizonyos vonatkozásai kivételével – nem képezik az információs hadviselés részét, mivel a vezetési rendszer fejlesztésének egyéb aspektusait ragadják meg:

- a vezetői állomány legyen képes *követelményt támasztani* az információ-rendszer alkalmazásával szemben, amelyhez ismernie kell annak működési elvét és lehetőségeit;
- a vezetők legyenek mindazon katonai ismeretek, tapasztalatok és személyes képességek birtokában, illetve rendelkezzenek azzal az eltökéltséggel, amely a kialakult helyzetnek leginkább megfelelő *döntések* meghozatalához, és a kapcsolódó utasítások kiadásához szükségesek;
- a vezetési rendszer (a felelősségi, hatásköri viszonyok, az együttműködési és a függelmi kapcsolatok, a kialakított eljárási rend) *legyen alkalmas* a döntés-előkészítés, a döntés és a végrehajtás hatékony megszervezésére és lebonyolítására;
- a törzstisztek legyenek képesek az informatikai rendszer *kezelésére*, és *hatékony alkalmazására*.

Míg az informatikai támogatással rendelkező katonai vezetési rendszerek *fejlesztése és alkalmazása* a katonai vezetéselmélet tárgyát képezi, addig a harci alkalmazású robotok, automatikus fegyverirányítási és navigációs rendszerek *irányítási alrendszeireinek* fejlesztése az *információs hadviselésen belül* – mint a műszaki és a matematikai tudományok kutatási eredményeit felhasználó alkalmazott tudományterület – a haditechnikai fejlesztés feladata. Az automatikus irányítási rendszerrel ellátott rendszerek alkalmazási elveit a hadművészet elmélete határozza meg, *amely eljárások és elvek viszont nem tartoznak az információs hadviselés területei közé*.

Az információs hadviselésnek létezik olyan tevékenységrendszere, amely nem kizárólag az ellenség formális (szabályozott) információfeldolgozási és kommunikációs rendszereire történő ráhatással vagy a saját hasonló rendszer alkalmazásával valósul meg, hanem másféle eljárásokkal avatkozik be a saját vagy az idegen ország működési folyamataiba. Ez azért lehetséges, mert a társadalmak vezetési és végrehajtási alrendszeirenek elemeit tudatos, gondolkodó lények alkotják a maguk pszichológiai adottságaival, akik nemcsak formális vezetési csatornákon keresztül szerzik be a munkájuk, szolgálati tevékenységük és napi életvitelük megszervezéséhez szükséges információkat, hanem egyéb forrásokból is. Ugyanakkor a formális kommunikációs csatornákat sem mindig a vezetés döntés-előkészítési-irányítási folyamatainak támogatása érdekében alkalmazzák, hanem a döntések *társadalmi elfogadtatása céljából is*, amely a vezetési fölény kivívásának egyik fontos tényezője. A pszichológiai hadviselés *módszere* az emberek tudatára való ráhatás információk közvetítése, megvonása, csoportosítása, értelmezése és torzítása révén annak érdekében, hogy a vezetés által kitűzött céloknak és az általa meghatározott feladatoknak az elfogadására, végrehajtására – vagy mindezek ellenkezőjére – ösztönözzenek. A *pszichológiai hadviselés katonai vonatkozásai* a katonai vezetéselmélet részét képezik.

E sajátos hadviselésről leírt, figyelemfelhívásnak szánt írást talán legfrappánsabban a Népszabadságban megjelent, *A jövő háborúja: távközlés, informatika, hadművészet* című cikkből vett idézettel fejezhetem be. „Az információs hadviselés már nemcsak a képzelet terméke, hanem létező rész az Egyesült Államok szárazföldi, tengeri és légi erőinek arzenáljában. Arthur Cebrowski altengernagy, az amerikai

vezérkar irányítási, ellenőrzési, távközlési és számítógépes főigazgatója a minap nyilvánosan kimondta: a távközlési-informatikai hadviselés megjelenése legalább annyira megváltoztatta a hadművészet és a stratégia alapképleteit, mint annak idején az atombomba. Ám nem a végpusztulás réme által, hanem ellenkezőleg: azzal, hogy puskalövés nélkül meg lehet bénítani az ellenség hadseregét, sőt egész gazdaságát, bankrendszerét, egészségügyi ellátását, iparát: mindent, amit komputernek tartanak nyilván és segítenek irányítani. Meg lehet fosztani a vezérkart és a kormányt az információ továbbításának lehetőségétől. Kevesen hálnak meg, talán egy ház sem dől össze, a legyőzött ország gazdasága mégis hosszú évekig romokban hever.” (Népszabadság, 1997. november 3.)

Összefoglalásul megállapítható, hogy az IH a 21. század hadművészetében és katonai gyakorlatában döntő jelentőségűvé válik. A hagyományos hadviselés és az információs hadviselés ugyanarra a célra irányul, a kétféle hadviselés ráhatásának tárgya, eljárásrendszere és módszere jelentős mértékben eltér egymástól. Az információs hadviselés két tényezője önálló terület a fegyveres küzdelem elméletén belül, amelynek alkalmazási elveit folyamatosan fejleszteni szükséges. A vezetési információ-rendszerek fejlesztése és működtetése e sajátos hadviselési területei közé tartozik, elveit, eljárásrendszerét a katonai vezetés elmélete határozza meg. Azt is látni kell, hogy az IH végrehajtása nem kizárólag katonai feladat, alkalmazása mindenkor komplex elemzést igényel.

IRODALOM

1. Field Manual 100-6; <http://jya.com/fm100/fm100-6.htm>
2. AR-25; <http://www.army.mil/disc4.default.htm>
3. Martin Libicki: What is information warfare? Chapter 8: Economic Information Warfare; <http://www.ndu.edu/nduinss/actpubs/act003ch08.htm>
4. Maj. Karl Kushner: Legal and practical constraints on information warfare. Introduction. <http://www.cdsar.af.mil/cc/kushner.htm>
5. Kerry A. Blount, Lauren D. Kohn: C2 Warfare in FM 100-6; Military Review, 1995 july-august
6. Mikita János-Tenyák István: Híradó szemmel a „C”-k és „I”-k világáról; Új Honvédségi Szemle, 1994/7.
7. Dr. Várhegyi István–dr. Makkay Imre: Információs háború, információs hadviselés–vezetési hadviselés ZMNE jegyzet (tervezet)
8. Az MHTT 1996. évi meghívásos pályázatának pályaműve: A posztindusztriális globális és regionális információs társadalom, valamint a honvédelem alapvető összefüggései. A tudomány, az elektronika, a távközlés és az informatika komplex hatása a honvédelem átalakítására

Nagy Pál

A mikrohullámú távérzékelés és a Nyitott Égbolt katona-technikai aspektusai

A távérzékelés eszközei lehetővé teszik, hogy különböző objektumokról információt szerezhessünk. Ezen tulajdonságokat használják fel a Nyitott Égbolt szerződés alapján a különböző mérési sorozatok végrehajtására, a vonatkozó szerződések betartásának ellenőrzésére. A mérési sorozatok bizonyítják, hogy az ellenőrzésre került területeken meghatározhatóak az objektumok típusai. Bebizonyosodott az is, hogy ezeket a méréseket csak megfelelő technikai háttérrel és előkészítéssel, valamint adatfeldolgozással lehet elvégezni, amivel a szerződést aláíró országok többsége nem is rendelkezik. A szerző rövid írásában hívja fel a figyelmet a technikai követelményekre és azok hiányának hatásaira.

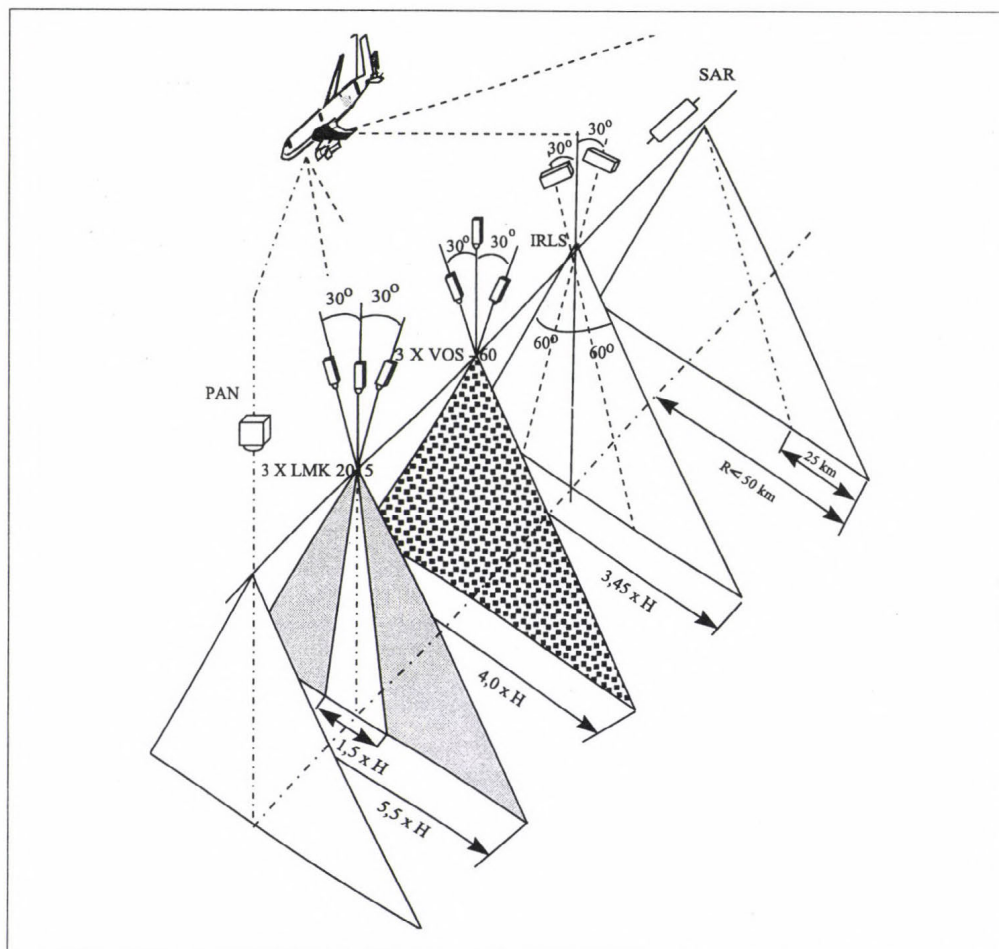
A hetvenes évek európai biztonsági és együttműködési folyamatai alapozták meg a napjainkra kialakult bizalom és biztonság kézzelfogható eredményeit. Ehhez a folyamathoz szorosan kötődik Nyitott Égbolt szerződés is.

A Nyitott Égbolt konferencia Bush amerikai elnök 1989. május 12-én elhangzott javaslata alapján kezdte meg munkáját, amely az akkori nemzetközi politikai viszonyoknak megfelelően a NATO és a Varsói Szerződés közötti nyitottság fokozását, a kölcsönös bizalom erősítését tűzte ki céljául. Az akkori magyar kormány 3114/1992. számú határozata alapján a Magyar Köztársaság képviselője Helsinkiben 1992. március 24-én aláírta a Nyitott Égbolt szerződést.

A szerződés biztosítja, hogy a EBESZ megfelelő intézményei válságmegelőző és -kezelő erőfeszítéseik során megfigyelő repüléseket hajtsanak végre, illetve felhasználják az ilyen típusú repülések eredményeit. A szerződés hatálybalépése után rövid előrejelzési idővel, a legkorszerűbb, éjjel-nappali, minden időjárási körülmények között alkalmazható érzékelő műszerekkel kezdték meg a megfigyelő repüléseket.

Az eddigiek száraz tényeken alapulnak, a további értékelési szempontok viszont, nevezetesen a távérzékelés, vagyis a konkrét katona-technikai oldal már másként értékelhető.

A szerződés aláírása óta a részes államok a bécsi OSCE (OSCC) keretén belül különböző munkacsoportokban irányelveket dolgoztak ki (1997. december 31-ig 22 határozat került kiadásra) a repülőgép fedélzetén elhelyezett műszerek hitelesítésére.

A Nyitott Égbolt német ellenőrzési koncepciója [3]

Érdekesség az, hogy nem tudtak megegyezni az érzékelők felbontóképességét, valamint a létrehozandó adatbankot illetően, pedig a szerződés szerint a Magyar Köztársaság, mint a Szerződés egyik letéteményese legyen a Nyitott Égbolt adatbankjának kezelője.

Sajnos az adatbankkal kapcsolatos tevékenységeket a Tárcaközi Bizottság – a KÜM javaslatára, pénzügyi és műszaki problémák miatt – 1997 novemberében csak az OS-NOFES szoftver karbantartására korlátozta.

Érdekes az a tény is, hogy az 1991 májusában Magyarország és Románia bilaterális Nyitott Égbolt megállapodást írt alá, amelyet az Országgyűlés a 44/1991. (IX.6.) határozatával megerősített. [4] A megállapodás 1992. február 27-i hatálybalépése óta a felek egymás területe felett megfigyelő repüléseket hajtanak végre.

„A megfigyelő repüléseket a magyar fél egy átalakított AN-26T, a román fél

AN-30 típusú repülőgéppel hajtja végre, amelyek a francia hadseregtől kapott OMERA-33 típusú sorozatfelvevő ikerkamerákkal vannak felszerelve. A berendezések technikai színvonala a multilaterális Nyitott Égbolt szerződés következményeit (?) nem elégíti ki, de a kétoldalú megállapodásnak megfelelnek.” [1]

Más megközelítésben (1998. március) „1991 óta fejlesztés nem volt ... a »Nyitott Égbolt« szerződés előírásainak nem felelnek meg”. [5] Az idézett cikkben (1995) a megállapodás óta a magyar fél eddig 8, a román fél 7 megfigyelő repülést hajtott végre.

Figyelemre méltó az a tény is, hogy a megállapodásban a repülési távolságot 1600 km-ben és a repülési időt 4 órában határozták meg.

Az érzékelők műszaki-technikai lehetőségei

A multilaterális szerződés IV. cikke kimondja: (ha a korábbiak másképpen nem intézkednek) „A megfigyelő repülések csak a következő kategóriákba tartozó érzékelő műszerekkel szerelhetők fel:

- (A) optikai panoráma és sorozatfelvevő fényképezőgépek;
- (B) videokamerák, egyidejű megjelenítéssel;
- (C) infravörös vonalas pásztázó műszer (IRLS);
- (D) oldalra néző szintetikus nyílású radar (SAR)”. [2]

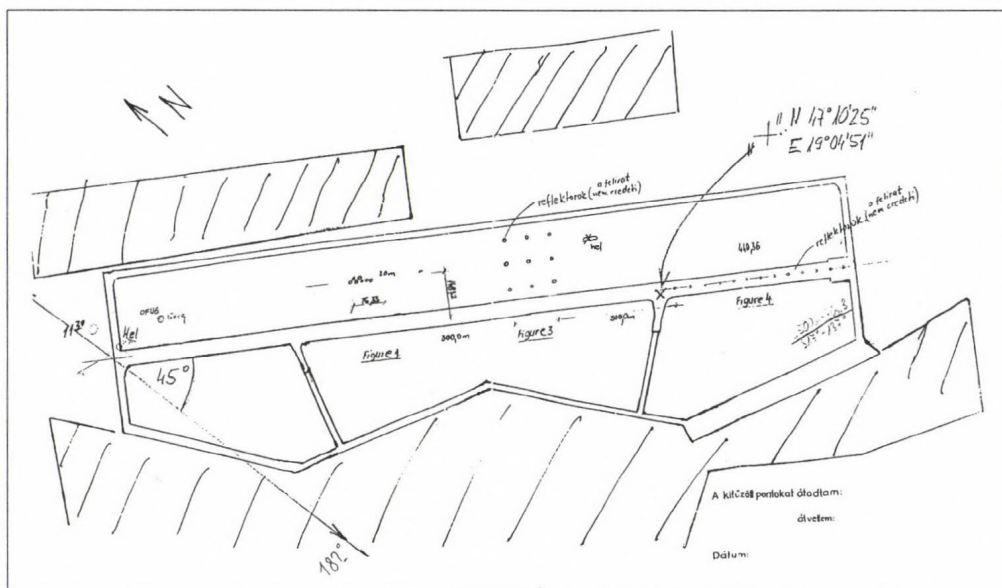
A Nyitott Égbolt szerződést aláíró és ratifikáló országok [3]

1. sz. táblázat

Ország	Ratifikálta	Aláírta	Ország	Ratifikálta	Aláírta
Beloruszia*			Hollandia	✓	
Belgium			Norvégia	✓	✓
Bulgária	✓	✓	Lengyelország	✓	
Dánia	✓	✓	Portugália	✓	✓
Németország*	✓	✓	Románia	✓	✓
Franciaország*	✓	✓	Oroszország*		
Grúzia			Szlovákia	✓	✓
Görögország	✓	✓	Spanyolország	✓	✓
Nagy-Britannia*	✓	✓	Cseh Köztársaság	✓	✓
Izland	✓	✓	Törökország	✓	✓
Olaszország*	✓	✓	Ukrajna*		
Kanada*	✓	✓	Magyarország	✓	✓
Kirgizisztan			Egyesült Államok*	✓	✓
Luxemburg	✓				

* passzív távérzékelés, 8-as méret

Kimutatás az európai országok Nyitott Égbolt szerződésének ratifikációjáról, melyben figyelemre méltó az, hogy az orosz, a belorusz, az ukrán résztvevő nem fogadta el a szerződés rá vonatkozó részét.

A kísérletsorozat kitűzési vázlata [5]

A felsorolt műszerek bármelyikét lehet használni azzal a kitételrel, hogy valamennyi „a Részes Államok számára a kereskedelemben beszerezhető”?[4]

Figyelemre méltóak a fent említett érzékelő műszerekre alkalmazott korlátozások is.

(A) A terepi felbontás nem lehet jobb 30 cm-nél, a legkisebb föld feletti magasságon, továbbá biztosítani a terep lefedését (nem folyamatos) a repülési útvonaltól mindkét oldalon 50 km-re.

(B) A terepi felbontás nem lehet jobb 30 cm-nél.

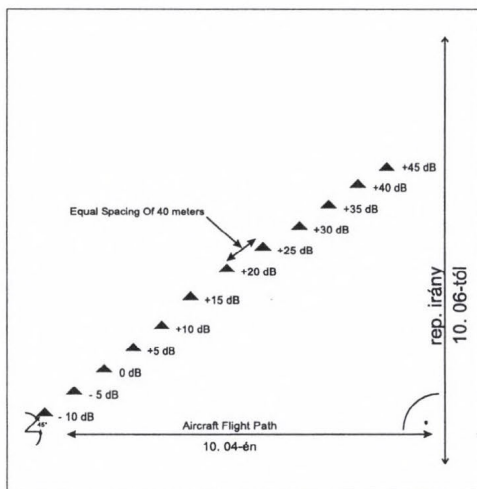
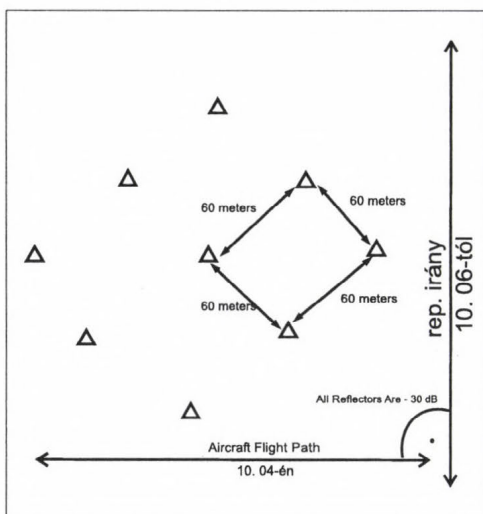
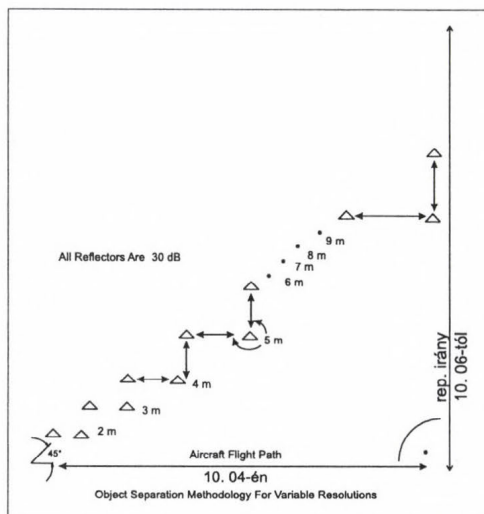
(C) Az IRLS esetén a terepi felbontás nem lehet jobb 50 cm-nél azon a legkisebb föld feletti magasságon, melyet egy berendezésre határoztak meg.

(D) A SAR esetén az impulzus válaszfüggvényből számított terepi felbontás nem lehet jobb három méternél és 5 méternél jobb felbontás nem megengedett, valamint egyetlen radar egységgel, amely 25 km-nél nem szélesebb sávot fog le a repülőgép bármely oldalán, egy időben mindkét oldalon nem megengedett a képalkotás.

A képalkotásnak megfelelő ábrák bizonyítják, hogy a repülés megengedett alsó és felső határát, illetve a kamerák beállítási szögét pontosan meghatározzák.

Mindezek alapján kell értékelni a megszerzett adatokat. Az előbbieket figyelembevételével két értékelési szempontra hívom fel a figyelmet, melyek technikai jellegűek ugyan, de kétségre vonhatják a szerződés céljainak eredményességét és azok elérését.

Az első az, hogy az értékelés és az azokból következtetések levonása csak a megfelelő adatbank létrehozásával és az adatok kölcsönös, folyamatos összehason-

Sarokreflektorok telepítési rendje.

lításával lehetséges. Ennek jó alapot szolgáltathat az adott területről készített digitális terepmodell továbbfejlesztése is.

A repüléseknek és az az alatt végzett adatszerzésnek csak akkor van értelme, ha biztosítja, és bizonyítja a nyitottságot, ha adatokon alapul és nem gesztus értékű repülésekről van szó.

A második szorosan a távérzékeléshez kapcsolódik és az egész elektromágneses spektrum felhasználásán (kihasználásán) alapul, mivel teljes képet csak az összes érzékelő adatainak az összevetéséből lehet kapni. Ezen megállapítás a korábban feldolgozott virtuális kérdéskört érinti, melyet csak a meghatározott mérési adatok alapján lehet feloldani. Gyakorlatilag, amit szerződés is rögzít, az érzékelők

A sarokreflektor specifikációk (9375 MHz-en)

2. sz. táblázat

Fsz.	Radarkeresztmetszet		Oldalél hossza (cm)
	Erősítés (dB)	Effektív felület (m ²)	
1.	- 10,0	0,1	6,8
2.	- 5,0	0,32	9,1
3.	0,0	1,0	12,1
4.	5,0	3,16	16,1
5.	10,0	10,0	21,5
6.	15,0	31,6	28,7
7.	20,0	100,00	38,3
8.	25,0	316,00	51,1
9.	30,0	1 000	68,1
10.	35,0	3 162	90,8
11.	40,0	10 000	121,1
12.	45,0	31 623	161,5

egy időben történő alkalmazása rendkívül fontos, mely egyértelműen biztosítja a bizalomerosítást és a nyitottságot.

Jelenleg a felsorolt négy rendszer közül a részes államok többsége eggyel sem rendelkezik.

A Nyitott Égbolt és az objektumok meghatározása

A távérzékeléssel történő objektummeghatározás lehetőségeit a Nyitott Égbolt keretében végrehajtott mérésekkel lehet igazolni. A fedélzeti aktív mikrohullámú távérzékelés jelentőségét, annak technikai megoldásait a mérések teljes mértékben igazolják [2], mivel a SAR és a IRLS rendszerek képesek az objektumok típusát, illetve helyét nagy pontossággal meghatározni. Katonai szempontból potenciálisan nagy felbontó- és helymeghatározó képességgel rendelkeznek, a továbbiakban pedig, ha esetleg „kereskedelemben” is beszerezhetőek ezek a fedélzeti rendszerek, akkor előfordulhat az az eset, hogy az elektronikai hadviselés célobjektumait is képezik(hetik). A fedélzetről történő objektum- és helymeghatározással tehát más esetekben is számolni kell. Ezen esetek részletei adott időszakban (válság I, válság II) messzire vezetnek és nagyobb követelményeket is állíthatnak. [7]

Tanulmányozva az 1992. szeptember 17. és október 13. közötti időszakban Magyarországon végrehajtott SAR kísérleteket, amelyeket kanadai, orosz, dán, USA és magyar BME berendezésekkel hajtottak végre, illetve következtetéseket levonva azokból az előző feltételezéseimet, illetve megállapításaimat igazolják.

A hitelesítő, bevizsgáló, valamint bemutató kísérletsorozat, melyhez hitelesített sarokreflektorokat, valamint valós harcrendi elemeket használtak fel, bizonyította, hogy a SAR-al végzett mérések lehetőséget adnak az objektumok mindenidős távérzékelésére és helyük pontos meghatározására.

A bevizsgáló és hitelesítési kísérlet sorozatot a kiskunlacházai repülőtér körzetében végezték el, a fedélzeti STAR-1 típusú SAR lokátorral, melynek technikai adatai a következők:

Frekvencia	9375 MHz
Impulzus hossz	30 μ s
Impulzus teljesítmény	2 kW
Antennaerősítő	30 dB
Fedélzeti rendszer	
Teljesítményigény	6 kVA (28 V)
Képméret	6 vagy 12 m (3 x 3 m)
Képelőállítás	10–20 s (késés)
Rendszertömeg	500 kg
Antennaméret	1,2 x 0,3 m
Repülési magasság:	8500 m
Repülési sebesség	450 km/h
Felderítési távolság	70 km (f_1 értékelés!)
GPS vevő	Marconi

A fedélzeti rendszeradatok igazából nem meglepőek, tulajdonképpen korábról is ismertek voltak. Talán az impulzus hossza meglepő, de ez is bizonyítja azt, hogy az érzékenység növelése volt a cél, technikailag viszont nagymértékben növelték a vevő dinamikai tartományát, mellyel a fedélzeti rádiólokátor zavarvédeltsége már nem kielégítő. Számomra a mérés és kísérletsorozat olyan tanulságokkal szolgált, hogy a különböző méretű sarokreflektorokkal lehetővé vált a fedélzeti rádiólokátorok felbontóképességének definiálása, illetve a térbeli és a vonalas távolságfelbontás analízisa. A hitelesítést eredeti dokumentumok felhasználásával a következő ábrák szerint végezték, ahol fontos elemnek tekintették a repülési irányt és a repülési magasságot, melyek nagymértékben befolyásolták a besugárzás szögét. [7]

Az ábrák alapján megállapítható, hogy a hitelesítés jól tükrözi a sarokreflektorok alkalmazásának sokrétű lehetőségeit és azt, hogy nagymértékben alkalmazhatóak az álcázások biztosítására.

Az is igaz, hogy a tájékozódást is nagymértékben elősegítheti, jó irányt mutat, tehát másra is használható ... esetleg más rendeltetésű alakulatok (mélységi felderítők) feladatainak ellátására is (hordozható formában) alkalmas lehet.

Ezért fontos, hogy az ellenőrzést csak a teljes frekvenciatartomány felhasználásával érdemes végrehajtani. Ha ez nem így történik, gyakorlatilag az egész mérés teljes mértékben értelmetlenné válik. Nem is említve a mérés költségkihatásait. Nem arról van szó, hogy meg kell szüntetni a méréseket, hanem hogy értelmet kell adni és ki kell használni a technikai lehetőségeket. Amennyiben nem rendelkeznek a méréshez a megfelelő technikai feltételekkel, akkor tényleg nincs értelme.

A mért adatok lehetővé tették a sarokreflektorok adott fedélzeti rendszerhez

kötött radar keresztmetszetének értékelését és azok megfigyelhetőségének az élhosszúság és a hullámhossztól való függőségét. A sarokreflektorok méréshez történő felhasználása lehetővé tette továbbá a rendszerek kalibrálását az álcázás és a mérési lehetőségek összevetését, sőt bizonyítottnak látszik a sarokreflektorok és a virtualitás összefüggése is. [7]

A sarokreflektorokkal létrehozható álcázás feloldható, ha a teljes elektromágneses dimenzió kihasználásra kerül, mert így látható az, hogy a valóság ott kezdődik, mikor mérhetővé tehető.

Idézve a mérési jegyzőkönyv tartalmát: „1992. X. 6-án egy nap késéssel a repülőtér ÉNY-i részére a nagybeton és a guruló beton közé a fűre egy MI-8 helikopter, egy FUG, egy Ural vontató és egy löveg lett telepítve (1. számú radar nagytűzés)”. A tűzési vázlat és a radarkép összehasonlítása (amit a másolat nem tud reprodukálni) bizonyította az adatok helyességét.

IRODALOM

1. Széles E.: A magyar és a román fegyveres erők az európai biztonsági folyamatokban; Új Honvédségi Szemle, magyar–román különszám, 1995
2. Badstöber F.: Open-Skies- Offener Himmel; WT 1993/5.
3. Mader R.: Der deutsche Beitrag zur Implementierung des Vertrages über den Offenen Himmel; Truppenpraxis, 1995/8.
4. Előterjesztés a Magyar Kormányhoz I. sz. mell. a K-137/11. 1992. HM számhoz
5. Mérési jegyzőkönyvek; Tóth Ágoston térképészeti Intézet, Kítűzési vázlat
6. Kozma B.: A Nyitott Égbolt szerződés és a magyar–román Nyitott Égbolt megállapodás; Összeállítás, 1998. márc.
7. Nagy P.: A virtuális valóság és a távérzékelés katonai aspektusai; Hadtudomány, 1998/1.
8. Nagy P.–Várhegyi I.: Az elektromágneses dimenzió és a biztonságpolitika kapcsolatrendszere; Új Honvédségi Szemle, 1992/6.

Simon Ákos–Grósz Zoltán–Cziva Oszkár

A vegyivédelmi támogatásról

A cikk szerzői megpróbálnak választ adni a vegyivédelmi támogatás fogalmára és lehetséges feladataira. A hadtudomány egyik fontos teendője a NATO-ban alkalmazott fogalmak – köztük a fegyveres küzdelem és a békeműveletek támogatásával kapcsolatos alapfogalmak – értelmezése. Írásukban elemzik a vegyivédelmi biztosítás eddig használt fogalmának és tartalmának viszonyát az új fogalomhoz, a vegyivédelmi támogatáshoz. Értelmezik a vegyivédelmi támogatás feladatait.

A Magyar Köztársaság, így a Magyar Honvédség közelgő NATO-csatlakozása, valamint a külföldi szakirodalmak tanulmányozása és a különböző tapasztalatcseréken elhangzott vélemények alapján egyértelműnek tűnik, hogy a közeljövőben felül kell vizsgálni a Varsói Szerződésben meghonosodott fogalmakat, NATO-kompatibilissá kell azokat tenni. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen és a haderőnemi vezérkaroknál megkezdődött a NATO-ban elfogadott és használatos elnevezés: a fegyveres küzdelem megvívását, a nem háborús műveletek végrehajtását elősegítő támogatási fajták, közöttük a vegyivédelmi támogatás fogalmának, tartalmi elemeinek vizsgálata és ezek adaptálási lehetőségeinek kutatása. Az új – biztosításból támogatást kifejező – jelentéstartalmat nyert fogalom értelmezéséhez, vizsgálatához röviden áttekintjük a korábban és még ma is használt *vegyivédelmi biztosítás* tartalmát.

A vegyivédelmi biztosítás fogalma és feladatai

A *vegyivédelem* kifejezés a második világháború után vált elfogadottá. Az első világháború idején és a két világháború között a *gázvédelmi szolgálat* feladata a *gázvédelem* volt. A *vegyiszolgálat* és a hozzákötött fogalom a *vegyibiztosítás* szorosan kapcsolódott a volt Szovjetunió hadserege, illetve a Varsói Szerződés hadseregei által elfogadott terminológiához. Ugyanakkor a hetvenes évek közepéig még mindig keveredtek a fogalmak. Ezt bizonyítja az egyes kiadványok neve is, pl. Csapat-atomvédelmi utasítás stb. Tehát keveredett a vegyivédelem, az atomvédelem, az ABV védelem stb. 1975-től a 90-es évekig rendszeresen használt, a pontos tartalmat kifejező fogalom volt: a vegyiszolgálat, a vegyibiztosítás és a vegyivédelem.

A vegyivédelemhez kapcsolódó vegyibiztosítás pontosítani kívánta a szolgálat-hoz kapcsolódó feladatokat és eleget kívánt tenni az érvényben lévő harcszabályzat által meghatározott hadművelti, illetve harcbiztosítási feladatoknak.

A rendszerváltás után a Magyar Honvédségben 1993-ban honosodott meg hivatalosan a *vegyivédelmi biztosítás* kifejezés, amely formailag – a szó, a kifejezés alak-

jában – megtartotta ugyan a szovjet szakirodalomban és minden bizonnyal a szolgálat életében is formáját, tartalma azonban már változott.

A fogalom jelenleg is érvényben van. A ma használatos VV/1 szakutasítás a következőképpen fogalmaz:

„A vegyivédelmi biztosítás: a hadművelleti, a harc-, a menet-, a szállítás- és a nyugvásbiztosítás egyik fajtája; a mérgező anyagok, a radioaktív sugárzások és a tüzek elleni védelem azon feladatainak összessége, amelyeket a csapatoknak a harc-, a menet-, a szállítás- és a nyugvásbiztosítás során kell megvalósítani.”

Ugyanezen szabályzat a vegyivédelmi biztosítás feladatait így rögzíti:

- a) a várható és valószínű vegyi-, sugár- és tűzhelyzet felmérése;
- b) a csapatok, objektumok, haditechnikai eszközök és anyagi készletek vegyi és sugárszennyezésének, valamint a tüzek keletkezésének és terjedési lehetőségeinek megelőzése;
- c) a személyi állomány közvetlen védelme a vegyi- és sugárszennyezéstől, a radioaktív sugárzástól és az égési sérülésektől;
- d) a bekövetkezett vegyi-sugár szennyezés, illetve tüzek megszüntetése, valamint károsító hatásai csökkentése.

Gondosan tanulmányozva a fogalmat és az abból adódó teendőket megállapítható, hogy a fenti feladatok lefedik az érvényben lévő szabályzatokban megfogalmazott hadművelleti és harcbiztosítással, a vegyivédelmi biztosítással, valamint a tömegpusztító fegyverek elleni védelemmel foglalkozó részeket, de nem tükrözik pontosan a vegyivédelmi szolgálat jelenlegi és jövőbeni szerteágazó feladatait.

Gondoljunk csak arra, hogy a vegyivédelmi szolgálat jelenlegi feladatát képezi a lángszórók alkalmazása és a tűzzárak telepítése, valamint a ködösítésben való részvétel is. Nem tükrözi a vegyivédelmi anyagokkal való ellátást és a vegyivédelmi eszközök technikai kiszolgálását sem, nem is beszélve a környezetvédelem feladatairól.

Mindezeket bonyolítja, hogy a NATO-országok hadseregeiben *ABC védelem*, illetve *NBC védelem*, támogatás megfogalmazást használnak a vegyivédelmi szolgálatok. Az elmondottak alapján nyilvánvalónak tűnik a fogalom és az abból fakadó feladatok felülvizsgálása, mind a NATO-követelmények, mind a hazai hagyományok, sajátosságok figyelembevételével.

A felmerülő kérdések az alábbi gondolatok köré csoportosíthatók:

- milyen elemeket kell kötelezően átvenni és beépíteni a NATO-csatlakozás érdekében;
- mit célszerű a kötelezők mellett még átvenni és mi maradjon az eddig bevált elvekből és feladatokból;
- kiterjeszthetők-e a vegyivédelmi feladatok a békeműveletekre.

A vegyivédelmi támogatási formák értelmezése

A fogalom megértéséhez abból kell kiindulni, hogy a NATO-ban a fegyveres küzdelem oldaláról tekintve markánsan *elkülönített a küzdelem, a küzdelem támogatása, valamint a küzdelem szolgáltató támogatása. A vegyivédelmi támogatás kifejezést ebből a NATO-ban általánosan elfogadott támogatás fogalomból és azok fajtacsoportjaiból lehet meghatározni és értelmezni. Ehhez szükséges ismernünk a támogatás általá-*

nos értelmezését a NATO-ban: a *támogatás* az a folyamat, amelynek időtartama alatt a támogató erő eszközeivel, képességeivel, ráhatásaival védi, kiegészíti, segíti és megóvjva a támogatott erőt.

A támogatás fajtái harcászati szinten az összefegyvernemi együttműködés, hadműveleti szinten pedig a haderőnemi együttműködés részeként kerülnek megvalósításra.

A *hadászati, hadműveleti és harcászati támogatás fajtáit* a következőkben határozzák meg: felderítés, elektronikai felderítés, elektronikai hadviselés, informatikai támogatás, katonaföldrajzi támogatás, térképészeti támogatás, álcázás, műszaki támogatás, *vegyivédelmi támogatás*, kommunikációs rendszer szervezése (híradás), hadszíntér előkészítése, légvédelem, tűztámogatás.

Ebből a felsorolásból látható a vegyivédelmi támogatás helye a támogatás általános rendszerében. A NATO-elvek alapján a vezérkarok, a csapatok és törzseik tevékenységének segítésére, kiegészítésére szervezhető *támogatási formák* és fajták az alábbiak lehetnek:

- *vezetéstámogatás*: katonaföldrajz, katonai térképészet, felderítés, kommunikációs rendszerszervezés, katonai informatika;
- *tűz- és manővertámogatás*: tűzérési támogatás, légi támogatás, elektronikai hadviselés, műszaki támogatás, *vegyivédelmi támogatás*;
- *megóvástámogatás*: álcázás, légvédelem, *vegyivédelmi támogatás*, vezetési objektumok, terepszakaszok, állások, körletek berendezése, fenntartása: műszaki, híradó, *vegyivédelmi*, elektronikai hadviselési, informatikai szakértők differenciált alkalmazásával, támogatási feladatkomplexumként.

Bármelyik támogatási formánál jellemző a terephez való kötöttség, a terep berendezése az alkalmazási formának megfelelő *haditechnikával, harcanyaggal és eszközzel*.

Az előzőekhez hasonlóan mindezekből következtetni lehet a vegyivédelmi támogatás fajtacsoportjaira, illetve fajtáira. Az is világosan kitűnik, hogy a vegyivédelmi támogatás fajtáinak feladatait a fegyveres küzdelem szintjéhez – hadászati, hadműveleti és harcászati – igazodva, azok sajátosságainak figyelembevételével kell végrehajtani.

A vegyivédelmi támogatásnak tehát elsősorban a tűz- és manővertámogatás, valamint a megóvástámogatás területén van szerepe. A különböző szakirodalmakban a tűz- és manővertámogatások sorában szerepel ugyan a vegyivédelmi támogatás, annak részletes kifejtésére azonban nem kerül sor. A továbbiakban a többiek analógiájára, az általunk meghatározottak kerülnek kifejtésre, elsősorban vita alapjául.

a.) A *tűz- és manővertámogatáson belül a vegyivédelmi támogatás célja*:

- az összefegyvernemi együttműködés részeként megteremteni a csapatok számára szükséges vegyivédelmi feltételeket a különböző harc feladatok és a hozzájuk csatlakozó manőverek sikeres végrehajtásához;
- fokozni a csapatok és objektumok védettségét a tömegpusztító és gyújtófegyverek, valamint a mérgező és radioaktív anyagok ellen;
- veszteséget okozni az ellenségnek és akadályozni a tevékenységét a lángszórók, valamint a tűzzárak hatékony alkalmazásával;
- hozzájárulni a csapatok védelméhez és az ellenség megtévesztéséhez a ködösítő anyagok alkalmazásával.

A támogatás szintjei szerint jelentkező feladatok:

Hadászati: A hadszíntér-előkészítés számára a hadászati védelem esetére komplex vegyivédelmi támogatás tervezése hadműveleti, valamint harcászati feladatok végrehajtására. Szervezetekkel, szakfelszereléssel és a vegyiszolgálat hatáskörébe tartozó szakanyaggal való ellátás megtervezése és végrehajtása.

Hadműveleti: Vegyivédelmi rendszabályok foganatosítása nukleáris balesetek és vegyipari katasztrófák következményeinek felszámolására. A hadműveleti védelem szilárdságát és aktivitását növelő és az életképesség megőrzését lehetővé tevő vegyivédelmi szakfeladatok és rendszabályok tervezése és végrehajtása.

Harcászati: A lángszórók és tűzzárak alkalmazásának harcászati tervezése, szervezése és végrehajtása. Ködösítési feladatokban való részvétel az ellenség megtévesztése érdekében.

b.) A megóvástámogatás terén a *vegyivédelmi támogatás* célja: szintekre felbontva elősegíteni a csapatok és az anyagi javak megóvását a vegyi-sugár szennyezés, a radioaktív sugárzás és a tüzek káros hatásától.

Hadászati: A vegyivédelmi támogatás előkészítésének és végrehajtásának követelményeit meghatározó szabályozók és normatívák kidolgozása, valamint ezek megszervezése.

A veszélyeztető tényezők bármelyikének lehető legkorábbi felderítését biztosító monitoringrendszer működtetése, részletes meteorológiai tájékoztatással. A várható veszélyeztetettség jellegének megfelelő speciális vegyivédelmi eszközök és anyagok biztosítása.

Hadműveleti: A csapatok, törzsek előkészítése konkrét vegyi-, sugár- és tűzhelyzetnek megfelelő feladatokra. A csapatok manővereiben, együttműködésében való részvétel a várható szennyezés és tüzek figyelembevételével. A hadműveleti területnek a csapatok védettségét fokozó, illetve az erők és eszközök kivonását elősegítő speciális vegyivédelmi berendezése. A kódálkozás tervezésében és végrehajtásában való részvétel.

Harcászati: Vegyivédelmi és nem specifikus biológiai felderítés. Az egyéni és a kollektív védőeszközök időbeni és szakszerű alkalmazása, a vegyi-sugár szennyezés megszüntetése, tüzek oltása, illetve károsító hatásaik csökkentése.

c.) Mindezek mellett a NATO-szakirodalom külön foglalkozik a *békeidőszak vegyivédelmi támogatásával* is. A vegyivédelmi támogatás legáltalánosabban megfogalmazott hadászati, hadműveleti és harcászati feladatai az alábbiak lehetnek:

Hadászati: A békeidőszakban: a hadszíntér-előkészítés vegyi- és sugárvédelmi követelményeinek megfelelő végrehajtása. A vegyi- sugárfelderítő monitoringrendszer működtetése meteorológiai tájékoztatással.

A fegyveres küzdelem időszakában: a veszélyes anyagokat tároló objektumok oltalmazása, az aktivizálódás megakadályozása a polgári erőforrások igénybevételével.

Hadműveleti: Békeidőszakban: speciális rendszabályok foganatosítása a vegyi- és nukleáris balesetek következményeinek felszámolására. A katonai környezetvédelmi feladatok végrehajtása.

A fegyveres küzdelem időszakában: a hadművelet időtartamára egységes vegyi-,

sugár- és tűzfelderítő rendszer létrehozása. Légi vegyi- és sugárfelderítés, mentesítés, tűzlokalizálás, a károsító hatások csökkentése, ködálczás végrehajtása.

Harcászati: Békeidőszakban: speciális szakfeladatok vegyi- és nukleáris baleseteknél. Vegyiharcanyag-ellenőrzés nemzetközi bizottságokban.

A fegyveres küzdelem időszakában: vegyi- és sugárszennyeződés mentesítése, tüzek oltása, körletek, állások, logisztikai objektumok vegyi- és sugárfelderítése, gyújtófegyverek alkalmazása, a ködálczás szakmai segítése.

A vegyivédelmi támogatás kiterjesztése békeműveletekre

Ismeretes, hogy a békefenntartó tevékenység nem vezet minden esetben a harcok beszüntetéséhez. Ebből következik, hogy szükség van a béke megóvásán belül *béketeremtő* (civil-katonai diplomácia; jószolgálati küldetés, közvetítés), *békekikényszerítő* (katonai erő, eszközök, eljárások, módok alkalmazása), majd a befejezést követő *békemegalapozó* (helyreállítás, gazdasági segítség) tevékenységek végrehajtására. Ezekhez kapcsolódhatnak a támogatási feladatok, így a vegyivédelmi támogatás szakfeladatainak elvégzése is.

A békeműveletek esetében a vegyivédelmi támogatás egyes részfeladatai megvalósulhatnak a békefenntartásban és békekikényszerítésben, a katasztrófavédelemben (megelőzés, következmények felszámolása), a humanitárius segítségnyújtásban, a terrorizmus elleni küzdelemben, a kábítószer-terjedés elleni harcban, valamint a fegyverzet és harcanyag ellenőrzésében. A felsorolt feladatokban való részvétel tartalma még a NATO-szakértők részéről is kimunkálatlan terület, nem beszélve a Magyar Honvédség vegyivédelmi szolgálatáról. Ezért egyik legfontosabb kutatási téma lehet békeműveletek esetében a vegyivédelmi támogatás részfeladatainak kimunkálása.

Bizonyos feladatok – áttekintve a békeműveleteket – a vegyivédelmi támogatás terén már most is egyértelműnek látszanak. A békefenntartásban és -kikényszerítésben elsősorban az adott területet, utakat, körleteket veszélyeztető nukleáris és vegyipari objektumok felderítésére és az azokban bekövetkezett esetleges balesetek, katasztrófák következtében kialakult helyzet felmérésére és felszámolására kell a figyelmet fordítani.

A katasztrófamegelőzés és -kezelés vegyivédelmi támogatási feladatai is adóttak. Itt elsősorban a vegyi- és sugár-, valamint tűzfelderítés, a vegyi- és sugármentesítés, valamint a tüzek lokalizációja lehet a fő feladat.

A terroristák elleni harcban elsősorban a nukleáris anyagok illegális szállítása illetve kivitelének megakadályozása a cél és a feladat. Hasonlóképp mondhatók el a különböző diverziós célokat szolgáló mérgező anyagok felderítéséről és azok rendelkezési helyére juttatásának megakadályozásáról.

A kábítószer-terjedés elleni harcban a vegyivédelmi támogatás elsősorban a kábítószerek egyes fajtáinak kimutatására irányulhat, hiszen a kábítószerek bizonyos fajtái, pl.: a pszihotoxikus mérgező anyagok kimutatására a vegyivédelmi szolgálat adatbázissal és kimunkált analitikai lehetőségekkel rendelkezik.

A fegyverzet- és harcanyag-ellenőrzés területén a vegyivédelmi támogatás elsősorban szakértői tevékenységet jelenthet.

Ismeretes pl.: a vegyi fegyverek betiltását és megsemmisítését előíró egyezményt a Magyar Köztársaság is parafálta. A vegyi fegyverek megsemmisítésénél alkalmazott technológiák és azok konkrét végrehajtási módozatainak ellenőrzésében való részvétel eddig is feladatot jelentett (lásd Irak), és a jövőben ez csak bővíülhet. A szolgálat szakemberei részt vehetnek a különböző vegyi fegyverek megsemmisítését ellenőrző bizottságokban. Jelenleg több magyar vegyivédelmi szakértő működik pl.: Hágában a vegyi fegyvert ellenőrző nemzetközi bizottság központjában.

*Következtetések, javaslatok
a vegyivédelmi támogatás fogalmának bevezetésére*

A békeműveletek vegyivédelmi támogatása napjaink egyik szükségszerű és fontos feladata. NATO-tagságunk esetén a békeműveletekbe minden bizonnyal a jelenleginél is több magyar kontingens fog meghívást kapni. Így a téma további kutatása és kimunkálása a jövőben elengedhetetlen feladata a vegyivédelmi szolgálatnak. Vegyük sorra: *milyen elemeket kell kötelezően átvenni és beépíteni NATO-csatlakozásunk tükrében a vegyivédelmi támogatás mit fogalom és feladatkör keretébe.*

A *vegyivédelmi biztosítást*, mint fogalmat, el kell hagynunk, és helyette a *vegyivédelmi támogatás* elnevezést kell használni. Kérdés, hogy ez pusztán az elnevezések cseréjét jelenti-e, másrészt meg kell-e változtatni az elnevezést esetleg NBC (ABV) támogatásra?

Ami a kérdés első részét képezi: az világos, hogy a támogatás elnevezés bevezetése kötelező lesz, mert ez a NATO-ban elfogadott. A biztosítás szót és fogalmat nem használják, mást értenek alatta, mint amit jelenleg a Magyar Honvédségnél jelent.

Az, hogy a támogatás a vegyiszolgálatnál vegyivédelmi vagy ABV támogatás legyen, attól függ, hogy a tömegpusztító fegyverek elleni védelem önálló támogatási fajta lesz-e. Jelenleg a Magyar Honvédségben a harc- és hadműveleti biztosítás egyik eleme a tömegpusztító fegyverek elleni védelem. A NATO-elvek alapján az ABV védelem a vegyiszolgálat feladatkörébe tartozik. Várhatóan nálunk is az utóbbi lesz bevezetve. Mint már korábban említettük, a vegyivédelmi szolgálat feladataihoz a Magyar Honvédségnél egy sor más feladat (kódosításban való részvétel, lángszórók alkalmazása, tűzvédelem, katasztrófák elleni védelemben való részvétel stb.) tartozik, így helyesebbnek tűnik a *vegyivédelmi támogatás* elnevezés bevezetése. Mindezek alapján a vegyivédelmi támogatás fogalmának egyik változata a következő lehet:

„A vegyivédelmi támogatás a támogatás egyik fajtája, amelyet a csapatok tevékenységük során az ABV védelem, valamint a gyújtófegyverek és a kódosítás alkalmazása érdekében hajtanak végre.”

Ez a megfogalmazás sem pontos, hiszen a fogalom tartalmi irányultsága – a gyújtófegyverek alkalmazása és a kódosítás – bővebb, mint amit a vegyivédelem önállóan végre tud hajtani.

Egy másik megfogalmazás lehet a következő:

„A vegyivédelmi támogatás az a feladat, amelyen belül a vegyivédelmi szolgálat a tevékenységét megoldja.” Ez a fogalom azért nem pontos, mert a vegyivé-

delmi támogatást nem lehet leszűkíteni csak a vegyivédelmi szolgálat feladatára. Ha tovább akarjuk pontosítani a fogalmat, akkor az előbb említett két fogalom összekapcsolásával a következőt kapjuk.

„A vegyivédelmi támogatás a támogatás egyik fajtája, melyet a csapatok tevékenységük során az ABV védelem, valamint a vegyiszolgálat állományába tartozó gyújtó- és ködösítőeszközök alkalmazás érdekében hajtanak végre.”

A következő lépés a *vegyivédelmi támogatás feladatainak* meghatározása. Ezek:

- az ABV védelem,
- a lángszórók és tűzzárak alkalmazása,
- a ködösítésben való részvétel.

Az ABV védelem feladatai nagyon összetettek. A NATO-elvek alapján a védelem nem tartalmazza a nálunk használt vegyivédelmi biztosítás első feladatát, nevezetesen a várható és valószínű vegyi-, sugár- és tűzhelyzet felmérését. A NATO-elv az, hogy a vegyiszolgálat első és legfontosabb feladata: *részvétel a harcvezetésben*.

Ezen belül el kell végezni:

- a helyzetértékelést és a kockázatanalízist,
- az NBC értesítő- és jelentőrendszer működtetését meg kell szervezni és irányítani,
- az NBC felderítés, mentesítés, ködösítés és a gyújtófegyver alkalmazásának tervezését,
- részt kell venni az atomfegyverek alkalmazásának tervezésében.

A fenti feladatok lefedik a vegyibiztosítás korábban említett első feladatát. Úgy gondoljuk, *célszerű átvenni* ezt a feladatsort. Át kell gondolni azonban, hogy ezt a tevékenységet nem lehet-e besorolni a vezetéstámogatás feladataiba, vagy esetleg úgy ítéljük meg, hogy nem a támogatás, hanem a vezetés szerves része. Magunk részéről ez utóbbit tartjuk követendőnek.

Folytatva a NATO-fogalmak értelmezését, nézzük meg: mit jelentenek az ABV(NBC) védelem elemei, amelyek a következők:

- az ABV(NBC) támadás és szennyezés elkerülése,
- a csapatok védelme az NBC támadás és szennyezés ellen,
- a szennyezett harci-technikai eszközök és a személyi állomány mentesítése.

Mit tartalmaz az első feladat, azaz az ABV (NBC) támadás és *szennyezés elkerülése*? Ez passzív és aktív rendszabályok foganatosításával valósul meg.

Passzív rendszabályok közé tartozik:

- a kiképzés,
- az álcázás és rejtés,
- a megerősített állások kiépítése,
- a széttagolt elhelyezés.

Aktív rendszabályok:

- az ABV felderítés végrehajtása,
- a riasztás és figyelmeztetőjelzések megszervezése,
- az ABV értesítő-jelentő rendszer működtetése,
- a szennyezettség ellenőrzése.

A fenti feladatok egy része a hadműveleti, illetve harcbiztosítás jelenleg érvényben levő (Magyar Honvédségre vonatkoztatva) rendszabályai között a tömegpusztító fegyverek elleni védelem címszó alatt található, kiegészítve az álcázással. Meggondolás tárgya lehet: a jövőben meg kell-e szüntetni a tömegpusztító fegyverek elleni védelem címszó alatti biztosítási fajtát és a megfelelő feladatokat a vegyivédelmi támogatás ABV védelem feladatai közé kell-e sorolni. Tudjuk, hogy ez jelenleg még szinte „eretnokség”, de a NATO-országok hadseregeiben a tömegpusztító fegyverek elleni védelem, azaz az ABV védelem a vegyivédelmi támogatás része, a vegyiszolgálat feladata! Mindezek természetesen nem befolyásolják azt a véleményt, hogy az ABV védelem köre – a nemzeti sajátosságok alapján – többet jelent a tömegpusztító fegyverek elleni védelemnél. Úgy gondoljuk, ide tartozik a különböző vegyipari objektumok sérülése (hagyományos fegyverzet csapása miatt) következtében kialakult vegyi szennyezés, valamint a nukleáris balesetek (atomerőművi katasztrófák) következtében kialakult sugársszennyezés káros hatásainak kezelése, a következmények felszámolásában való részvétel. Hasonlók mondhatók el az atomfegyverek, a hagyományos fegyverek (kiemelten a gyújtófegyverek) alkalmazása következtében keletkezett tüzek lokalizálásában, oltásában való részvételt, azaz a tűzvédelemet illetően is.

Vita tárgyát képezheti a katonai környezetvédelem vegyivédelmi szolgálatra háruló részének ezen feladatkörbe sorolása. Véleményünk szerint ezen feladatok ide tartoznak, hiszen az ABV védelem a vegyi ártalmak elleni védelmet is jelenti. A fentiek alapján tehát célszerű – a NATO-elvek alapján – az ABV (NBC) védelem elnevezést átvinni. Az ABV védelem tartalmába viszont elkerülhetetlennek tartjuk a nemzeti sajátosságoknak megfelelően beleérteni a korábban felsoroltakat, nevezetesen: a nukleárisbaleset-elhárítást és a vegyi katasztrófák elleni védelmet, a tűzvédelmet és a környezetvédelmet. Ezek tehát elsősorban nem formai, hanem tartalmi változásokat, illetve értelmezési kérdéseket jelentenek.

Összességében: a cikkben foglaltakkal érzékeltetni akartuk a vegyi szolgálat előtt álló feladatok egyikét, a NATO-fogalmak és értelmezések hazai gyakorlatba átültetésének szükségességét. Mindezeket természetesen gondolatébresztőnek, vita alapjának szántuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) Szakutastítás a vegyivédelmi csapatok tevékenységére; I. rész; Magyar Honvédség kiadványa, 1993
- 2.) Vasvári Vilmos: A támogatás újszerű értelmezése; Hadtudományi Hírlevél, 1997. 3. sz.
- 3.) Vasvári Vilmos: A fegyveres küzdelem és a békeműveletek támogatása; Egyetemi jegyzet, ZMNE, 1998
- 4.) Pellérdi R.: Az USA haderő vegyi szolgálatainak feladatai, az NBC hadviselés értelmezése; Bolyai Hírek, 1998. 2. sz.

Rádli Tibor–Zsigmond Gyula

Villamosmérnök-képzés a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán

A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán öt szakirányban folyik nappali tagozaton villamosmérnöktisztek képzése (légvédelmi, radartechnikai, híradó, elektronikai hadviselési és rádióelektronikai felderítő szakirányokon). Az oktatott tananyag alapvetően – a képzést meghatározó dokumentumoknak megfelelően – öt tanulmányi területre tagolódik: természettudományi alapismeretek, gazdasági és humánismeretek, szakmai törzsanyag, differenciált (katonai) szakmai ismeretek, általános és specifikus tananyag. A szerzők az egyes szakirányok igényeit figyelembe vevő széles spektrumú, ugyanakkor differenciált villamosmérnöki képzési forma jellemzőit, főbb tartalmi kérdéseit foglalják össze.

A tudományos-technikai forradalom felgyorsulásából és a NATO-hoz való csatlakozásból következő feladatok minél jobb megoldásában jelentős szerepe van és lesz a Magyar Honvédség villamosmérnöktisztjeinek. Ezek a tisztek elsősorban a honvédség elektronikai és elektrotechnikai rendszerein belül látnak el feladatokat, és alapvető szerepük van azok optimális működtetésében. A villamosmérnöktisztek döntő többsége a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán szerzi meg diplomáját.

A villamosmérnökök katonai szakmai képzésének célja az, hogy a szak gyakorlati műveléséhez szükséges általános műveltség, műszaki tudományi, biztonságtechnikai, minőségbiztosítási, környezetvédelmi társadalomtudományi alapok, általános és speciális katonai, katonai-vezetői ismeretek, konkrét gyakorlati módszerek és reprodukív mérnöktiszt alkalmazás birtokában megfelelő gyakorlat után az MH-nál rendszeresített elektronikai és elektrotechnikai rendszerek üzemeltetési, üzemben tartási irányítási feladatait, a tervezés és a katonai műszaki fejlesztési részfeladatokat, valamint az első tiszti beosztásukkal járó szakmai feladatokat önállóan meg tudják oldani az egyes szakirányoknak megfelelően.

Főiskolánkon hallgatóink villamosmérnöki tudásszintjét a szakmai törzsanyag és a differenciált (katonai) szakmai ismeretek tanulmányi területekhez tartozó tárgyak együttesen biztosítják. Az így megszerezhető villamosmérnöki szakmai ismeretanyag legalább egyenértékűnek tekinthető a jelenlegi polgári felsőoktatásban végzett villamosmérnökökével. Egy alapvető különbség azonban van: a főiskolánkon végzett villamosmérnökök szélesebb spektrumú képzést kapnak a polgári főiskolákon végzettekhez képest. A legtöbb polgári főiskolán – különböző tradíciók és az utóbbi időben a piaci viszonyok miatt – a képzés specializáltabb, azaz keskeny

spektrumú. Mindkét fajta képzési struktúrának megvannak az előnyei. Véleményünk szerint – főiskolánk rendeltetését, céljait és a képzésben részt vevő hallgatók érdekeit figyelembe véve – villamosmérnök-képzésünkben az egyes szakirányok igényeit figyelembe vevő, széles spektrumú képzés a célravezetőbb. Azaz a végzett villamosmérnök-hallgatóinknak olyan jól megalapozott szakmai szemléletmóddal és széles körű, főiskolai szintű tárgyi tudással kell rendelkezniük, amely alkalmassá teszi őket a későbbiek során felmerülő gyakorlati problémák megoldásához szükséges speciális elméleti ismeretek elsajátítására, a szakirodalom használatára, az új ismeretek hatékony alkalmazására.

A széles spektrumú képzésnek a hallgatók, az oktatók és az egész képzési rendszer szempontjából megvannak a nehézségei, hiszen – a polgári felsőoktatásban elképzelhetetlen módon – egyidejűleg egymástól távoli villamosmérnöki szakterületek ismeretanyagát kell megfelelő színvonalon átadni illetve elsajátítani. Megítélésünk szerint azonban a befektetett energiák hosszú távon biztosan meghozzák az eredményeket.

Jelen munka elsősorban a képzés villamosmérnöki (szakmai) oldalát vizsgálja. Tudatában vagyunk annak, hogy a leírtak minden igyekezetünk ellenére számos kritikai észrevételre adhatnak okot, hiszen azok egyfajta véleményt tükröznek. Arra kérjük az olvasókat, hogy észrevételeiket a megfelelő fórumokon, szakmai jellegű beszélgetések kapcsán hozzák nyilvánosságra vagy közöljék velünk és ezzel segítség a villamosmérnöktisztek képzési színvonalának további emelését.

Differenciált (katonai) szakmai ismeretek

A villamosmérnöktisztek egyes szakirányokban végzett képzésekor alapvetően a differenciált (katonai) szakmai ismeretek tanulmányi területhez tartozó tantárgyak biztosítják a különböző szakirányokra jellemző speciális villamosmérnöki ismereteket. Elsősorban ezen a tanulmányi területen jelentenek a NATO-hoz való csatlakozás képzési vonzatai komoly kihívást. Ezzel kapcsolatban két – az oktatás megfelelő színvonalát veszélyeztető – problémára szeretnénk felhívni a figyelmet:

a) A várhatóan bevezetésre kerülő új eszközök, elvek oktatásánál mindig figyelembe kell venni a differenciált (katonai) ismeretek tanulmányi területéhez tartozó tantárgyaknak a villamosmérnöki tudásszint elérésében játszott fontos szerepét. Például a típusismeret jellegű tantárgyak keretein belül elsajátított ismeretek a gyakorlati készségek megszerzése mellett a hallgatók elméleti ismereteit is erősítik. A különböző gyakorlati módszerek alkalmazása közben lehetőség van a megszerzett elméleti tudás alkalmazhatóságának bemutatására, új, speciális elméleti ismeretek szerzésére, a szakmai látókör bővítésére. Éppen ezért nagyon vigyázni kell arra, hogy a tanulmányi területhez tartozó tantárgyak oktatásában a „hogyan kell bekapcsolni, hogy működjön?” szemlélet – esetleg objektív okok miatt – teret ne nyerjen.

b) Biztosítani és fejleszteni kell a szakirányú ismeretek megfelelő színvonalú elsajátításához feltétlenül szükséges számítástechnikai lehetőségeket. A várhatóan rendszeresítésre kerülő eszközök és az azokhoz kapcsolódó elméleti ismeretek színvonalas oktatása jó számítástechnikai háttér nélkül nehezen elképzelhető.

Szakmai törzsanyag

Az ehhez a tanulmányi területhez tartozó tantárgyak oktatásának fő célja – az általános villamosmérnöki ismeretek elsajátíttatása és a korszerű mérnöki szemléletmód megalapozása mellett – az egyes szakirányok szakmai alapozásának biztosítása. A szakmai törzsanyag tantárgyainak tananyaga és oktatásuk szintje nagymértékben meghatározza főiskolánk villamosmérnök-képzésének színvonalát. Amellett, hogy az ehhez a tanulmányi területhez tartozó tantárgyak oktatásánál biztosítani kell a szakmai közvélemény által elvárt villamosmérnöki alaptudás elsajátítását (a polgári főiskolákon oktatott tananyaggal, illetve ismeretszinttel a villamosmérnök-képzésen belül itt van lehetőség az egyértelmű összehasonlításra), a villamosmérnök-hallgatók ezen a tanulmányi területen belül találkoznak először a konkrét mérnöki gondolkodás alapjaival. Ezért rendkívül fontos a tanulmányi terület tantárgyainak tematikáiban megjelenő egységes szakmai színvonal és szemlélet. Megítélésünk szerint ezekért egyértelműen az elektronika tanszék vezetőjének kell – megfelelő hatáskör biztosítása mellett – felelősséget vállalnia. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy valamennyi idetartozó tantárgyat az elektronika tanszék oktatóinak kell oktatni, vagy hogy a tematikák tartalmának teljes mértékben minden szakirányban azonosnak kell lennie. A tematikákban megjelenő egységes szakmai színvonalat azonban csakis az egy személyi felelőség biztosíthatja, hasonlóan ahhoz, mint ahogy a differenciált (katonai) szakmai ismeretek szakmai színvonaláért a szakirányfelelős felel.

A villamosmérnök-képzés néhány sajátossága

A főiskolákon folyó villamosmérnök-képzéssel szembeni jövőbeni elvárásokat figyelembe véve – bár az egyes szakirányokhoz kapcsolódó új szakmai kihívások még csak nagy vonalakban rajzolódtak ki – kitapintható néhány olyan képzési feladat, melyekkel feltétlenül foglalkozni kell, és amelyek fontosságát mutatja, hogy azok sok szempontból összeesengnek a villamosmérnök-képzéssel foglalkozó egyéb intézmények problémáival. Ezt támasztják alá az ilyen intézményekben folyó műhelymunkák eredményei, a szakmai egyesületekben elhangzó vélemények, a különböző formákban megjelenő publikációk, valamint saját kutatásaink is. Az alábbiakban néhány, a főiskolánk villamosmérnök-képzése szempontjából fontos általános kérdéssel foglalkozunk, különös tekintettel a szakmai törzsanyagra.

a) Komplex villamos rendszerek

Az egyik alapvető villamos szabvány (MSZ 1600) a komplex villamos berendezés fogalmát a következőképpen definiálja: komplex az a villamos berendezés, amely nem sorolható sem a gyengeáramú, sem az erősáramú berendezések közé. A villamosmérnökök – így a főiskolákon végzett villamosmérnök-hallgatók – döntő többsége komplex berendezések (rendszerek) üzemeltetésével, tervezésével foglalkozik. Az ilyen rendszereknél – a műszaki-gazdasági szempontokból optimális megoldások keresése mellett – főleg a várható hiba jellegét, pusztító hatását, a kü-

lönböző villamos, elektronikai, hírközlési paraméterek megváltozásait figyelembe vevő, egyedi mérlegelésekkel kell eldönteni, hogy az erősáramú, a gyengeáramú, vagy mindkét fajta rendszerre vonatkozó előírásokat kell-e teljesíteni.

Az erősáramú berendezésekre vonatkozó előírások általában a nagyobb zárlati teljesítmény, a beálló hibákkal kapcsolatos energia, a közvetlenebb életveszély miatt szigorúbbak. A gyengeáramú berendezésekre vonatkozó előírások elsősorban a különböző jeltorzító hatásokat igyekeznek kiküszöbölni (természetesen például az érintésvédelemnél itt is be kell tartani az ilyen berendezésekre vonatkozó speciális szabályokat). Egyértelmű, hogy a komplex villamos rendszerekkel kapcsolatban nem lehet csak erősáramú vagy csak gyengeáramú szemlélettel feladatot végrehajtani. A mindkét szemléletmódot egyenrangúnak tekintő, a rendszerszemléletű feladatmegoldást előtérbe helyező villamosmérnöki gondolkodásnak kell érvényesülnie. A probléma fontosságát mutatja, hogy például az MSZ 1585 üzemi munkák végzésére szakképzett személynek csakis erősáramú képesítéssel is rendelkező személyt fogad el.

A villamosmérnök-képzést végző felsőoktatási intézményekben a fentiekben vázolt felfogás az elmúlt 15–20 évben háttérbe szorult (sokak szerint a villamosmérnököktől elvárható mérnöki szemlélet színvonalcsökkenésének egyik oka itt keresendő), ma már azonban egyre több helyen foglalkoznak a hallgatók ilyen irányú szemléletének erősítési lehetőségeivel. Ennek a felfogásnak fokozott szerepet kell biztosítani főiskolánk villamosmérnök-képzésében is, egyrészt a szakirányok várható igényei miatt, másrészt az általános villamosmérnöki tudásszint és alkalmazói készség emelésének elősegítésére.

A fenti felfogás megalapozásában, elmélyítésében alapvető szerepe van a szakmai törzsanyaghoz tartozó tantárgyaknak. Így például a mérnöki alapismeretek és minőségbiztosítás tantárgyon belül a rendszerelméleti módszerek megismertetésével, alkalmazási lehetőségeik bemutatásával (különös tekintettel a „kemény” és „puha” rendszervizsgálati módszerekre), az energetika tantárgyon belül az elektronika és teljesítményelektronika kapcsolatrendszerének elemzésével. A hallgatók korszerű műszaki szemléletének megalapozását nagymértékben erősíteni fogja a minőségbiztosítás – ezen belül elsősorban a szolgáltatás minőségbiztosításának – rendszerszemléletű oktatása (például a P/p modell magában foglalja a mérnöki tevékenység szempontjából igen fontos rendszertervezési és szervezeti stratégiák problémakörét is).

A komplex rendszerekkel kapcsolatban feltétlenül foglalkozni kell a villamosmérnök-képzésen belüli érintésvédelem témakör oktatásával. A tervezői vagy üzemeltetői gyakorlattal rendelkező villamosmérnök számára ugyanis egyértelmű, hogy egy bármely szakirányban végző hallgató a mérnöki tevékenysége megkezdésekor első szakmai feladatai között találkozni fog az érintésvédelemhez kapcsolódó feladatokkal. És a tét nem kicsi: egy ilyen feladat rossz megoldása az esetleges anyagi kár mellett emberi életet veszélyeztethet. Ezért el kellene gondolkodni azon, hogy nem lenne-e célszerű az érintésvédelem oktatását egységesíteni. Ezt az oktatást – amennyiben rendelkezésre állna a kb. 15 tanóra – az elektronika tanszék fel tudná vállalni. Az energetika tantárgyon belül ugyanis az új tematika szerint feldolgozásra tervezett alapelvek (például a szimmetrikus összetevők módszere) – ezek nélkül

nem érthetők meg az elvárható szinten a korszerű érintésvédelmi módszerek – felhasználásával rövid idő alatt megvalósíthatnánk a közelmúltban kialakított energielaboratóriumban egy minden igényt kielégítő, gyakorlati feladatok szimulálására és konkrét érintésvédelmi mérések elvégzésére alkalmas mérőrendszert. A mérőrendszer beruházást nem igényelne, viszont felhasználható lenne – akár a villamosmérnöki képzésen kívüli – oktatásra, különböző továbbképzésekre.

b) Digitális rendszerek

A különböző digitális rendszerek elméleti és gyakorlati kérdéseinek oktatása a főiskolánkon folyó villamosmérnök-képzésben egyre nagyobb szerepet játszik. Az ilyen rendszerek elméleti alapjainak tisztázása, a gyakorlati alkalmazások számára rendkívül fontos üzemi paraméterek értékelése sok tekintetben alapvetően eltérő szemléletmódot kíván a még mindig lényeges szerepet játszó analóg rendszereknél megszokotthoz képest. Ennek egyik fontos következménye az, hogy a tananyagban néhány fontos változtatást mindenképpen végre kell hajtani.

Többek között a diszkrét idejű hálózatok alapjainak oktatását a közeljövőben be kell építeni a szakmai törzsanyag tananyagába. Ideálisan erre elsősorban a villamosságtan tantárgyon belül kerülhetne sor, ahol kialakítható lenne az egyenáramú–szinuszos áramú–periodikus áramú–általános áramú–diszkrét idejű hálózatok blokkja. Erre a megoldásra azonban a villamosságtan tantárgyban rendelkezésre álló tanórák korlátozott száma miatt sajnos nem kerülhet sor. Ezért valószínűleg a mérnöki alapismeretek és minőségbiztosítás tantárgy keretein belül oldjuk meg a feladatot, a rendszeregyenletek tárgykörben (a témakör ilyen feldolgozása sincs elmentmondásban a műszaki felsőoktatás gyakorlatával). Mivel a szakmai törzsanyagon belül elsősorban az elvi kérdések tisztázására kerülhet sor, a differenciaegyenletekkel történő tárgyalásmód a legcélszerűbb. Ezzel a módszerrel korrekt módon lehet tisztázni a szorzó, a késleltető és az összegző funkcióit, azaz a téma elvi alapjait. Természetesen az ilyen tárgyalásmóddhoz a hallgatóknak ismerni kell a – jelenleg a matematika tantárgyon belül nem oktatott – differenciaegyenletek elméleti alapjait.

A téma speciális területeit (például a digitális szűrőket) a szakirányok igényeinek megfelelően a differenciált szakmai ismeretek tanulmányi területhez tartozó tantárgyakon belül célszerű oktatni, itt azonban már elkerülhetetlen a z transzformáció, valamint a – diszkrét és folytonos időtartományt összekapcsoló – bilineáris transzformáció alkalmazása. Ezen témák oktatása feltételezi a hallgatók megfelelő komplex függvénytani ismereteit. A komplex függvénytani alapismereteket a matematika tantárgyon belül kell elsajátíttatni, azonban a z transzformációs módszer alapjainak oktatását, valamint a komplex függvénytani transzformációk műszaki jelentőségének tisztázását a szakmai törzsanyag automatika tantárgyán belül célszerű megoldani. Hiszen itt – az általánosan elfogadott szakmai szintnek megfelelően – a digitális (mintavételes) szabályozó rendszerek kapcsán a témával mindenképpen foglalkozni kell (erre a megemelt óraszám lehetőségét is ad). Az automatika tantárgyat jelenleg az egyes szakirányok saját maguknak oktatják. Belátható, hogy ennél a tantárgynál is mennyire fontosak az egységes színvonallal és szemlélettel kapcsolatban az előzőekben leírtak.

A digitális rendszerek – a gyakorlat számára is rendkívül fontos – információ-elméleti leírásának (elemzésének) megértése és alkalmazása egy szintig minden villamosmérnök-hallgatónál elengedhetetlen. Az egységes szemlélet és ismeretanyag ebben az esetben is rendkívül fontos. A téma feldolgozására a szakmai törzsanyag tanulmányi területéhez tartozó – megemelt óraszámú – hírközlés tantárgyon belül van lehetőség. A tantárgy oktatásával kapcsolatban azonban ismét fel kell hívnunk a figyelmet a matematikai háttér fontosságára: a korszerű, megfelelő színvonalú tananyag elsajátításához a jelenleginél mélyebb valószínűségszámítási ismeretekkel kell rendelkezniük a hallgatóknak.

Az eddigi vázlatos fejtegetések is mutatják, hogy a digitális rendszerek főiskolai szintű oktatása igen összetett feladat, melyben a műszaki tartalom mellett – a műszaki felsőoktatásban megszokott módon – fontos szerepe van a matematikai ismereteknek is. Nyomatékosan felhívjuk a figyelmet, hogy nem az oktatás „elmeletiesedéséről” van szó, hanem arról az objektív szükségszerűségről, amely a villamosmérnöki szakma bizonyos területein nélkülözhetetlené teszi a matematika egyes ágainak mélyebb ismeretét. Mint már arról az előbbieken szó volt, az ezzel kapcsolatos feladatok megoldása nem várható el csak a matematika tantárgy által biztosított ismeretanyagtól. Fel kell vállalni – a műszaki felsőoktatásban megszokott módon – elsősorban a szakmai törzsanyag tanulmányi területéhez tartozó tantárgyakon belül, a matematika tantárgy által biztosított ismeretanyagra támaszkodva, a speciális matematikai ismeretek megfelelően súlyozott oktatását. Természetesen ezeket a matematikai problémákat mindig „mérnöki” szemlélettel kell tárgyalni, ügyelve a szükséges elméleti mélységre, az elhanyagolások műszaki következményeire ... stb. Ezzel a kérdéskörrel a dr. Zsigmond Gy.–Zalay M.: Digitális rendszerek oktatásának matematikai problémái című tanulmány (BJKMF, 1996) bővebben foglalkozik.

c) A számítástechnika alkalmazása

A számítástechnikai eszközök megfelelő színvonalú alkalmazása nélkül a korszerű villamosmérnök-képzés elképzelhetetlen. A differenciált (katonai) ismeretek tanulmányi területtel kapcsolatban erről már volt szó. Az ottani megállapítások egyértelműen vonatkoznak a szakmai törzsanyag tanulmányi terület tantárgyaira is. Ezen a tanulmányi területen alapvetően fontosnak tartjuk a korszerű és hatékony „megvalósítás–mérés–számítógépes analízis–kiértékelés” koncepció alkalmazását. Ennek a koncepciónak az egységes megvalósulása nagymértékben hozzájárulna a villamosmérnök-képzés keretein belül folyó szakmai alapozás hatékonyságának és színvonalának emeléséhez. Amellett, hogy segítené a hallgatók villamosmérnöki készségének és tárgyi tudásának megszerzését, lehetőséget nyújtana a számítástechnikának a műszaki feladatok megoldásához (nem csak szövegszerkesztéshez) szükséges szemléletmód magasabb színvonalú megalapozásához.

A villamosmérnök-képzésen belül a szakmai törzsanyag és a differenciált (katonai) szakmai ismeretek tanulmányi területekhez tartozó tantárgyakat oktató valamennyi tanszéknél szükség van a számítástechnikai eszközök (hardver és szoftver) fejlesztésére. Ennek feltételeit – a villamosmérnök-képzés színvonalas megvalósítása érdekében – minél előbb főiskolai szinten kell megteremteni. A különböző

pályázatok adta lehetőségekkel is élni kell, ismerve azonban a felsőoktatásban kialakult „sok az eszkimó, kevés a fóka” helyzetet, azokra ezekben a rendkívül fontos fejlesztési kérdésekben nem lehet túlságosan számítani. A különböző tanszékek ilyen irányú igényei eltérőek. De például az elektronika tanszéken kb. 1,5 M Ft számítástechnikai beruházással már kialakítható lenne a fentiekben említett „megvalósítás-mérés-számítógépes analízis-kiértékelés” koncepció.

A tananyag elrendezéséről és a levelező oktatásról

A villamosmérnöki szak tananyagának elrendezése megfelel a 157/1996 (X.22) sz. kormányrendeletnek. A tantárgyak megnevezése – legtöbb polgári főiskolához hasonlóan – néhány helyen eltérést mutat a rendeletben megjelenttől. Ez azonban nincs ellentétben a rendelet szellemével, nem befolyásolja a képzés céljainak megfelelő tartalmi és követelményszintet. Sajnos az óra- és vizsgatervben – döntően objektív okok miatt – nem sikerült a tantárgyak egymásra épülését tökéletesen megoldani. Ez a tematikák kialakításánál, az oktatómunkában nehézségeket fog okozni. Ezen a téren – különösen a kötelezően bevezetésre kerülő kreditrendszer kialakítása kapcsán – még sok egyeztetésre, kompromisszumra lesz szükség.

A BJKMF-en belül az 1998/99-es tanévben levelező formában is folyik villamosmérnök-képzés. Két csoportot indítottunk, az egyik csoportban a középiskolai végzettséggel rendelkező hallgatók 4 év alatt szerezhetik meg a villamosmérnöki diplomát. A másik csoportban a katonai felsőoktatás keretében 3 év alatt szakirányú főiskolai oklevelet szerzett tiszteknek biztosítunk lehetőséget villamosmérnöki oklevél szerzésére. Az utóbbi esetben a tanulmányi idő 1 év.

A levelező oktatásban általában érvényesek azok a szakmai szempontok, amelyeket a fentiekben elemeztünk. Ez a képzési forma azonban a nappali oktatásban megszokottól eltérő szakmai és komoly módszertani feladatok elé is állítja az oktató tanárokat, illetve a képzési dokumentumok kidolgozóit. A körültekintő, színvonalas munkával létrehozott tanterv (4 évfolyamos levelező oktatás főiskolánkon még nem volt) biztosítja a felsőfokú ismeretszint elsajátítását. Komoly gondot jelent azonban az, hogy – bár a tantárgyak egymásra épültségét elfogadható módon sikerült megoldani – az elkészült tematikáknak megfelelő órarendek kialakítása nehézségekbe ütközik elsősorban a nagymértékű tanári leterheltségek miatt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A villamosmérnöki szak tanterve nappali tagozatos tisztképzés számára (BJKMF); Bp., 1997
2. Dr. Zsigmond Gy.: A mérnöki alapismeretek oktatásának néhány kérdése, különös tekintettel a villamosmérnök-képzésre
3. Dr. Zsigmond Gy.–Zalay M.: Digitális rendszerek oktatásának matematikai problémái (BJKMF tanulmány); Bp., 1996
4. Dr. Zombory L.–Dr. Veszely Gy.: Diszkrét idejű hálózatok; Tankönyvkiadó, Bp., 1987

Zsigovits László

A multimédia alkalmazása a rendvédelmi képzésben

A határforgalom ellenőrzésében részt vevő állománnyal szemben jelentősen megnöttek a követelmények: gyorsaság, pontosság éberség, külföldi nyelvismeret, a szolgáltatás nemzetközi összehasonlításban is elismert szakszerűség stb. A határátkelőhelyeken történő ellenőrzés (vizsgálatok és a mindenre kiterjedő figyelem, éberség...) magas fokú felkészültséget igénylő feladat, amelyet csak profi módon felkészített állomány képes végrehajtani. A szerző – az erre irányuló képzés, fontosságát hangsúlyozva – bemutatja a multimédia mint eszköz felhasználásának lehetőségeit a sokirányú felkészítésben.

Magyarország küszöbön álló NATO-csatlakozásának és az EU-hoz való kapcsolódásának reménye már most előrevetíti a Határőrségnél azokat a követelményeket, amelyeknek meg kell felelniük a rendvédelmi szerveknek is. Egyrészt Magyarország imázsa nagymértékben függ azoktól a hivatalos (ügyműködő) személyektől, akikkel a külföldi állampolgár elsőként találkozik a határokon. Nem mindegy tehát, hogy mi történik a határon, milyen benyomást kelt a hozzánk látogatóban a fogadás, az ügyintézés.

Másrészt Európa és így hazánk is új típusú, kiszámíthatatlan veszélyekkel, kihívásokkal néz szembe a megváltozott biztonságpolitikai környezetben (menekültek tömege, ember-, drog-, sugárzóanyag-csempészet, nemzetközi bűnözés, terrorizmus stb.), amelyek kezelésében a Határőrség fontos szerepet játszik. E veszélyforrások életre hívói kvalifikált, mindenre elszánt, az erkölcsi normák alacsony szintjén álló, ugyanakkor technikailag magasan támogatott személyek, akikkel szemben csak a profi módon felkészített, feladatait kulturáltan, becsületesen, kellő szakismerettel ellátó határőrségi állomány tudja eredményesen felvenni a harcot.

A ZMNE Hadtudományi kar határrendészeti és védelmi tanszéke kezdeményezésére és közreműködésével 1995-ben elkezdődött a Határőrség Országos Parancsnokságán egy, a képzést korszerűsítő folyamat. Az ehhez kapcsolódó kutatást, többek között a multimédia felhasználása lehetőségeinek a vizsgálatát az tette szükségessé, hogy a Határőrség feladatrendszerében és szervezetében jelentős módosulások történtek. A megváltozott társadalmi és politikai körülményekhez kellett igazítani a határellenőrzési és szolgálati rendszert. Ehhez hivatásos állományú szervezetre áttérve, több ezer tiszthelyettest kellett állományba venni és felkészíteni úgy, hogy feladatellátásuk megfeleljen az elvárásoknak (magas színvonalú, megbízható szolgálatellátás mellett kulturáltság, szolgáltató jelleg stb.).

A multimédia meghatározása és felhasználása az oktatásban

Napjainkban divatos kifejezéssé és információszolgáltatási móddá vált a multimédia. Első megközelítésben úgy tűnik, hogy a multimédia nem más, mint egy hangosított dia vagy egy videófilm, azzal a különbséggel, hogy a multimédia megjelenítési eszköze a számítógép. Sajnos sokan vallják ezt a nézetet és valójában digitalizált videófilmet vagy hangosított és digitalizált képekonyvet hirdetnek multimédiás anyagként.

A multimédia elsősorban a megjelenítés eszköze, a számítógép révén tud többet nyújtani a digitalizált videóanyagnál. A videófilm is bárhol megállítható, visszatekerhető, többször lejátszható, kimerevíthető (ekkor a hangtól ugyan el kell tekintenünk), egyes részek gyorsan átléphetők, de ez csak lineáris feldolgozási módot tesz lehetővé. A tanulási folyamat azonban nem egyszerűen lineáris tevékenység, hanem bonyolult logikai ösvényen vezet a szándéktól a tudás megszerzéséig. Számtalan eset felveti az oldalirányú gondolatátvitelt, kapcsolatteremtést, az egy ágon történő elindulás másik vagy harmadik stb. ágon való, esetenként az adott szinttől eltérő folytatását.

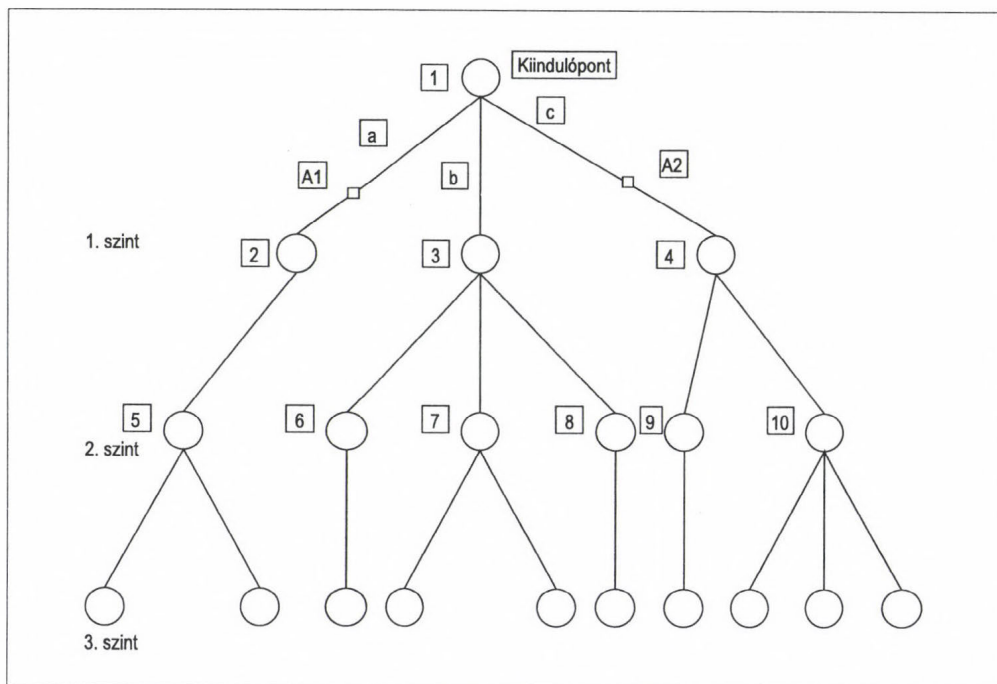
A lineáris feldolgozás, fa struktúra esetén is csak az előre meghatározott lépések és ágak lejárásával lehetséges a statikusan rögzített logikai megkööttség szerint. Az emberi agy mechanizmusa a csapongást, a szertelenséget követi szívesebben, az egyszerűt, az evidenst szereti átugrani, kételyei támadhatnak, amit tisztázni akar, asszociál, adott dolgokról más jut az eszébe, kíváncsi lesz stb. A multimédia attól válik igazán multimédiává, hogy eleget tesz az emberi agy említett kívánalmainak. A fa struktúrák, gráfok, relációs és hálós adatmodellek alapján felépített és számítógépi felhasználásra alkalmassá tett tananyag testesíti meg a multimédiás követelményeket.

A multimédiás oktatási struktúrának lehetővé kell tennie a tananyagban való szabad kalandozást, az egyes részek átugrását, az adott témához való többszöri visszatérést, a megkezdett útról való bármikori letérést, egy másik ágba való bekapcsolódást annak bármely pontján.

Egy fa típusú gráffal szemléltetjük a tananyagstruktúrát (lásd a következő oldalt).

A ZMNE határrendészeti és védelmi tanszéke – együttműködve a Határőrséggel és a See stúdióval – elkészített egy, a határforgalom-ellenőrzés oktatását támogató multimédiás oktatóanyagot. Az útlevel-ellenőrzést véve példaként, három fő ágon indulhatunk el az egyes szintre: útleveľfajták, hamisítások, személyazonosítás (2., 3., 4. csúcs). A 2. csúcsból egy él vezet a második szintre (útlevelek azonosító jegyei), ahonnan két él visz tovább a harmadik szintre: magyar útlevelek, külföldi útlevelek. Ha tovább akarjuk részletezni a tananyagot, a harmadik szint csúcsaiból további élek és csúcsok szerkeszthetők.

A élek közben előfordulhatnak latens csúcsok (A1, A2 jelzésű téglalapok az „a” és „c” élben), ahonnan tárgyszavakra lehet magyarázatot találni, jogszabályi hivatkozások kérhetők le, digitalizált videófilm indítható el. Példaként véve az „a” élt, az útlevelek kiállításával kapcsolatos jogszabályok érhetők el, vagy a „c” élben elindítható egy videófilm, amely bemutatja a személyazonosítás szabályos végrehajtását. Természetesen nemcsak egy latens csúcs iktatható be egy élbe, hanem több

A körök a gráf csúcsai, 1. 2. 3. ... számokkal jelölve, a köröket összekötő egyenes vonalak a gráf élei, a, b, c, ... betűkkel jelölve. A csúcsok a tananyag elágazási pontjai, az élek a tananyagtartalmak, amelyekkel a következő elágazási pontokig el lehet jutni. Jól látható az ábrán, hogy nem mindig azonos a csúcsból induló él száma, a 2. sz. csúcsból 1, a 3. sz.-ból 3, a 4. sz.-ból 2 él indul, amely mindig az adott tananyagtartalomtól függ. A vázolt fa struktúrával tetszés szerinti elágazás és szint hozható létre, az elsajátítandó anyag kibontása, részletezése, kapcsolódó ismeretei függvényében.

is, amennyit a téma megkíván, az egyik latens csúcs lehet videófilm, a másik foglalommagyarázat, a harmadik törvényi háttér, a negyedik újra videófilm stb.

A latens csúcsból induló él is csúcsban végződik, ahonnan további élek ágazhatnak el, de ez a struktúrát már kezelhetetlenül bonyolulttá teheti, ezért nem célszerű az alkalmazása, hisz a latens csúcs azért latens, mivel innen nem vezet tovább él (terminális csúcs) és csak a kiindulópontoz lehet visszatérni, azaz a latens él terminális csúcsából nem lehet ugrani bármely csúcsra, csak az őt indító latens csúcsra. Ha a latens élből szükséges az elágaztatás, akkor valódi csúcsot és éleket kell szervezni.

A struktúra adja a tananyag feldolgozási módját, amelynek alapja az interaktivitás. Az interaktivitás azt jelenti, hogy a felhasználó szabadon beavatkozhat a számítógépi megjelenítés folyamatába. A számítógép monitorán megjelenő, a felhasználó által irányított és nemcsak egy irányú olvasási lehetőséget, a logika alapján sorba rakott, hivatkozásból újabb hivatkozás elérését (linkek) nevezzük hipertextnek.* A linkelési pontok (a gráf csúcsai, latens csúcsai) a képernyőn menüpont-

* A latens csúcsra példa a hipertext szó magyarázata. Ha a képernyőn a hipertext szóra mozogva a kurzorral a mutatóujjas kéz megjelenésekor kattintunk az egérgombbal, a hipertext szó kifejtése tűnik fel a képernyőn: kiterjeszti a szöveg fogalmát a vizuális információkra, a hangra, az animációra, az adatok más formáira, folyamatos aktivitást kíván.

ként, kiemelt vagy jelzett szóként, képpontként vannak demonstrálva, ha az egerrel mozogva ilyen pontra lépünk, egy kézfej kinyújtott mutatóujja tájékoztat bennünket az elágazási lehetőségről.

A szabad kalandozás virtuális játszótérként hat, de könnyen el lehet tévedni, hisz a linkek nem szekvenciális, hanem hálószerű interakciót biztosítanak a felhasználó részére, ezért a struktúra felépítésekor a visszatalálás problémájával komolyan kell foglalkozni.

Összefoglalva, az oktatási célt szolgáló multimédia azt jelenti, hogy a felhasználó nincs előre meghatározott sorrendhez kötve, az elágazási pontokon dönthet hogy melyik úton halad tovább, bármikor megszakíthatja az elkezdett folyamatot, átugorhat bármely elágazási pontra. A jogszabályi háttérrel, a fogalmak magyarázatát a linkek segítségével, közlőnyök, értelmező szótárak használata nélkül a számítógép képernyőjén jelenítheti meg, a rögzítést hanggal, mozgóképpel segítheti elő.

A multimédiaalkalmazások szöveges anyagai jelentik a közlésre kerülő információ alapját, amelynek elkészítése történhet begépeléssel, szkennerezéssel (hosszabb szöveg). Az írásos anyag legyen tömör, lényegre törő, a képernyő egyharmadánál ne legyen nagyobb, vagy pontokba szedett legyen két-három sor terjedelemben. A megjelenített szövegben kell elhelyezni a latens csúcsok kulcsszavait, dőlt betűvel, más betűtípussal vagy színezéssel. Kerülni kell az idegen szavak használatát, ha ez nem lehetséges, akkor latens csúccsal kell a magyarázó részt beiktatni. A leírt anyag egyértelmű legyen, a csúcsok navigációs lehetősége ne vezessen eltévedéshez.

A grafika és az animáció a szöveges rész kiegészítője, olyan információkat tartalmaz, amely szövegesen nehezen magyarázható, a megértéshez szükséges a szemléltetés, de az fényképekkel, videófilmmel nem lehetséges (hipotézisek, elméletben előfordulható esetek, folyamatok egyes mozzanatai).

A hanganyagok kettős célt szolgálnak. Egyrészt zenei aláfestésként megfelelő hangulatot teremtenek, másrészt a lényegi mondanivalót a fül számára is közvetítik. Kötött szövegek, idegen szavak megerősítésére, helyes elsajátítására szolgál. A képanyagok a szemléltetés legfontosabb eszközei, amelyek állóképek és mozgóképek lehetnek.

A megjelenítés alapvető eszköze a számítógép, amelynek meghatározott paraméterekkel kell rendelkeznie; lényegesek: a képernyő a videókártyával, a processzor, a busz, a grafikus vezérlő, az operatív memória, a hangkártya, a CD-ROM, a winchester minősége, kapacitása.

A multimédia technikai oldala részletesen tanulmányozható RALF STEINMETZ: Multimédia (Bevezetés és alapok; Budapest, 1995, Springer Hungarica Kiadó Kft.) és TÓTH DEZSŐ: Multimédia mikroszámítógépes környezetben (Budapest, 1997. LSI Oktatóközpont) művéből.

A multimédia fogalma:

a szó részeinek elemzése alapján a multimédia:

- multi = sok, nem egy;
- médium = (többes száma = média) közbülső helyen található, általános közeg, közvetítő elem.

Első megközelítésben a multimédia több információhordozó (könyv, diafilm, oktafófilm stb.) integrált, számítógépi megjelenítése.

A médium további elemzésével pontosítható a meghatározás. A médium az információ tárolásának, terjesztésének, megjelenítésének az eszköze. *Ralf Steinmetz* könyvében az alábbi csoportosítást alkalmazza: felfogásmédium, képvisetlmédium, bemutatásmédium, tárolásmédium, átvitelmédium, információkicserélő médium. A médium bemutatásánál három szempontot vesz figyelembe: bemutatási érték, bemutatási tér, bemutatási dimenzió.

A fogalom pontosításához a bemutatási érték, tér és dimenzió magyarázata a fontos. A bemutatási érték az információ képviselte, azaz a betű, a hang, a síkbeli grafikai elem. A bemutatási tér a könyv lapja, a képernyő stb. A bemutatási dimenzió a tér jellemzője. A képernyőnek két, a holográfiának három dimenziója van. Az idő járulékos dimenzióként lép fel, amelynek jelentős szerepe van. A szöveg vagy az ábra időfüggetlen (diszkrét) média. A hang és a mozgóképek vagy az animáció időfüggő média. Ezen médiumok kezelése időkritikus, mivel az adatok érvényessége és helyessége időbeli feltételektől függ (személyazonosítás folyamatának bemutatása). Ezen utóbbi médiumok folyamatos médiumok.

További lényeges szempont a függetlenség. Egy könyvben a szöveg és kép helye konkrétan meghatározott, a videoszalagon a képi információkhoz szigorúan hozzárendelt a hangsáv tartalma, a kettő elválaszthatatlan egymástól, azaz nem teljesítik a függetlenség kritériumát. A számítógép adattárában külön tartományban kerül digitalizálásra a hang, a kép, az írott szöveg, ezek tetszőlegesen rendelkeznek egymáshoz, teljesítik a függetlenség követelményét, melynek vezérlését számítógépi program felügyeli.

A multimédia fogalma: számítógép képernyős bemutatási térben megjelenített diszkrét, folyamatos és független médiumoknak a didaktikai cél által meghatározott integrált, kombinált és számítógépi vezérlésen alapuló interaktív feldolgozási rendszere.

A multimédia didaktikai aspektusai

Munkacsoportunk a multimédiát oktatástechnikai eszközként a szemléltetés, a közvetlen ismeretátadás, a helyes cselekvéssorozat-kialakítás, a döntés- és vezetéstudományi ismeretmegszerzés, valamint a kreativitásfejlesztés terén tartotta hatékony eszköznek, és ennek megfelelően alakította ki elképzelését a kidolgozómunkát illetően.

A helyzetelemzés során az alábbiakat vettük figyelembe:

- Az oktatásban a multimédia azon lehetőségét kell kihasználni, hogy személyre szabottan alkalmazva, felhasználóbarátként, a megértés különböző módjai, sorrendje, fajtái szabad kombinálásával képes a tanításra. Integrálja a mozgófilmet, diát, hangrögzítő eszközöket, szemléltetőeszközöket, helyszíneket, gyakorlati bemutatókat a lexikonokkal, elméleti tananyagokkal, jogszabályokkal. A virtuális valóság, a manipulálható hangeffektusok harmonikus egységben vannak a képi anyaggal, a tanulási folyamat az interaktivitáson keresztül befolyásolható. Mindezek párosulnak erős érzelmi, esztétikai hatás kiváltásával. Óriási előnye, hogy a médiumok közül mindig azt alkalmazza, amely legjobban megfelel az oktatási célnak, és mindezt úgy,

hogyan nem kell elmozdulni az adott helyről, új eszközt (videót) üzembe helyezni. A folyamat vezérlése egyszerű, a számítógép konzoljáról történik, a felhasználó dönti el, hogy mikor melyik médium szolgáltatását veszi igénybe, és milyen módon, formában.

- A multimédia hatékony értelem- és érzelemformáló eszköz, elkészítése nagy szakértelmet kíván, ezért alapos megfontolás tárgyát kell képeznie annak, hogy hol és mikor, mire alkalmazzuk. A cél, a tartalom kiválasztása, az alkalmazók befogadóképességének felmérése fontos láncszeme a folyamatnak. Nem biztos, hogy minden szintű és formájú ismeret átadására célszerű. Az oktatóanyag elkészítése teammunkát igényel, ahol pedagógiai, számítástechnikai, grafikus, tervezői, vezetői és egyéb műszaki ismeretek szükségesek. A személyi tudáson kívül laboratóriumi, stúdiósintű technikai felszerelésnek kell rendelkezésre állnia, amely komoly anyagi beruházást igényel. A látványtervezésnél, az esztétikai hatások kifejezésekor a szerzői jogdíj területét is érinteni kell esetenként, ami jogi és anyagi következményekkel jár. Az ismerethordozó elkészítése, sokszorosítása, eljuttatása az alkalmazóhoz szintén szervezői és anyagi problémákat vet fel. Ha a tananyag terítésére számítógép-hálózatot alkalmazunk, számolni kell az átviteli sebességgel – hisz grafikus, mozgóképi és színes anyag átviteléről van szó –, az adatvédelemmel és az adatbiztonsággal. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az aktualitási szempontokat sem, azt, hogy mennyire időállóak azok az ismeretek, amelyeket egy CD-n rögzítünk, az aktualizálás milyen módon és költséggel oldható meg.
- Nagyon fontos követelmény, hogy a multimédiás anyag alkalmas legyen az önálló tanulásra. Lépésenként vezesse az alkalmazót az előrehaladásban, az ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy elakad, tanácstalanná válik és nem tudja hogyan menjen tovább, vagy lépjen vissza a kiindulópontához. Az egyéni felkészültséghez mérten lehessen megválasztani az előrehaladás útját, a tanuló által jól ismert részek átugorhatók legyenek. A tudáspróba nehézségének szintjét a hallgató tudja állítani, az önértékelési lehetőség mellett a helyes válaszokhoz is hozzáférjen adott körülmények között, hogy ne maradjon bizonytalanságban tudását illetően, hisz a megtanítás a cél.
- A figyelem felkeltéshez és az érdeklődés fenntartásához biztosítson legalább annyi, de lehetőség szerint több tanulási élményt, megismerésvágyat, mint a hagyományos módszerek. Az alkalmazó érezze azt, hogy a multimédia könnyebbé, hatékonyabbá, érdekesebbé teszi számára a tanulást, bizonyos esetekben nélkülözhetetlen számára, azaz lássa be szükségességét, hasznosságát. Érezze azt, hogy lerövidül az elsajátítás ideje, illetve ugyanazon idő alatt mélyebb, sokoldalúbb, megalapozottabb ismeretekhez jut. Tükröződjön, hogy a befektetett energiához képest az eredmény jelentős, a tudati erőfeszítés helyett az érdekesség, a látvány, az esztétikum, a harmónia, az integritás biztosítja a tudásalapot. Ne a tanulási kényszer, az ismeretmegszerzésre való törekvés béklyója váltsa ki az elsajátítás folyamatát, hanem a multimédia által kisugárzott kíváncsiságvágy, önmegvalósítás érzése, olyan miliő megteremtése, amelyben szívesen próbálja ki magát az alkalmazó; a problé-

mamegoldás az emberi léttel kapcsolatos játékszenvedélyen, reális kockázat-vállaláson alapul. Ezért fontos a többszintű nehézségi rendszer kidolgozása, hogy a tananyag széles körben igazodjon a képességi eltérésekhez, biztosítsa a megfelelő sikerélményt.

A rendvédelmi képzésben is, mint a többi képzési területen, vannak olyan ismeretek, amelyeket *lehetetlen elsajátítani olyan szemléltetés nélkül, amely biztosítja a globális, egyedi, speciális, metamorf és latens jegyek, tulajdonságok bemutatását, elemzését, integrálását.*

A hagyományos oktatási segédeszközök képtelenek a komplex szemléltetésre, a szemléltetés összes fajtájának és szerepének egy egységben, a didaktikai célnak alárendelten, az interaktivitáson keresztül az alkalmazó igényeinek megfelelő felhasználására.

A határforgalom-ellenőrzésben a követelmények közül kiemelkedik a gyorsaság, a kulturáltság, a biztonság, mivel az ország szempontjából mindhárom tényező jelentős szerepet játszik a nemzetközi megítélésben, a hazai közvéleményben és érdekeink védelmében. Ezért a határátkelőhelyeken történő útlevel-ellenőrzés fontos, magas fokú felkészültséget igénylő feladat, amelyet csak profi módon felkészített állomány képes végrehajtani. Ezres számmal mérhető azon határátkelési dokumentumok száma, amelyet ismernie kell az útlevelkezelőnek, és amelyek gyorsan változnak. A nemzetközi bűnözés működésének az államhatárok jelentős akadályt jelentenek, ezért irányítói mindent elkövetnek semlegesítésük érdekében, következőképpen kvalifikált személyeket és csúcstechnológiát állítanak szolgálatukba.

A fentiek miatt a multimédiás képzés egyik területének az útlevel-ellenőrzés és személyazonosítás problémakörét jelöltük ki. A tananyag magában foglalja az útlevelefajtákat, a hamisítási módszereket és a személyazonosítást.

Az útlevelefajták elsajátításánál jól alkalmazható a szemléltetés globális, egyedi és speciális fajtája. A globális szemléltetés egységes egészben mutatja meg az útlevelet, valamint kategorizálja, csoportosítja őket különböző szempontok szerint (ország, fajta, rendeltetés stb.). Az egyedi szemléltetés folyamán az egyes útlevelek, útlevellapok tartalma, sajátos jegyei mutathatók be. A speciális szemléltetés az adott útlevel-kategóriára, illetve útleveltre vonatkozó különleges jellemzőket dolgozza fel. Magyarázó szöveg megszólalása, esetleg az adott országra jellemző zene felhangzása mélyíti a rögzítés fokát. A hipertext mozgási lehetőség és az interaktivitás a tanító és ismeret-ellenőrző algoritmusokkal közösen alkalmas a teljesítményképes tudás kialakításához. A tananyag sarkalatos kérdései: az útlevelek kategorizálása, az országok útleveleinek biztonságos felismerése, az útlevelek speciális jellemzőinek ellenőrzésre, azonosításra alkalmas jegyeinek, ismérveinek elsajátítása, a személyhez, utazáshoz való kötődésének biztonságos kezelése.

Fontos didaktikai követelmény, hogy önállóan tanulónak is alkalmas legyen az ismerethordozó, vezesse az alkalmazót a tanulás folyamatában, biztosítsa a kiegészítő ismeretekhez való eljutás lehetőségét, az önellenőrzés során a helyes megoldásokhoz való hozzájutást, regisztrálja a munkát és az eredményességet.

A szabad mozgás lehetősége nagyon fontos követelmény a tanulás során, amely a bármikori többszintű előre- és hátralépést, valamint az oldalmozgást teszi lehetővé. Az útleveleket tekintve ez azt jelenti, hogy az útlevel-kategóriák témánál át lehessen ugrani bármely kategóriára, ott tűnjenek fel a kategóriajellemzők, bár-

mely útlevelelről le lehessen kérni a kategóriához való tartozás ismérveit, bármely kategóriaajellemző utaljon az egyes útlevelekre. Az útlevelet véve egy egységként is érvényesülnie kell a fenti elvnek. Ha tanulmányozzuk az útlevél adott lapját, akkor legyen lehetőség a lapra jellemző összes sajátosság egyenkénti elemzésére, a sajátosságok kategorizálására, a sajátosságokból az adott oldalra való visszautalásra.

Az ellenőrzési algoritmus kidolgozásának is követnie kell a szabad mozgás elveit.

A távoktatási lehetőség megteremtése is indokolja az önálló tanulási didaktikai módszer figyelembevételét.

A szemléltetés metamorf és latens fajtája az útlevél-hamisítások oktatásánál kap kiemelkedő szerepet. A hamis útlevél felismerése magas fokú felkészültséget igényel.

A dokumentumhamisítók többnyire csúcstechnikával, nagy szakértelemmel végzik munkájukat, így a hamisítványok sok esetben csak ultrafényvel, surlófényvel vagy más technikai eszköz segítségével deríthetők fel. Hagyományos eszközökkel ebből adódóan nagyon nehéz az oktatásban ezen eljárások követése. Viszont a különböző képdigitalizálási eljárásokkal, változásukban, átalakulásukban, a valóságoshoz való összevetésükben mutathatók be a folyamatok.

A személyazonosítás bonyolult folyamatának elsajátítására is kiváló eszköz a multimédia. A személyazonosítás ezen formájánál az útlevélfénykép és a személy közötti különbségek felfedése a tevékenység alapja. A szemléltetés globális, speciális, metamorf fajtáját alkalmazva bemutatathatók az emberi arc formái, az arc egyes elemeinek kategorizálása, jellemzőinek csoportosítása, az azonosításra, különbségképzésre alkalmas egyedi vonásai. A metamorfózis segítségével nagyon eredményesen mutathatók be az arc, a fej egyes elemei (haj, bajusz, szakáll, kifestés stb.) megváltoztatásának hatásai az általánosságban kialakuló egyedfelismerésre.

Hagyományos szemléltetőeszközökkel nehezen képzelhető el egy adott kép bármely részének az alkalmazó akarata szerinti kinagyítása, illetve egyes részeinek összehasonlítása mintaelemekkel, a két kép egymásra úsztatásával.

A szemléltetés szerepét véve vizsgálat alá, megállapítható, hogy a multimédia alkalmazása akkor célszerű, ha egységes ismeretet kell kialakítani, valamint olyan integrált tudásbázist kell felépíteni, ahol az általános elméleti és gyakorlati képességek – a rejtett, részletes, specifikus és metamorf képelemek felhasználásával – egységes és kreatív beépítésével fejleszthetők ki. Az ismeretátadáson túl a szemléltetés a meggyőződöttség, érzelmi kötődés, azonosulás kialakításának fontos eszköze, fejleszt a szépérzéket, különleges, patinás tárgyakat, dolgokat képes bemutatni, hozzájárul a kellemes közérzethez, érzelmileg ráhangol a feladatra, esztétikai hatása van. Harmadik szerepként említhető az a dolog, amikor az elméletben elmondottakat meg kell mutatni a valóságban, nem csak a hallgatóság képzelőerejében kell bízni.

A szemléltetés didaktikai követelményeit alapul véve, multimédiát az alábbi esetekben célszerű alkalmazni:

- a bemutatandó eszköz nem vihető a helyszínre;
- nincs elegendő eszköz a demonstráláshoz;
- mozgásban, változásában kell a dolgokat bemutatni;
- rejtett jegyeket, ismérveket kell feltárni;
- részeire kell bontani, elemezni kell a folyamatot;

- apró részleteket kell elemezni, összehasonlításokat kell végezni;
- fontos az érzelmi motiváció, az esztétikum;
- a tudati, elméleti szféra objektív tükröződését meg kell jeleníteni;
- hatásmechanizmusokat kell elemezni, a behatásokra való reagálást kell regisztrálni.

A szemléltetés kitüntetett szerepet kap a multimédiás alkalmazásokban, mivel a látvány mozgósító, figyelemlekötő, felidézéserősítő hatásmechanizmusa a leghatékonyabb eszköz az emberi agy számára. A virtuális valóság megjeleníthetősége az előnye a multimédiának, amely elsősorban a látványra épül, ezért a szemléltetés a multimédiás alkalmazás területei közül a legfontosabb, speciális szerepe van, mivel nélkülözhetetlen eleme a többi területnek is.

Közvetlen ismeretátadás, cselekvéssorozat elsajátíttatása

Vannak olyan komplex, bonyolult elméleti kérdéskörök, témák, amelyek megtanulása komoly erőfeszítést kíván. A közelmúltban megjelent, 1997. évi XXXII. sz. törvény a Határőrségről és a határőrizetről áthatja a terület egész tevékenységét, számos ponton kapcsolódik más, a feladatrendszer befolyásoló nemzetközi és hazai magas szintű jogszabályhoz. Következésképp a szervezet teljes személyi állományának a reá vonatkozó mértékben teljes körű ismeretrendszerrel kell bírnia. Az is nyilvánvaló, hogy a hivatalos kifejezőmód alapján való elsajátítás nem egyszerű dolog ott, ahol a formai kifejezésnek, nem beszélve a tartalmi, rejtettnek tűnő fontos hivatkozásoknak a helyes értelmezés szempontjából milyen jelentősége van.

A képernyőn a jogi szöveg olvasása, a hangszóróban a megfelelő orgánummal és hangsúlyozottsággal való közvetítése, egyes elemeinek képszerű megjelenítése könnyíti a rögződési, megértési folyamatot. A hipertext lehetősége biztosítja a kellően nem értett részeknél kiegészítő ismeretek beszerzését az eredeti folyamat megszakítása nélkül. A jól megszerkesztett oktató és önellenőrző-értékelő algoritmusok segítik a tartós és logikus elsajátítást. Lehetőség adódik a jogi helyzetek esettanulmányainak mozgóképi felidezésére, elemzésére.

Vannak olyan esetek, amikor az adott tevékenység folyamán az *egyes cselekedetek sorrendje döntő jelentőségű*, vagy nem maradhat ki egyetlen résztevékenység sem a folyamatból, illetve az egyes mozzanatoknak előírt koreográfiája van, amitől nem lehet eltérni. Példaként említhető egy balra kanyarodási manőver gépkocsival, repülőgép biztonsági átvizsgálása felszállás előtt, helikopter beindításának sorrendje stb.

Saját szakmánknál maradva, ide tartozik a személyazonosítás, a különböző kényszerítőeszközök alkalmazása, fegyverhasználat stb.

Módszertanilag legcélszerűbb állóképek és rövid videórészletek digitalizálása magyarázó szöveg kíséretében. A folyamatot részekre bontva, elemezhetően is prezentálni kell, a kritikus pontokon beavatkozási lehetőséggel, kimerevítéssel, visszajátszással, lassítással.

A rögzítésre és az önellenőrzésre szolgáló algoritmusok a sorrendiséget, az egyes mozzanatok tartalmi kérdéseit kezeljék. Többek között alkalmazható az adott elemek sorba rakása, egy halmazból a megfelelő részhalmaz kiválasztása, logikai kapcsolatok feltárása.

Az önellenőrzés értékelése mutasson rá a hiányos elméleti tudásra, vezesse vissza a hallgatót ezen részek tanulmányozására.

Az elmélet és a gyakorlat összekapcsolása

Ezen alkalmazási terület hasonlít a cselekvéssorozat elsajátíttatásához, de itt komplex tevékenységről van szó. Egy hosszabb tananyagrészt, témakör elméleti ismereteinek a gyakorlatba való átültetése történik, az alapfeladat egy bizonyos önálló végrehajtását öleli fel. A végrehajtási készség eléréséhez többoldalú elméleti megalapozás szükséges. A gyakorlati cselekvéssorozatokon kívül a széles körű elméleti, jogi megalapozottság elengedhetetlen. A cselekvéssorozat ismétlődhet, de éles változások is bekövetkezhetnek. A didaktikai cél: a kialakult helyzet felismerése, reális értékelése, a helyes cselekvéssorozat megválasztása és realizálása. (Személyek és járművek átléptetése az államhatáron az útlevélkezelő által, a határőrjárőr ténykedése azon külföldi személlyel szemben, aki jogellenesen tartózkodik hazánk területén és további, komplex feladatok tartoznak többek között ebbe a kategóriába.)

A hivatalos személynek a jogszabályokat ismernie kell, szakmailag jól felkészültnek kell lennie, eljárási tevékenységek mesterének kell lennie, de fel kell készülnie a rendkívüli helyzetekben való tevékenységre is (ellenszegülés, támadás, bűncselekmény felfedése stb.).

Mindazon didaktikai módszer alkalmazható, ami a közvetlen ismeretátadásnál és a cselekvéssorozat kialakíttatásánál fel lett sorolva. Ezen túlmenően a kreativitási, döntési készségek formálása is előtérbe kerül. A jogi háttér ismeretében a helyzetfelismerés és a helyes reagálás megalkotása is fontos tényező. Nagy szerepet kapnak a beavatkozási interaktív pontok, amelyek a megértetést, majd a rögzítést segítik elő.

Az oktató és az önellenőrző algoritmusok komplexitásukban, folyamatukban tükrözzék a tananyagot. (A határőrjárőr a szolgálatellátása során hány olyan szituációba kerülhet, amikor személyt kell igazoltatni, milyen jogszabályok alapozzák meg az igazoltatás jogosságát; az igazoltatás eredményének hány kimenete lehet, az egyes kimenetek milyen intézkedést vonnak maguk után, ezek jogi alapjai; az igazoltatott személy reakciójának lehetséges változatai, ezekre való reagálás, jogi megalapozottság.)

Az animáció és a szimuláció egyes elemeinek alkalmazásával lehetőség nyílik a kreativitás, a döntési és vezetői készség fejlesztésére. A személyazonosításnál az arc részenként összerakható, felismerhetőségi feladatok hozhatók létre. Döntési kényszerhelyzetbe nemcsak a vezető kerülhet, hanem a közvetlen feladat-végrehajtó is. Ha a határőrjárőr elől az igazoltatáskor elmenekül a megállításra felszólított gépkocsi, döntési kényszerhelyzet alakul ki. Fegyvert használ, üldözőbe veszi, értesíti a megfelelő szerveket, vagy egyéb intézkedések, tevékenységek között választhat a kialakult körülményektől, a rendelkezésére álló információktól függően. Több pontoni elágazásos programmal szimulálható az egyes választott alternatívák kimenetele.

A vezetői felkészítésben is jelentkeznek olyan problémakörök, amelyeknél a napi élet irányításával, jelentős távlati fontossággal bíró kérdés eldöntésével, rendkívüli helyzet megoldásával kapcsolatban kell döntéseket hozni, amikor elveket,

törvényeket, elméleti kérdéseket, minőségi és mennyiségi erőforrásokat kell figyelembe venni. A probléma kezelésekor szintén elágazásos programokkal lehet szimulálni az egyes döntési pontokon való választás eredményességét, helyességét.

* * *

A közel kétéves előkészítő és kivitelező munka, valamint a CD-re felvett multimédiás tananyag alkalmazásának tapasztalatai az alábbiak:

- a Határőrség vezetői érdeklődéssel fogadták a multimédiás tananyagot, azt hasznosnak ítélik meg, igényt tartanak rá az oktatásban;
- a tanári állomány szintén hasznos oktatási eszközként tudja alkalmazni az oktatási folyamatban;
- a tényanyag és az oktatandók kiválasztásánál számolni kell az állomány számítógépi ismereteivel és a megfelelő számítógépi háttérrel;
- olyan tananyagot kell feldolgozni, amely egyszerű olvasással nehezen sajátítható el, a megértéséhez sokszínű szemléltetés szükséges;
- a multimédiás tananyagot úgy kell elkészíteni, hogy az önálló feldolgozásra alkalmas legyen;
- olyan témát kell kiválasztani feldolgozásra amelynek a tartalma törvénymódosítással, szabályzatok kiadásával nem változik, újszerűségével leköti a figyelmet (pl. személyazonosítás; csak ultrafényben, illetve surlófényvel látható okmányjellegzetességek stb.);
- a Határőrségnél is előtérbe került a távoktatás bevezetése, ezért a multimédiás anyagoknak alkalmasnak kell lenniük az új ismerethordozó szerepének betöltésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakonyi Géza–Drótos László–Kokas Károly: Korongba zárt gondolatok; Budapest, 1994. Scriptum Kft., ComputerBooks Kft.
- BME. TANOK. kiadványai (1997)
- Dr. Haig Zsolt: Az elektronikai harc térinformatikai alapú tervezése; Budapest, 1997, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 1. évfolyam 1. szám, 1997, 139. p.
- Kovács Ilma: Új út az oktatásban? A távoktatás; Budapest, 1996, BKE. Felsőoktatási Koordinációs Iroda
- Dr. Munk Sándor: Az informatika és a XXI. századi haderő (Informatikai jövőkép az Egyesült Államok haderejében); Budapest, 1997, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 1. évfolyam 1. szám, 1997, 173. p.
- Dr. Pálvölgyi László: Határőrizeti rendszerünk az Európai Unióhoz való csatlakozás tükrében; Budapest, 1997, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 1. évfolyam 1. szám 1997, 41. p.
- Ralf Steinmetz: Multimédia. Bevezetés és alapok; Budapest, 1995, Springer Hungarica Kiadó Kft.
- Tóth Dezső: Multimédia mikroszámítógépes környezetben; Budapest, 1997, LSI Oktatóközpont

Gelencsér Gyula

A bűncselekményi latencia csökkentésének lehetőségei

Jelen írás tulajdonképpen a szerző egy korábban megjelent cikkének (Hadtudomány 1998/2. sz.) folytatása, amelyben a rendőri bűnfelderítő tevékenység sajátosságainak és követelményeinek megfelelően összefoglalja a bűncselekményi latencia létezésének főbb okait és csökkentésének lehetőségeit. Helyenként szélesebb összefüggésekre is utal, amelyek figyelembevétele elősegítheti a kívánt cél elérését, vagyis a rejtve maradt bűncselekmények terjedelmének tényleges csökkenését.

A bűnfelderítési, igazságszolgáltatási és tudományos kutatási tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy a bűncselekményi latenciának (a rejtve maradt bűncselekmények sokaságának) meghatározott okai vannak. Változásait több tényező együttes hatása idézi elő, melyek között kiemelkedő szerepet tölt be az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények nyomozási hatékonyságának alakulása, a váderedményszerűség és a büntetőítélkezési gyakorlat minősége, amelyek erőteljesen visszahatnak a kapcsolódó összes többi tényezőre is.

A bűncselekményi latencia főbb okai

Mindenekelőtt megemlítendő az állampolgárok – a bűncselekmények sértettjei (áldozatai), a potenciális tanúk és más informátorok – *kriminális érzékenységének, aktivitásának alacsony foka a bűnözés elleni küzdelemben.* Ennek hátterében számos hatótényező lehet. Ezek rendszerint a személyiség bonyolult struktúrájával, dinamikájával, motívumrendszerével és más, egyedi sajátosságaival függnek össze. Például a bűnelkövető és a sértett (áldozat) közötti kapcsolat bonyolult szövevénye: az elkövető megítélése a sértett (áldozat) részéről; az elkövető befolyása a sértetre (áldozatra); a csoportkohézió és csoportérdekeltség; az intézményi érdekeltség; a potenciális informátor (tanu, feljelentő) lelki állapota; a sértett (áldozat), a tanu, az informátor érdekeltségi és gyakorlatias mérlegelése; a sértett személytelensége (állami tulajdon), az adott bűncselekmény nem annak való tekintése; a bűnfelderítő, igazságszolgáltatási szervekhez való negatív viszonyulás stb. (Vö. Borsi–Halász, 1972. 58-6; Korinek, 1988. 66-82.)

A közelmúltban elhunyt Gelencsér Gyula nyá. r. alezredesnek, a hadtudomány és a katonai szakirodalom kiváló és közismert művelőjének utolsó tanulmányát közöljük.

A nyomozó hatóságok felderítési aktivitásának alacsony foka. E kérdéskörbe főleg a következők tartoznak – itt sem a teljesség igényével –: a bűnfelderítő szervek rossz viszonyulása a bűncselekmények sértettjeihez (áldozataikhoz), a potenciális feljelentőhöz, tanúhoz és más informátorokhoz. Például: lebeszélés a feljelentés megtételéről; felületes, lélektelen panaszfelvétel; lehetséges és esetleg kért intézkedés elmulasztása; indokolatlan nyomozásmegtagadás; a nyomozásmegszüntetések nagy száma az elkövető felderítése, felelőségre vonása nélkül, semmitmondó indokolással; a mélységi felderítésre alkalmas módszerek, titkosszolgálati eszközök törvényes alkalmazásának mellőzése, elhanyagolása a szervezett, profibűnözés elburjánzása idején; a relatíve nem súlyos bűncselekmények felderítésének elhanyagolása; alacsony színvonalú, kismértékű saját kezdeményezésű bűnfelderítő munka végzése; az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények felderítésének, az ún. felderítési mutatóknak alacsony szintje, visszaesése a korábbiakhoz képest.

Ezek hátterében is több tényező található. Például a rendelkezésre álló, e fontos munkát végző személyi állomány létszámának, szakmai felkészültségének, erkölcsi állapotának, hivatástudatának, a munkafeltételek biztosításának elégtelensége, az állomány fizetésének alacsony volta; az ún. hivatalnokszellem eluralkodása – a nyomozati munka eredménytelenségének a legfőbb okozója –, a nyomozó szervek működési és együttműködési zavarai; elégtelen koordináció a bűnözés elleni harcban részes állami szervek, társadalmi szervezetek, egyesületek, lakossági szerveződések között; átfogó, korszerű kriminálpolitika hiánya, amely kedvező esetben hatékonyan vezérli a bűnözés elleni küzdelem részeseinek fontos tevékenységét. Bármelyik hiánya zavarokat okozhat, súlyos következményekkel járhat az egész társadalmat illetően. Következésképpen nagyon fontos az 1997 végén, a Biztonságérzetünk '97 konferencián erőteljes hangsúllyal szereplő, az átfogó, korszerű magyar kriminálpolitikai kidolgozása és érvényesítése. (Magyar Nemzet. 1997. november 28.)

A bűncselekményi latencia létezésének okai, a változásait előidéző közvetlen és közvetett hatótényezők szövevénye teljesen átfogja és áthatja az egész társadalmat, ezért érdemi csökkentése csak társadalmi méretű, tudatos, szervezett, kemény küzdelem eredményeként érhető el. E társadalmilag rendkívül fontos cél megvalósulása érdekében minden tisztességes embernek van és jut feladat. Ez az igény független a munkakörötől, beosztástól, hiszen valamit mindenki tehet érte. Ez pedig az, hogy bűncselekményre utaló körülmény, tény észlelése esetén azonnal lépjen fel ellene: tegyen valami célravezetőt a bűncselekmény megelőzése, megakadályozása, megszakítása, végső soron eredményes felderítése érdekében. Ezt azonban úgy tegye, hogy közben ne sodorja veszélybe saját és mások életét, testi épségét. Ennek legjobb módja a gyors, hiteles információadás az illetékes hatóság részére. Ezt nem szabad elvtelen spiclikedésnek, a hatóságnak való behódolásnak tekinteni. Teljesen jogos társadalmi önvédelem ez ugyanis a bűnözés könyörtelen, senkit nem kímélő világa ellen, erkölcsileg tehát teljesen megalapozott, elismerésre méltó tett.

Ebben a hatalmas küzdelemben részt kell venniük az állami szerveknek, a társadalmi szervezeteknek, egyesületeknek, állampolgári szerveződéseknek stb., de főleg azoknak, amelyeknek funkcionális feladata a bűnözés elleni küzdelem folyamatos végzése. Ezek úgy tudnak a cél megvalósulásához érdemben hozzájárulni,

hogy feladataikat időben, szakszerűen, hatékonyan, egyre magasabb színvonalon látják el. Ilyenek a rendőrség, az ügyészség és a büntetőbíróság. Ez a hatalmas erőfeszítést, sokoldalú tevékenységet, jelentős anyagi-pénzügyi ráfordítást, magas fokú szervezettséget igénylő cél azonban csak akkor érhető el, ha az alárendelt célok, feladatok korszerű kriminálpolitika keretében valósulnak meg, vagyis ha ezt a társadalmi folyamatot országosan egységes, tudományosan megalapozott elvek, követelmények vezérlik. Az egyik legsürgősebb feladat tehát az ország bűncselekményi fertőzöttségének, bűnügyi-közbiztonsági helyzetének megfelelő, távlatos kriminálpolitika kidolgozása és következetes megvalósítása, érvényesítése, miként ez az igény a Biztonságérzetünk '97 konferencián is felmerült.

A bűncselekményi latencia csökkentésének lehetőségei

A társadalomnak – elsősorban az állami szervek révén – állandóan *gondoskodnia kell a bűnözés elleni tevékenységet végző személyi állomány* elegendő létszámáról, magas fokú szakmai, erkölcsi felkészültségéről, hivatástudatának fejlesztéséről, az ún. hivatalkosszellelem kiiktatásáról e munkából, anyagi érdekeltségének megfelelő szintű javadalmazásban kifejezésre jutó biztosításáról, élet- és lakáskörülményeik javításáról, tevékenységük sokoldalú motiválásáról, amire számos lehetőség kínálkozik a gyakorlatban.

Fontossága miatt külön is érdemes kiemelni a *magas fokú szakmai felkészültséget*, amely szükségessé teszi – a szűkebb értelemben vett szakmai ismeretek birtoklásán kívül – különböző tudományos (pl. lélektani, neveléstani, logikai stb.) ismeretek, módszerek elsajátítását és alkotó alkalmazásának jártasságát és készségét is, mert mindezek elősegítik, megalapozzák eme nehéz, nagy szellemi és fizikai erőfeszítést, kitartást, erkölcsi szilárdságot és biztos tudást igénylő feladatkör hatékony végzését.

Az előzőek maradéktalan megvalósulásából következik a bűncselekményi latencia érdemi csökkentésének egyik legfontosabb lehetősége: *a nyomozati munka, ezen belül az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények felderítésének a korábbiaknál eredményesebb végzése*, e tevékenység hatékonyságának lényeges növelése, amely az egzakt mérési lehetőséget biztosító felderítési mutató számértékének emelkedésében jut kifejezésre. Ha ez bekövetkezik, akkor a bűncselekményi latencia teljes bizonyossággal csökkenni fog, miként ezt a munka előző részeiben szereplő kutatási eredmények igazolják.

A bűnözés ellen küzdő nyomozó szervek azzal is jelentősen hozzájárulhatnak a bűncselekményi latencia csökkenéséhez, ha saját szervezetükből kiinduló *intenzív bűnfelderítő tevékenységet végeznek*, a nyílt nyomozások elrendelésében nem hagyatkoznak csupán az állampolgárok bejelentésére, feljelentésére. Régi tapasztalat, hogy ezen a téren mindig van javítanivaló, e tevékenység fokozása, erősítése, hatékonyságának növelése folyamatosan aktuális feladat.

Az előző feladat, illetve lehetőség összefügg azzal az igénnyel is, hogy a szervezett, a profibűnözés elleni küzdelemben *egyre nagyobb mértékben kerüljenek alkalmazásra törvényes módon a titkosszolgálati eszközök és módszerek*, mivel ezek jelentősen megnövelik a bűnfelderítés hatékonyságát, a kapcsolódó intézkedések eredményességét, megalapozottságát.

Meg kell szüntetni a bűncselekmények sértettjei körében gyakran hallható – bizonyára nem alaptalan – panaszok okát, miszerint a nyomozó szervek tagjai nem minden esetben fordítanak kellő figyelmet az ún. kis ügyek nyomozására, ezeket elhanyagolják, és csak nagy ügyekre fordítanak megfelelő figyelmet és energiát.

E fontos tevékenységet végző állomány tagjainak különösen jól kell viszonyulniuk a bűncselekményekkel kapcsolatos sértettekhez (áldozatokhoz), feljelentőhöz, potenciális tanúhoz vagy más informátorhoz. Nem szabad előfordulni, hogy bárkit is lebeszéljenek a bejelentésről, feljelentésről, hanem inkább megfelelő magatartással, viselkedéssel, a segítőkészség egyértelmű kifejezésre juttatásával elő kell segíteni ezek megtételét, hiszen ezek a pszichikumában lévő ellentmondásos motívumok következtében gyakran nehéz döntéseket igényelnek az érintettől.

A panaszfelvételeket különösen nagyon lelkiismeretesen, tapintatosan, udvariasan és szakszerűen kell végezni. A panaszosnak tapasztalnia kell, hogy a panaszával foglalkozó munkatárs átérzi a problémáját és lehetőségeinek megfelelően segíteni akarja annak megoldásában. Nem szabad eltérni, megengedni a lélektelen, felületes panaszfelvételi gyűntézt.

A bejelentést tevők, panaszosok által javasolt vagy kért, *indokolt és teljesíthető intézkedéseket lehetőleg azonnal végre kell hajtani*, mert ennek jótékony hatásai nemcsak az eredményesség szempontjából, hanem az adott személynek – rajta keresztül másoknak is – a bűnfelderítő szervekhez, a bűnözés elleni fellépéshez való viszonya jövőbeli alakulása szempontjából is fontosak, társadalmi értékességük felbecsülhetetlen.

Indokolt esetben mindig *teljesíteni kell a nyomozás lefolytatása iránti kezdeményezéseket.* Kerülni kell az indokolatlan nyomozásmegtagadást. Ha a nyomozásmegtagadás elkerülhetetlen, akkor azt sokoldalúan és alaposan indokolni kell. Alapos érveléssel kell megértetni az érintettel, hogy adott esetben miért nem szabad nyomozást indítani.

Jelentősen *csökkenteni kell az ismeretlen elkövetőjű bűncselekményekben végzett nyomozások semmitmondó, felületes indokolású, az elkövető felderítését, felelősségre vonását mellőző nagyszámú nyomozásmegszüntetéseket.* A szó szoros értelemben minden törvényes lehetőséget ki kell használni az elkövető felderítése érdekében. A leghatározottabban el kell távolítani a nyomozói pályáról azt, aki rendszerint íróasztal mellől próbálja kideríteni az elkövető kilétét. Ez ugyanis a nyomozói hivatalkoszellem legkifejezőbb megnyilvánulása.

Fontos lehetőség a bűncselekményi latencia csökkentésére a lakosság kriminális érzékenységeinek, aktivitásának fokozása a bűnözés elleni küzdelemben. Ennek pozitív irányú befolyásolása céljából a nyomozó szervek többirányú tevékenységet fejthetnek ki.

Az említettekre egyrészt akkor van lehetőség, amikor a jól felkészült munkatárs a bűncselekmény sértettjével (áldozatával), potenciális tanújával vagy más lehetséges informátorával való egyéni foglalkozás során meggyőzi őt az igazságnak megfelelő magatartás, cselekvés, információadás szükségességéről. Ennek során egyértelműen bebizonyítja az érintett személynek, hogy a kívánt cselekvés az ő egyéni érdekével párhuzamosan fontos társadalmi érdeket is szolgál. Ehhez azonban a munkatársnak fel kell ismernie, hogy az adott emberben milyen egyéni motívumok hatnak az igazságnak megfelelő magatartás ellen és mellett. (A bevezetőben röviden említettem, hogy ezek

sokfélék lehetnek. Felismerésük nem könnyű, de megfelelő szintű pszichológiai felkészültség birtokában nem is lehetetlen feladat.)

A másik lehetőség a csoportos ráhatásban rejlik, az ún. PR-tevékenység révén. Magyarországon is intézményessé lehetne (kellene) tenni ezt a más országokban jól bevált tevékenységet, amely a Budapesti Rendőr-főkapitányságon már folyamatban van. E nagyon sokrétű, fontos tevékenységet ki lehetne terjeszteni olyan témákra is, amelyek érdemileg elősegíthetik a lakosság kriminális érzékenységének, aktivitásának növekedését.

A csoportos ráhatás nagyon fontos és eredményes változata lehet a rendszeres, részletes, korrekt, hiteles, meggyőző erejű, a nyomozás érdekeit veszélyeztető tények, a szolgálati és az államtitkok feltárása nélküli tájékoztatás a lakosság részére az ország, Budapest és a megyék bűncselekményi fertőzöttségéről, a bűnfelderítés hatékonyságáról, a bűnözés elleni harc általános állásáról, konkrét fejleményeiről. Nem szabad a lakosság előtt elhallgatni egyetlen fontos, lényeges tényt még akkor sem, ha az az adott időpontban nem kedvező fejleményekről tanúskodik.

A rendőrség részéről elhangzó szóbeli tájékoztatók jelenleg még nem felelnek meg az itt vázolt kívánalmaknak. Gyakran előfordul, hogy a nyilatkozó fontos tényeket nem vagy csak részben említ, illetve azokat nem egyértelműen fogalmazza meg. A nyilatkozók ritkán beszélnek például az ismeretlenes felderítési mutató számértékének mikénti alakulásáról, továbbá a bűncselekményi latencia terjedelméről, az ismertté vált bűncselekményekhez való arányáról, az ismertté vált bűncselekmények és az összes elkövetett bűncselekmények számának százalékos arányáról, amely közvetetten mutatja a latens bűncselekmények számának százalékos arányát is. Ezek ismerete nélkül pedig lehetetlen reális képet alkotni a bűncselekményi fertőzöttség, a bűnözés elleni harc állásáról és várható alakulásáról.

Vannak olyan nyilatkozók, akik csupán az ismertté vált bűncselekmények számának aktuális alakulásából (csökkentéséből vagy növekedéséből) vonnak le megalapozatlan, helytelen következtetéseket az összes bűncselekmény (beleértve a latenciát is) számának alakulására vonatkozóan. Ilyen esetben arról van szó, hogy a nyilatkozók szándékosan „megfelelkeznek” a bűncselekmények összessége nagyobbik feléről, a bűncselekményi latenciáról, amely akár többszöröse is lehet az ismertté vált bűncselekmények számának. Erről most már nemcsak sejtéseink, hanem matematikailag megalapozott ismereteink vannak.

A Gelencsér-féle latenciaszámítási modell alkalmazása révén kapható eredmények lehetővé teszik, hogy a jövőben az említett kívánalmaknak megfelelő, teljes körű, meggyőző erejű tájékoztatás valósuljon meg a bűnözés elleni harc állását, fejleményeit illetően. Remélem, hogy ez is hozzájárul a magyarországi bűncselekményi latencia csökkenéséhez. Ha ez bekövetkezik, munkám nem volt hiábavaló.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A szerző rövid írásához: Borsi Zoltán és Halász Kálmán: A bűnözés megismerésének statisztikai módszerei; Kacziuba Antal: Hiányzik az átfogó kriminálpolitika; Korinek László: Rejtett bűnözés című kiadványokat és saját kutatási eredményeiről eddig számot adó publikációit használta fel.

Lánszki János

A katonaföldrajz néhány elméleti és gyakorlati kérdése

A Magyar Köztársaság messzemenően figyelembe veszi környezetének jogos biztonsági érdekeit, ugyanakkor szükségesnek tartja, hogy fegyveres erői képesek legyenek az ország területének védelmére. Ehhez a fegyveres erőket fel kell készíteni, melyhez a katonaföldrajz mint a hadműveleti biztosítás egyik fajtája is hozzájárul. A nemzeti katonai stratégia kidolgozása nélkülözhetetlenné teszi a fegyveres erők sikeres alkalmazása érdekében az ország területének átfogó és részletes katonaföldrajzi értékelését; környezetének körültekintő megítélését; a földrajzi környezet és a fegyveres küzdelem közötti összefüggések szakszerű feltárását. A katonaföldrajz szakemberei igyekeznek minél szélesebb körben megteremteni ennek tudományos alapjait. Az alábbi cikk szerzője átfogó tanulmányban foglalta össze ezzel kapcsolatos kutatási eredményeit. Miután azt – terjedelmi okok miatt – teljes egészében sajnos nem áll módunkban közölni, a következőkben a tanulmány egyes fejezeteinek főbb elvi megállapításait adjuk közre.

A katonaföldrajz naprakész értékelésekkel segíti a hadműveleti tervezést, a fegyveres erők felkészítését, a parancsnokok és törzsek kiképzését. Mindezen feladatok ellátásához a katonaföldrajznak elméletében és gyakorlatában meg kell újulnia, s nagyon pontos, részletes és hiteles értékelésekkel, elemzésekkel, következtetésekkel és ajánlásokkal kell szolgálnia az ország védelmi felkészítését.

A katonaföldrajz fogalmköre és felosztása

A háborúk történetével egy időben az a felismerés, hogy a földrajzi környezet alapvetően befolyásolja a haditevékenységeket. Ezért a katonaföldrajz története nem választható el a társadalmak történetét végigkísítő küzdelmektől.

Az önálló magyar katonaföldrajz

kezdetét Korponay János (1819–1881) *Hadiföldleírás* című könyve jelzi. Korponay katonaföldrajzi elméletének fő kérdése már nem általában a természeti környezet és a háború közötti kapcsolat, hanem a fegyveres küzdelem és annak konkrét színhelyei, a hadszínterek közötti viszony. A magyar katonaföldrajz másik nagy alakja Csalány Géza (1848–1907) ezen irányzatot fejleszti tovább, amikor a természeti tényezők általános hatásait vizsgálva olyan katonaföldrajzi mutatókhoz jutott, amelyek lehetővé tették a katonai döntések alátámasztását tudományos alapokon. Az első világháború utáni korszak legjelentősebb személye a katonaföldrajz területén *vitész Somogyi Endre* (1891–1966) volt. Rendszerezte és leírta a katonaföldrajzi tényezőket és feltárta azok összefüggéseit a fegyveres küzdelemmel. Az általa megfogalmazott

értékelési mutatókat napjainkban is használják.

A második világháború utáni magyar katonaföldrajz kiemelkedő személyisége *Szántó Imre*, aki a 60–70-es években megjelent műveiben bizonyította a haderőnemi és fegyvernemi szintű katonaföldrajzi értékelések szerepét a békeidőszaki felkészítésben. Az akkori koalíciós követelmények a katonaföldrajzi értékelés súlypontját a hadműveleti szintre helyezték és a várható alkalmazás területére összpontosították. A leírások elkészítésekor nem a földrajzi tér és a fegyveres küzdelem közötti összefüggések kutatására, hanem az egyes térségek leírására törekedtek.

Az 1970-es években kialakított és nálunk is elfogadott hadügyi tudománystruktúra napjainkban átalakulóban van. A hadtudomány általános elméletének és a hadművészet elméletének témakörei jelentősen kibővültek a biztonságpolitika megváltozott tartalmával, a béketeremtés és a békefenntartás katonai feladataival, valamint a háborús küszöb alatti katonai és rendvédelmi tevékenységekkel. A 90-es években egyre inkább a háború kirobantásának megakadályozásával, a válságkezeléssel, az alacsony intenzitású fegyveres konfliktusokkal, a lokális fegyveres összetűzésekkel kapcsolatos hatékony eljárások kutatása került előtérbe. Ennek megfelelően változott meg a hadművészet szakterületeinek egymáshoz való viszonya és a hadtudomány általános elméletének tartalma.

A fegyveres erők alkalmazásának megváltozott elvei és feladatai új követelményeket támasztanak a katonaföldrajzi értékelésekkel szemben, amelyek nem csupán a tartalomban, hanem a szolgáltatott információk aktualizálásában, részletességében, kezelhetőségében és gyorsaságában is jelentkeznek. Ezek pedig új értékelési módszerek alkalma-

zását, az informatika vívmányainak felhasználását teszik szükségessé.

A rendelkezésre álló és egyre bővülő katonaföldrajzi adatok gyűjtése, feldolgozása, értékelése és belőlük új információk előállítása hagyományos módon szinte megoldhatatlan feladatot jelent a szakemberek részére. Megoldást az új módszerek, technológiák és eszközök alkalmazása jelent, amelyek lehetővé teszik nagy mennyiségű, térbeli jellemzőkkel rendelkező adatok gyűjtését, feldolgozását és szolgáltatását.

A hazánkban és környezetünkben lezajlott változások olyan helyzetet eredményeztek, amely megkövetelte, hogy a Magyar Honvédség előtt álló feladatok megoldásához új katonaföldrajzi értékelések készüljenek. A Honvéd Vezérkar gondozásában több olyan katonaföldrajzi értékelés készült, amelyek hozzájárulnak az ország védelmi felkészítésével kapcsolatos feladatok megoldásához. A magyar katonaföldrajz történetében kiemelkedő jelentőségű volt a gödi tudományos konferencia (1995. március 21-én), amelyen a Magyar Honvédség vezető szerveinek parancsnokai, főnökei, a Honvédelmi Minisztérium, a BM Határőrség, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Hadtudományi Társaság, a katonai és egyes polgári felsőoktatási intézmények képviselői vettek részt.

Napjainkban elmondható tehát, hogy a hazai katonaföldrajz megújulásának megvannak a lehetőségei. A megújulás gyakorlati kivitelezésénél azonban nagyon sok szempontot kell figyelembe venni. Ezek közül néhányat említünk példaként:

- a katonaföldrajznak a hadtudomány szerves részének kell maradnia;
- a hazai katonaföldrajz megújulásánál azokból a követelményekből kell kiindulni, amelyek az ország új helyzetéből, a fegyveres erők megváltozott feladataiból fakadnak;

- a fegyveres erők felkészítésénél a korábbiakhoz képest más szempontokat is figyelembe kell venni (pl.: migráció, válságkezelés, békefenntartás).

A fentiek alapján *napjainkban a katonaföldrajz fogalmát a következők szerint rögzíthetjük*: a katonaföldrajz a hadtudomány rendszerének önálló területe, amely katonaföldrajzi térségek (országok, országcsoportok, hadszínterek stb.) társadalmi-politikai, természeti, gazdasági és katonai tényezőit vizsgálja a honvédelemre gyakorolt hatásuk szempontjából.

A megfogalmazásból kitűnik, hogy a katonaföldrajz *leglényegesebb feladata a múlthoz viszonyítva nem változott*, mivel kutatásainak célja továbbra is a katonaföldrajzi tényezők hatásainak kimutatása, a fegyveres erők lehetőségeinek feltárása fegyveres tevékenységekre a különböző térségekben. Lényeges eltérés azonban a múlthoz viszonyítva a *kutatott területek számának növekedése, továbbá az egyes tényezők belső tartalmának, információanyagának bővülése és a vizsgálati szempontok változása*.

A katonaföldrajz *napjainkban általános katonaföldrajzra és alkalmazott katonaföldrajzra tagozódik*. Az általános katonaföldrajz alapvető törvényszerűségeket, elveket és módszereket foglal magában. Feltárja a katonaföldrajz helyét és szerepét a tudományok rendszerében, vizsgálja a katonaföldrajzi tényezők konkrét térségektől független, általánosítható befolyását, meghatározza a katonaföldrajzi kutatás sajátos módszereit, feladatát a honvédelmi igények rendszerében.

Az *alkalmazott katonaföldrajz* a rendelkezésre álló adatokat felhasználva értékeli az adott térséget, elemzi az egyes területek társadalmi, gazdasági, természeti és katonai adottságait a fegyveres küzdelem előkészítésére és megvívására, az ország védelmére vonatkozó befolyásuk szempontjából. Tagozódásánál a rendezőelvek: a cél, a rendeltetés, a had-

művészeti szempontok, illetve az értékelt területek méretei. Ennek megfelelően kapcsolódik a különböző katonaföldrajzi térségek értékeléséhez.

A katonaföldrajz *legfontosabb bázisát a hadtudomány alapvető területe, a hadművészet képezi*. Ebből meríti azokat a hadászati, hadművelleti, harcászati elveket és törvényszerűségeket, amelyek vizsgálata során az alapvető nézőpontokat szolgálják. A másik fontos forrásanyagot a földrajztudományok rendszere képezi, ez nyújtja a katonaföldrajz számára a legtöbb ismeretanyagot.

A földrajzi tér és a fegyveres küzdelem kapcsolata

1. Általános elvek

A hadművészet története bizonyítja, hogy a fegyveres küzdelem színterein kimutatható összefüggések vannak a tér, az idő és a haditevékenységek között.

Katonai értelemben *tér alatt a háromdimenziós földrajzi környezetet értjük*. Ebben a környezetben a fegyveres erők célja háborúban, hogy feladataik teljesítése érdekében a lehető legrövidebb időn belül küzdjék le a távolságokat. Ez a folyamat mindenkor egy meghatározott ideig tarthat, azaz a végrehajtás szempontjából bizonyos mértékig objektív feltételektől függ.

Az egykori – ma is figyelemre méltó – szovjet elmélet a világ különböző térségeit a nagyhatalmi érdekek fegyveres összeütközéseinek kockázata, veszélyei alapján osztályozta. Ezen nézőpont szerint a Földnek van olyan övezete, ahol a regionális jellegű feszültségek globális méretű fegyveres konfliktussá történő kiszélesedésének kevés esélye van, más övezetekben viszont a katonai erő alkalmazása a biztonságra nézve már lényegesen nagyobb veszélyekkel jár. Idetartoznak az olajban gazdag terü-

letek és az óceánok fő közlekedési útvonalai. Ezen osztályzás szerint a Földnek legfontosabb és legveszélyesebb övezete Nyugat- és Kelet-Európát öleli fel.

A kétpólusú világ megszűnése, a társadalmi-politikai viszonyok változásai nagy hatással vannak az erőviszonyok alakulására. Azok a katonaföldrajzi térségek, amelyekre Földünköt a kétpólusú világ esetében felosztottuk, ma már nem alkalmazhatók, a korábbiakhoz hasonló térségrendszer kialakítására ugyanakkor ma nincs szükség. *Elviekben azonban a katonaföldrajzi térségeket meghatározhatjuk és e fogalmakat a mindenkor kialakuló válságövezetek esetén használhatjuk.* Ilyen felosztás lehet a következő:

– *A háborús térség* (háborús szintér) fogalma a második világháború során született, mivel ez idő tájt már kialakultak olyan koalíciók, amelyek területe Európára, az Atlanti-óceánra és Észak-Amerikára egyaránt kiterjedt. A fogalom alkalmazása még indokoltabb, mint a második világháborúban volt, hiszen a potenciális hadviselő felek ma már rendelkeznek olyan eszközökkel, amelyekkel hatni tudnak interkontinentális mértékben is. A háborús térség egy vagy néhány kontinensből és a csatlakozó óceánból álló szárazföldi, vízi, légi-kozmoszusi térség, ahol a szemben álló felek teljes hadipotenciálja elhelyezkedik. Egy vagy több különböző típusú hadszínteret foglalhat magába. A háborús térségben a fegyveres küzdelem mellett a szemben álló felek meglévő lehetőségeik kihasználásával a többi küzdelem (politikai, diplomáciai, gazdasági, tudományos) formáit is alkalmazzzák, és olyan területek is hozzá tartoznak, amelyeken az adott időben nem kerül sor fegyveres küzdelemre, például a helyi, periferikus területeken folyó háborúban a közvetlenül részt vevő országok területe.

– *A hadszíntér* fogalma alatt a rakétanukleáris világháború lehetőségének időszakában a háborús térségnek olyan kontinentális vagy óceáni méretű részét értették, melyben a szemben álló hadviselő felek hadipotenciáljának adott kontinensre vagy óceánra eső részei helyezkednek el.

Napjainkban – a helyi háborúk és a hagyományos pusztító eszközökkel vívott fegyveres küzdelmek időszakában – *a hadszínterek, a kontinensek egy részét fogják át*, mégpedig olyan részét, melyet nagyobb természetes akadályok határolnak. Kisebb országok esetén a hadszíntér területileg egybeeshet a háborús térséggel.

Az objektumok és a fegyveres csoportosítások jelentőségétől függően ismerünk fő és mellékhadszíntereket. A természetföldrajzi jelleg szerint kontinentális, szárazföldi, óceáni és tengeri hadszíntereket különböztetnek meg.

A hadszíntér-parancsnokság mint hadászati szintű vezető szerv a legfelső katonai vezetés elgondolásának megfelelően szervezi, illetve vezeti a hadszíntéren lévő csoportosítások tevékenységét.

A 19. században már megkülönböztették a hadszíntéren belül a hadászati jelentőségű objektumokat összekötő irányokat, térfogalmakat. Lényeges kritériumnak tekintették, hogy ezek a vonalak az úgynevezett hadászati pontok felé vezessenek, másrészt lehetővé tegyék a hadászati csoportosítások szétbontakozását.

– *A hadászati irány* a szárazföldi (kontinentális) vagy az óceáni hadszíntérnek olyan sávja, amely hadászati jelentőségű objektumcsoportok irányába vezet és magában foglalja a szembenálló felek hadászati csoportosításának egy részét. A hadászati irányokban néhány haderőnemhez tartozó csoportosítás elhelyezése, szét-

bontakoztatása és hadműveleteik lefolytatása biztosítható egységes vezetés mellett. A hadászati irányok határait általában jelentős természeti akadályok képezik. A hadászati irányok fontosságuk szerint fő vagy mellék-irányok, földrajzi arculatuk szerint szárazföldi, tengeri és légi irányok lehetnek. A hadászati irány hadműveleti irányokat foglal magában.

- *A hadászati körzet* a kontinentális (óceáni) hadszíntér vagy hadászati irány olyan térsége, amelyen belül egymással szorosan összefüggő gazdasági és katonai objektumcsoportok, illetve hadászati fontosságú hegyvidéki átjárókörzetek és tengerszorosok vannak. Egy-egy hadászati körzet elvesztése, illetve birtokbavétele döntő befolyást gyakorol a hadászati cél elérésére, a hadászati feladatok végrehajtására. A hadászati körzetek fontosságuk szerint lehetnek fő vagy mellékhadászati körzetek, jellegük szerint hadigazdasági és katonai objektumcentrikus, illetve tengeri vagy szárazföldi átjárócentrikus körzetek.
- *A hadműveleti irány* a hadszíntérnek, vagy a hadászati iránynak azon szárazföldi, vízi vagy légi sávja, amely hadműveleti objektumcsoportok felé vezet és határain belül lehetővé teszi seregtestek szétbontakozását, elhelyezését, egységes vezetését. A hadműveleti irányok lehetnek szárazföldi, tengeri (vízi) és légi irányok. A szárazföldi hadműveleti irányoknál fontos követelmény a seregtestek szétbontakozására való alkalmasság. Európában jellemző lehet a hadműveleti irányok 100–300 km-es szélessége és 500–1200 km-es mélysége. Helyi háborúban a kiterjedések csökkenhetnek, az alkalmazott erők és a számításba jöhető térségek korlátozott méretei miatt.
- *A harcászati irány* a szárazföldi hadműveleti irány sávja, melyen belül magasabbegységek harcászati felada-

tok megoldása érdekében szétbontakozhatnak. A harcászati irányok mindig harcászati objektumok felé vezetnek és gyakran változhatnak.

Amerikai felfogás

a katonaföldrajzi térségek felosztásáról

Az Egyesült Államokban alkalmazott fogalmak szerint a *hadszíntéri környezet*ben a katonai műveletek folyhatnak *háborús konfliktus vagy békés körülmények* között. A *hadszíntéri parancsnokság* stratégiai környezetében mindhárom környezeti állapot egy időben is előfordulhat. Ezek jellemzői az alábbiak:

Konfliktuskörnyezeti állapotban cél az elijesztés, a konfliktus megoldása nem háborús műveletek formájában, harc nélkül (rajtaütések, békére kényszerítés, támogatás felkelőknek, békefenntartás, kiűritési műveletek). *Békekörnyezeti állapotban* nem háborús hadművelet formájában folynak a katonai műveletek (kábitószerek elleni küzdelem, segélyadás katasztrófánál, polgári támogatás, békeépítés, nemzeti segítségadás).

A *hadszíntéren* folyó tevékenységeket az Egyesült Államok egyesített parancsnoksága irányítja. Ez a parancsnokság látja el a stratégiai irányítást, tervezi a hadműveletben folyó hadjáratokat és meghatározza az egyes parancsnokságok egymáshoz való viszonyát. Az egyesített parancsnokság a hadszínterekre főparancsnokokat jelöl ki. A hadszíntéren összhaderőnemi csapatok részei oldanak meg feladatokat. Az összhaderőnemi erők két, egymástól elkülönülő parancsnoki láncban működnek, az egyik a hadműveletekben, a másik az adminisztratív és a logisztikai ügyekben illetékes.

A hadszíntéren folytatandó hadműveletekre a Vezérkari Főnökök Bizottságának elnökén keresztül a nemzeti politikai vezetés (az elnök) ad parancsot az egyesített és speciális parancsnokságoknak és a már meglévő alkalmi harci kö-

telékeknek. A Vezérkari Főnökök Bizottságának elnöke a bizottság tagjaival egyeztetett hadászati intézkedéseket ad ki a hadszíntér fegyveres erői parancsnokságának.

Háborús viszonyok között háborús szintet jelölnek ki, amelyen belül egy vagy több hadszíntér, valamint a hadszínterekkel átfedésben összhaderőnemi különleges hadviselési terület is kialakítható. A háborús szintéren belül folyó hadművelettel párhuzamosan különálló hadszíntéren lehetnek önálló hadműveletek, más területeken békefeladatok végzése folyhat.

A háborús szintér felosztható harci övezetre és közlekedési (utánpótlási) övezetre. A harci övezet fogalma a harcok megvalósításához szükséges területeket takarja, míg a közlekedési övezet a harci övezet mögöttes területe, amely kiterjedhet a harci ellátóbázisokig.

A háború hadászati, hadműveleti és harcászati szintjei alkalmas keretet nyújtanak a cselekmények elrendezésére. Ezek szem előtt tartásával képesek a parancsnokok megtervezni a hadműveletek lefolyását, az erőforrások térbeli elrendezését, a feladatokat:

- *A hadászati szinten* egy nemzet vagy a nemzetek egy csoportja érdekeinek megfelelően határozza meg azt a stratégiát, mellyel biztosítja a megfelelő erőkiegészítést. A hadászat a fegyveres erők és a nemzeti hatalom más eszközei alkalmazásának művészete és tudománya a hadászati célok megvalósítása érdekében.
- *Hadműveleti szinten* az összhaderőnemi és a szövetséges erők egy hadszíntéren belül nagyobb hadműveleteket hajtanak végre a magasabbparancsnokság hadászati céljainak elérése érdekében. Ez a szint alkotja a létfontosságú kapcsolatot a nemzeti és a hadszíntéri hadászati célok és a harci erőknek a harctéren történő felhasználása között. A fő hangsúly az összhaderőnemi hadműveletek vezetésén

és az erők felhasználásán van. Az elérendő cél és nem a parancsnoki szint határozza meg elsősorban azt, hogy a szárazföldi haderő valamely része hadműveleti szinten tevékenykedik-e vagy sem. A hadseregek rendszerint a szárazföldi hadműveleteket tervezik, míg a hadtestek és a hadosztályok harcot és ütközeteket vívnak.

- *Harcászati szinten* harcászati egységek, vagy alkalmi harccsapatok a megszbott katonai cél elérése érdekében harcot és ütközeteket vívnak meg.

A hadszínterek logisztikai előkészítése magában foglalja: a hadműveletek bázisainak kijelölését és előkészítését; az utanszállítási útvonalak kiválasztását és fenntartását; az előretolt logisztikai bázisok telepítését és berendezését; a hadműveleti készletek raktározását. Az Egyesült Államok kontinentális bázisa, mint a logisztikai rendszer hadászati alapja, magában foglalja a nemzeti ipar bázisát üze meivel, gyártóeszközeivel, forrásraktáraival, valamint személyzeti és egészségügyi ellátó központjaival. A közlekedési zóna, amely a hadszíntér harci terület hátsó határáról az Egyesült Államok kontinentális bázisáig terjed, magában foglalja a hadműveleti vonalakat, a hadszíntéri bázisok fenntartó, szolgáltató, szállító, egészségügyi, személyi és kiürítési szerveit, berendezéseit, továbbá azon szerveket, amelyek a harcolók közvetlen támogatását és ellátását végzik.

A NATO térfogalmi

Az integrált katonai szervezet legfontosabb vonásai közé tartozik az erők együttes tervezése, a közös műveleti tervezés, a többnemzetiségű kötelékek, az erők honi területen kívüli állomásoztatása. A szövetség stratégiai koncepciója hangsúlyozza a kollektív védelem jellegét és a szövetségesek biztonságának oszthatatlanságát.

A NATO vezetése a szövetséges

fegyveres erők közvetlen hadászati vezetését a legfelsőbb katonai parancsnokságok útján valósítja meg, amelyeknek felelősségi körzete egy vagy több (Európa esetében három) hadszíntér területére terjed ki. Ezen parancsnokságok felelősségi körzetei magukban foglalják a szövetséges országokat a hozzájuk kapcsolódó óceáni és tengeri területekkel együtt. Hozzájuk tartozik tehát Észak-Amerika, az Atlanti-óceán, Nyugat-, Közép- és Dél-Európa nagy része, a Földközi-tenger és a Fekete-tenger medencéjének egy része.

Az Európai Szövetséges Főparancsnokság alárendeltségében lévő erők feladata védelmezni a Norvégia északi csücskétől Dél-Európaig (beleértve a Földközi-tenger medencéjét is) húzódó területeket. Ez a térség közel 2 millió km² szárazföldet és több mint 3 millió km² tengeri térséget foglal magába, körülbelül 320 millió főnyi lakossággal.

Az európai kontinentális térséget a politikai érdekeknek, a földrajzi viszonyoknak és a NATO hadászati elgondolásoknak megfelelően három hadszínterre osztották fel (a hadszínterek száma és területe jelenleg átalakulóban van, bemutatásukat mégis célszerűnek tartjuk a fogalmak magyarázása szempontjából):

- északnyugat-európai hadszíntér;
- közép-európai hadszíntér;
- dél-európai hadszíntér.

Az egyes hadszínterek az érintett NATO-tagállamok területét, illetve a kapcsolódó tengeri (vízi) térségeket foglalják magukba.

Az északnyugat-európai hadszíntér Norvégiát, Dániát, az Egyesült Királyságot, valamint a környező tengereket foglalja magában. A hadszíntér észak-déli irányban mintegy 3200 km, kelet-nyugat irányban változóan (Norvégia esetében 6–430 km) széles.

A hadszíntér jelentősége az alábbiakban foglalható össze:

- nagy kiterjedésű tengeri térség, amely

leginkább tengeri és légi hadműveletek színtere lehet, a szárazföldet átszelő nagyszámú, igen jelentős hegyi és vízi akadállyal;

- a hadszíntér nyugati és északkeleti része a hajózásnak kedvező feltételeket nyújt, a Balti-tenger és különösen a Finn-öböl csekély mélysége a partok megközelítését nagymértékben akadályozza. A szárazföldi hadműveletek mértéke minimális lehet;
- a hadszíntér másodlagos szerepe mellett fontos, hogy jelentős légi és tengeri útvonalak találhatók körzetében;
- a tengeri hadműveletek befolyásolása szempontjából a körzet nagy jelentőségű, a tengerszorosok kedvező lehetőségeket biztosítanak a haditengerészeti erők mozgásának és tevékenységének biztosítása szempontjából;
- a körzetből lehetőség nyílik a közép-európai erők szárnybiztosítására.

A közép-európai hadszíntér Belgium, Hollandia, az NSZK és Luxemburg területét, valamint ezen országok tengerparti sávjait öleli fel. A NATO legjelentősebb európai hadszíntere, amely kedvező infrastrukturális mozgósítási, tárolási, földrajzi lehetőségekkel bír és az erők zömét foglalja magában.

A dél-európai hadszíntér kiterjedése alapján a NATO legnagyobb európai hadszíntere. Magában foglalja Portugáliát, Spanyolországot, Görögországot és Törökországot területét, a part menti vizeket és tengeri térségeket. Spanyolország belépésével a hadszíntér jelentősége tovább növekedett, ami megmutatkozik abban is, hogy a Földközi-tenger világjelentőségű szállítási útvonalat jelent; hadászati jelentőségű tengerszorosokat, átjárókat köt össze; összekötő kapcsot képez közel- és távol-keleti térségekkel.

A hadszínteret megosztottságából adódóan körzetekre osztják. Ezek: a gibraltári, a nyugati, a központi, keleti (Görögország és Törökország nyugati ré-

se), az északkeleti körzet (Törökország keleti része), a délkeleti körzet (a Földközi és a Fekete-tenger, Tunézia és Kréta közötti rész) körzet.

Háborúban a főparancsnok – ha azt addig még nem tették meg – *háborús szintert* jelöl ki. A *háborús szintéren* belül *egy vagy több hadszíntér* alakítható ki. Több hadszínteret akkor kell kialakítani, ha több irányból fenyeget veszély. Ki lehet jelölni összhaderőnemi különleges hadviselési területet is, de az átfedésben lehet más hadszínterekkel.

A háborús szintér parancsnoka feloszthatja a háborús szintert *harci övezetre* és *utánpótlási* (közlekedési) *övezetre*. A harci övezet a hadművelési terület első része, a harcok megvívásához szükséges terület. Az utánpótlási (közlekedési) övezet a hadművelési terület hátsó része, mely egészen a hazai bázisokig vagy esetleg egy másik parancsnokság hadművelési területéig terjed. A közlekedési zónában azok a szervezetek, összeköttetési vonalak és más szervek vannak, amelyek a harcolók támogatásához szükségesek.

A katonaföldrajzi értékelések és a csapatok tevékenysége

Magyarországnak Kelet-Közép-Európában, s azon belül a Kárpát-medencében kiemelt szerepköre van. Hazánk ennek a térségnek a kulcsállama. Jelenlegi államhatárai mellett is őrzi a Kárpát-medencén belüli – földrajzi értelemben vett – uralgó szerepét, miután területe felöleli a medence központi körzeteit.

Amint arra már korábban utaltunk, az elmúlt évtizedek koalíciós követelményei nem kedveztek a magyar katonaföldrajz fejlődésének. A katonaföldrajzi értékelések súlypontját a hadművelési-harcászati szintre helyezték át és csupán a várható alkalmazás, azaz nem hazánk területére összpontosították. A ka-

tonaföldrajzi tényezők hatását legtöbbször figyelmen kívül hagyták, már a célból is, hogy azok ne akadályozhassák a szabályzatokban előírt feladat és időnormák elérését.

Ma ez a felfogás természetesen nem engedhető meg. Fegyveres erőinknek országvédelmi feladataikat a földrajzi környezet szabta lehetőségek figyelembevételével önállóan kell megoldaniuk. A katonaföldrajzi értékeléseket minden szinten a legapróbb részletekig el kell végezni.

Az állami és a katonai vezetés a feladat súlyának megfelelően igen nagy jelentőséget tulajdonít a katonaföldrajzi értékelésnek az ország védelmi felkészítésében. Mindezekon túl a katonaföldrajzi értékelések alapos előkészítésére köteleznek bennünket szabályzataink, amelyek rögzítik a katonaföldrajzi biztosítással kapcsolatos követelményeket.

A fegyveres erők megváltozott feladatai új követelményeket támasztanak az ország védelmi felkészítésével szemben, így a katonaföldrajzi értékelésekkel szemben is. Ennek következményeként amíg korábban csupán a fegyveres küzdelem szempontjából vizsgáltuk a katonaföldrajzi tényezőket, mára szaporodott a vizsgálati szempontok száma. A fegyveres erők mellett beléptek többek között a lakosság, a gazdaság, az állami vezetés vizsgálatának szempontjai is.

Az általános értékeléseken túl nagy hangsúlyt kapott a regionális körzetek komplex értékelése. Megkezdődött a csapatok katonaföldrajzi anyagokkal, értékelésekkel történő ellátása. Kiemelt jelentősége van a katonaföldrajzi tényezők értékelésének a fegyveres erők szervezete, állománya, elhelyezése kialakításában; az alkalmazási elvek kidolgozásában; az ország hadszíntéri előkészítése feladatainak megszervezésében; a mozgásítás feladataira történő felkészülésben, a tisztképzésben, valamint a nemzetközi jellegű feladatok ellátásában.

A katonaföldrajzi tényezők és a fegyveres küzdelem kapcsolatának vizsgálatánál alapvetően az általános földrajzi helyzetet, a természeti, a társadalmi, a gazdasági és a katonai tényezőket kell megemlíteni.

a.) *Az általános földrajzi helyzet* megítélésénél az abszolút földrajzi helyzet és a relatív földrajzi helyzet meghatározása a döntő. Ezen belül nagy figyelmet kell fordítani a határviszonyok megítélésére.

b.) *A természeti tényezők* megítélésénél kiindulási szempont, hogy ezek alapvetően befolyásolják a mozgást, az elhelyezést, az alkalmazást (ütem, harcrend, feladat, mélység, műszaki munkák, ellátás stb.); a csapatok úton és utakon kívül egyaránt mozoghatnak; a harcjárművek és tűzeszközök mozgása, elhelyezése és alkalmazása alapvető része a harcnak. Vizsgálandó szempontok: domborzat, vizek, talaj, növényzet és éghajlat. A Kárpát-medencében és környezetében a következő tájjellegeket különböztethetjük meg: síkság, hullámos vidék, buckás vidék, dombvidék, árktolt vidék, és hegyvidék (alacsony hegység, középhegység és magas hegység).

c.) A katonaföldrajzi tényezők sorában a *társadalmi tényezők* megítélésének kiemelkedő jelentőségük van, mivel ezek jelentősen befolyásolják a fegyveres erők alkalmazását. E tényezők során vizsgálni kell a politikai viszonyokat. Idetartoznak: az állami és a társadalmi rend; a politikai berendezések; bel- és külpolitikai viszonyok; pártviszonyok; parlamenti viszonyok. Mindezek befolyásolják a lakosság hangulatát, a mozgósítás lehetőségeit, a hátszág erkölcsi szilárdságát.

d.) *A gazdasági tényezők* megítélésének általános célja annak megállapítása, hogy a gazdaság mennyire képes megfelelni a háború támasztotta igényeknek (várható anyagi, technikai veszteségek pótlása). Vizsgálandó tényezők: energia, nyersanyag, ipar, mezőgazdaság, közle-

kedés, kereskedelem, pénzügy. A gazdaság általános helyzetének megítélése, az energia, a nyersanyag, az ipar területi megoszlása, kapacitásadatai, az egyes telephelyek védelmének, megközelíthetőségének, illetve rombolásának lehetőségei, a mezőgazdasági termelés területi megoszlása, a közlekedési vonalak és eszközök teljesítőképességének, életképességének vizsgálata választ adhat a legalapvetőbb problémákra.

e.) *A katonai tényezők* vizsgálata kiterjed: a fegyveres erők szervezetére, elhelyezkedésére és csoportosítására; hadműveleti lehetőségeire; a légvédelmi rendszer objektumaira; a katonai repülőterekre, szükséges leszállóhelyekre; a hadiipari objektumokra, raktárbázisokra; a hadszíntér-előkészítés helyzetére, feladataira; a háborús vezetési rendszer kiépítettségére; az energiaellátásra; a meteorológiai rendszerre; a topogeodéziai és kartográfiai biztosítására; az egészségügyi hálózat értékelésére és a vízellátás helyzetére.

* * *

Az előzőekben felsoroltak öt tényezőre [a.)–e.)-ig] építve, azok alapján a térség abszolút és relatív földrajzi helyzetére, jellegére, méretére, határviszonyokra, a térség politikai és katonai fontosságára, az alkalmazható fegyveres csoportosítás jellegére és nagyságára, a katonai tevékenységeket befolyásoló tényezők általános hatására tett megállapítások után értékelések készülhetnek: hadászati szinten a vezérkaroknál; haderőnemeknél; fegyvernemeknél; intézeteknél.

A *hadászati szintű* vezérkari értékelések tartalmukat tekintve általában az összes katonaföldrajzi tényező vizsgálatára kiterjednek és komplex kutatócsoportok (polgári minisztériumok, intézetek, stb.) bevonásával készülnek. A *hadműveleti szintű értékelések* a vezérkarok és az alacsonyabb vezetési szintek információs munkaokmányai.

A hadműveleti szintű katonaföldrajzi értékelések védelmi hadművelet esetén tartalmazták:

- az általános földrajzi helyzettel kapcsolatos adatokat;
- a vizsgált terület természeti viszonyainak legfontosabb jellemzőit, a népességre, a településekre, az egészségügyi viszonyokra, a közlekedésre vonatkozó adatokat, a védelmi hadműveletre gyakorolt hatásukat;
- a támadó hadművelet szempontjából a vizsgált terület értékelését (támadásra alkalmas sávok, irányok, nyitott határszakaszok, szétbontakozásra alkalmas terepszakaszok stb.);
- a védelmet erősítő legfontosabb akadályokat;
- a védelmi rendszer kiépítésére alkalmas területeket;
- a második lépcső (tartalékok) elhelyezésére alkalmas körleteket, ellencsapások végrehajtására alkalmas irányokat és terepszakaszokat;
- az igénybevételre tervezhető közlekedési vonalak, eszközök jellemzőit, helyreállításuk, dublázásuk, illetve kiváltásuk lehetőségeit;
- a hadműveleti terület lakosságának jellemzését;
- a kiemelten veszélyeztetett objektumokat;
- az esetleges kiürítési lehetőségeket;
- az egészségügyi létesítményeket, intézeteket;
- a légideszantok, felderítő-diverzációs csoportok várható alkalmazási körleteit;
- az átfogó hadműveleti következtetéseket.

Az átfogó hadműveleti következtetéseknek segíteniük kell a parancsnokot abban, hogy meghatározhassa: a csapatok tevékenységének legelőnyösebb feltételeit; azokat a körleteket, objektumokat és létesítményeket, amelyek megtartásától nagyban függ a hadművelet sikere; a

csapatok fő erő kifejtése összpontosításának fő irányait, a védelem szempontjából fontos terepszakaszokat, körleteket; műszaki záruk létrehozására alkalmas területeket, tűz-, robbanás- és sugárveszélyes körzeteket, helyeket, valamint a lakosság és a csapatok kiürítését, kivonását biztosító feltételeket; a csapások elleni védelem, az álcázás, a víz- és anyagellátás területi forrásokból való biztosítását lehetővé tevő feltételeket; a csapatok mozgatásának, az összeköttetések biztosításának legelőnyösebb feltételeit.

Az előjáró törzsek kötelessége a harcászati szintű törzsek ellátása katonaföldrajzi értékelésekkel. Ezek az értékelések elsősorban a harctevékenységi körzetekre vonatkozó, a csapatok tevékenységét alapvetően befolyásoló katonaföldrajzi tényezőket tartalmazó grafikus anyagok (tematikus térképek, vázlatok stb.) magyarázó szöveges részekkel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A katonaföldrajz helye és szerepe az ország védelmi felkészítésében c. tudományos konferencia anyaga; Hadtudományi Tájékoztató, 1995. 1. sz.
2. A Magyar Köztársaság és környezetének katonaföldrajzi értékelése; Szerkesztette: Lánszki János – MH Tanintézeti Főnökség, 1994. Megjelent a Hadtudományi Tájékoztató 1994/7. számaként is.
3. Szántó Imre: Általános katonaföldrajz; ZMKA, 1970
4. Vitéz Somogyi Endre: Magyarország és környező államainak katonaföldrajza; Budapest, 1930
5. Kozma Endre–Héjja István–Stefancsik Ferenc: Katonaföldrajzi kézikönyv; Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1993
6. Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája; komplex kutatási téma; kézirat, Budapest, 1993.
7. NATO-kézikönyv; SVKI és a NATO Információs és Sajtóiroda Budapest, Brüsszel, 1995
8. FM 100-5 HADMŰVELETEK; amerikai tábori kézikönyv, Budapest, 1997

Szép László–Felházi Sándor

A terület-ellenőrzés, mint a szárazföldi csapatok tevékenységének új eleme

Egy tudományos-szakmai konferencia margójára

1998. október 30-án az MH Szárazföldi Vezérkar és a HVK Tudományszervező Osztálya tudományos konferenciát rendezett a Honvédelmi Minisztériumban. A konferencia célja az volt, hogy ráirányítsa a figyelmet egy olyan tevékenységre, amely bármikor a harccselekmények részévé válhat és olyan kérdésekre kereste a választ, mint például: mikor és hol kerülhet sor terület-ellenőrzésre, azt kik és hogyan végzik, és milyen körülményeket kell figyelembe venni előkészítése és végrehajtása során.

A tudományos konferencia lehetőséget teremtett az együttgondolkodásra: a Belügyminisztérium témában illetékes szakemberei előadásaikban és hozzászólásaikban felvázolták a területek fegyveres ellenőrzésével kapcsolatos kérdéseket, s ezzel mintegy megteremtették a téma további elemző-értékelő kidolgozásának feltételeit. A tanácskozás keretében megnyilatkozási lehetőséget kaptak azok a fiatal kutatók, akik a konferenciát előkészítő tudományos kutatócsoport tagjaiként a szárazföldi csapatok alkalmazásának e sajátos területével kapcsolatos kérdések, a béke-, a válság-, illetve a háborús műveleti eljárás kidolgozása érdekében fogtak tollat. Az alábbiakban rövidített formában közreadjuk a konferencia vitaanyagát és a vita néhány markánsabb megállapítását.

A szárazföldi csapatok különböző tevékenységeinek elemzése során az utóbbi években egy korántsem új keletű, de mindenképpen új minőségben jelentkező fogalom került előtérbe, a terület-ellenőrzés. Ez a tevékenység elmélyült elemzést kíván, annál is inkább, mert ezzel a feladattal szabályzataink, segédleteink nem foglalkoznak és csak a publikáció szintjén lelhető fel néhány gondolat a témáról. Meggyőződésünk, hogy a jövőben – a haderőreform részeként a nagy önállósággal rendelkező század-, zászlóalj-harccsoportok terület-ellenőrzésre való felkészítését nagyon fontos harcászati-hadműveleti feladatként kell kezelni.

A meghatározott körzetek, terepszakaszok, sávok és objektumok erőkel, eszközökkel történő ellenőrzése rendkívül fontos feladat. A téma tanulmányozása során a katonai terminológiából kikopott kifejezések kerülhetnek előtérbe (blokirózás, kutatás, keresés, zárás stb.). Ezen kifejezések a kor követelményeinek megfelelő tartalommal történő megtöltése – egységes értelmezésük érdekében – fontos feladat.

A terület-ellenőrzés értelmezése

A terület-ellenőrzés komplex eljárás, amely a kijelölt alegységek (harccsoportok) előre meghatározott, a kötelék mé-

reteihez képest nagy területen, más fegyveres-rendvédelmi, valamint polgári szervekkel együttműködésben, illetve önállóan, térben és időben egyeztetett egységes elgondolás és terv alapján végrehajtott tevékenysége. Célja: az ellenség felderítése, diverziós, terrorista, légideszant erőinek megsemmisítése, a kijelölt területek, objektumok, utak biztosítása, rombolásuk megakadályozása és végrehajtása, erők szárnyának, hátának biztosítása súlyponti területen, lehetőségek biztosítása a mélységben lévő erők és eszközök átcsoportosításához, csapások körzetének elszigetelése.

A terület-ellenőrzés szinte valamennyi harc- és harccal kapcsolatos tevékenység elemeit magában rejt. Végrehajtása során a kijelölt kötelekek a számukra meghatározott területen, felderítéssel, figyelemmel, járőrözési és rendészeti teendők ellátásával – felkészülve az ellenség különböző erejű, összetételű és feladatú erőinek pusztítására, más fegyveres rendvédelmi, valamint polgári szervekkel szoros együttműködésben – oldják meg feladataikat.

Terület-ellenőrzést a hadműveletek során az alegységek (harccsoportok) a részükre kijelölt felelősségi területen a másik irányban, a saját csapatok szárnyaiban, hézagaiban, a mélységben, illetve hadműveleti területeken kívül folytathatnak. A terület-ellenőrzési feladatok végrehajtására a Magyar Köztársaság fegyveres erőinek jelenlegi szervezete alapján a gépesített lövész, az átalakítás alatt álló területvédelmi erők és a határvédelem-alegységek tűnnek legalkalmasabbnak. Az említett kötelekek erre a célra történő hatékony alkalmazásához a kiképzés, a technikai felszereltség vonatkozásában egy sor változtatásra van szükség.

A kijelölt felelősségi terület állandó ellenőrzés alatt tartása érdekében a következő főbb feladatokat kell ellátni:

- folyamatos információszerzés az ellenségről a környezetről és a terepről;
- az ellenség tevékenységének ellenőrzés alatt tartása;
- ellenség felderítőerőinek megsemmisítése;
- diverziós, terrorista csoportok felszámolása;
- meghatározott területek, objektumok védelme;
- harc az ellenség földet ért légideszantjai ellen;
- utak, hidak, csomópontok átvizsgálása, rombolásuk megakadályozása, illetve rombolásuk végrehajtása;
- adatszolgáltatás az előljáró, az alárendeltek, a szomszédok, az együttműködők részére;
- a súlyponti területen tevékenykedők tehermentesítése;
- a tartalékok célszerű alkalmazásának biztosítása;
- a reguláris csapatok erőinek, eszközeinek megtakarítása;
- meghatározott körzetek készenléti erőkkel történő gyors lezárása, megtisztítása;
- a felelősségi területen a polgári lakosság tevékenységének szabályozása, a rend és a fegyelem fenntartása, rendészeti feladatok ellátása;
- a közlekedés feltételeinek biztosítása.

A terület-ellenőrzésre kijelölhető erők

A terület-ellenőrzésre kijelölt kötelekek szemben támasztott általános követelmények: a mobilitás, a jó felkészülés, a nagyfokú önállóság, öntevékenység; a helyismeret; a fegyverzeti-technikai ellátottság (kiemelten híradó-technikai ellátottság). Ezeknek a követelményeknek leginkább a Határőrség *határvédelem-alegységei*, illetve az Országos Rendőr-főkapitányság alárendeltségébe tartozó *rendőri csapaterők* (Készenléti Rendőrség) felelnek meg. Sajnos a Magyar Honvéd-

ség állományából az erre a célra alkalmazható gépesített lövészalegységek számos fontos kritériumnak nem tudnak eleget tenni. Például az ilyen feladatra kijelölt erők felszereltsége hiányos, a vezethetőségüket, az együttműködésüket, a szállításukat és a működésüket biztosító egyéb feltételek hiányoznak.

Az, hogy *milyen szintű és nagyságrendű kötelékek kerüljenek alkalmazásra* a terület-ellenőrzés során, számos tényezőtől függ. Például: a tereptől; az ellenőrzésre kijelölt terület nagyságától; a működési körzetben tevékenykedő más erők jelenlététől; a megerősítés, támogatás lehetőségeitől; a szomszédoktól és azok tevékenységétől; a polgári környezettől.

A terület-ellenőrzés mint harcjelzés speciális felkészítést igényel. Erre a feladatra például a francia könnyűgyalogságnál már hosszú évek óta készítnek fel kötelékeket. „A könnyű gyalogezred: fedezi a szárnyakat, elfoglalja a terep kulcsfontosságú pontjait, ellenőrzi a beépített területek különböző körzeteit, felderíti és figyeli a hadosztály hátsó harcterületét és felszámolja a beszivárgó ellenséget.”

Ebből a rövid idézetből is világosan érzékelhető, hogy a franciák már ezredszintű kötelékek feladataként is meghatározzák és súlyánál fogva kezelik a területek ellenőrzésének kérdéseit. Hasonló megállapításra juthatunk az olasz, az amerikai, a brit könnyűgyalogság vonatkozásában is.

Véleményünk szerint a Magyar Honvédség jelenlegi lehetőségeinél fogva erre a célra csak korlátozottan képes dandár nagyságú erők igénybevételére. A haderőreform keretében azonban nálunk is szükségszerűvé vált kisebb létszámú, speciálisan erre a célra felkészített kötelékek alkalmazása. Gondolunk itt a gépesített lövész(harckocsi) dandártól kijelölt: gépesített lövésszázlójak-

ra és századokra. Ezek az alegységek megerősíthetők: páncéltörő-, tüzérangeységekkel; 1-2 légvédelmi szakasszal; szállítóeszközökkel; híradó-technikai eszközökkel; valamint kiegészítő anyagi készletekkel. A végrehajtókat *támogat-hatják*: tábori tüzér-, páncéltörő ágyús kötelékek; szállító-felderítő- és harci helikopterek. A terület-ellenőrzést végrehajtó erőknek fel kell készülniük az előjáró által kirendelt légi mozgékonyaságú, légimobil kötelékekkel történő alkalmazásra, továbbá más fegyveres rendvédelmi szervekkel való együttműködésre.

A terület-ellenőrzéssel erőket lehet megtakarítani. „... Mindazonáltal kezdetől fogva szükség van olyan csapatokra az ellenőrzendő területen, amelyek adatokat szereznek az ellenségről, az ellenség felderítőerőit megsemmisítik, azok előrenyomulását ellenőrzés alatt tartják. Ehhez adódik még az a követelmény, hogy az érintett területeken található objektumok védelmét legalább biztosítással ellássák...”

A szárazföldi csapatoknál erre a célra *a speciálisan összeállított harccsoport* kötelékek (dandár-, féldandár-, zászlóalj-, századharccsoportok) tűnnek legalkalmasabbnak, amelyek adott esetben képesek az összefegyveremi harc megvívására, erősebb ellenséges erőkkel szemben széles arcvonalon védekezni, illetve halogató- vagy vadász harc folytatására.

A terület-ellenőrzés végrehajtása

Az ellenőrzésre kijelölt felelősségi területek elfoglalására, illetve a konkrét feladat végrehajtására a helyzet kialakulását befolyásoló körülmények és tényezők figyelembevételével kerülhet sor. A harccsoport békeidőszakban történő alkalmazása esetén a kijelölt kötelék békeelhelyezési körletből kirendelése után rendezi be a felelősségi területét és készül fel a feladatra.

Konfliktushelyzetben terület-ellenőrzésre a jelenlegi harckészültségi rendszer keretében megfelelően felkészített készenléti, készültségi erők alkalmazásával kerülhet sor – laktanyai elhelyezésből, illetve készenléti körletekből történő előkészítést, műszaki berendezést követően. A kijelölt területet mindkét esetben csak a riasztásra, illetve kirendelésre jogosult személy parancsára foglalhatja el a felkészített kötelék.

Ezek az alegységek speciálisan felkészített, rövid készenléti idejű csoportosítások. Nagy operativitással és megfelelő anyagi készletekkel rendelkeznek ahhoz, hogy hosszú időn keresztül önállóan oldjanak meg feladatokat. Háború időszakában a reguláris csapatok alkalmazása során a terület-ellenőrzés a harcoló, harcbiztosító kötelékek állományából történő kijelölést követően, megfelelő anyagi készletek megalakítása és kiegészítése után az előljáró elgondolásának megfelelően kerülhet végrehajtásra.

a) Békeidőszakban

A Magyar Köztársaság állampolgárait, anyagi javakat közvetlenül veszélyeztető elemi csapás vagy súlyos ipari katasztrófa esetén a felső állami, katonai vezetés utasításainak megfelelően létrehozott válságstábok, operatív szervek irányítása alatt kaphatják feladatul a hadsereg kijelölt kötelékei egy, vagy több terület zárását és biztosítását szoros együttműködésben a polgári védelmi és a rendvédelmi erőkkel, a polgári szervekkel és intézményekkel, a veszélyes üzemek képviselőivel, a tűzoltósággal.

Ebben az időszakban fő feladatként jelentkezhethet az adott terület gyors és megbízható elszigetelése, illetéktelen személyek, csoportok bejutásának megakadályozása, a csapások következményeinek felderítése, illetve felszámolása, sérültek felkutatása, kimentése, megbízható adatok biztosítása, mentesítési fel-

adatok ellátása. A rendkívüli fontossággal jelentkező feladatok végrehajtásán túl a terület-ellenőrzés kiemelt figyelmet érdemlő követelménye a csapatok konfliktushelyzetre, háborús veszély és háború időszakára történő felkészítése, kiképzése.

b) Konfliktushelyzetben

Határmegerősítés során a terület-ellenőrzésre demonstratív jelleggel kerülhet sor azzal az alapvető szándékkal, hogy az ország területi sérthetetlenségének biztosítására a szükséges erők és eszközök rendelkezésre állnak. Ezen feladatok súlyponti végrehajtása alapvetően a Belügyminisztérium alárendeltségében lévő Határőrség, Rendőrség csapatkötelékeinek veszélyeztetett területekre történő irányításával valósulhat meg, ugyanakkor feladatot kaphatnak a Magyar Honvédség bázislaktanyákból kirendelt alegységei is. Ebben az időszakban a felelősségi terület-ellenőrzésének fő feladata a légi-földi felderítés rendszerének kiépítése és működtetése, az adatok szolgáltatása, a csapatok felkészülésének biztosítása.

Határbiztosítási, zárási feladatok végrehajtásakor a terület-ellenőrzés azt jelentheti, hogy erre a feladatra felkészített harccsoport a felelősségi területén a rendelkezésre álló technikai eszközök felhasználásával felderíti az ellenség határközeli tevékenységét, felfedi az átszivárgó felderítő-, diverziós csoportjait, a légi határsértőket, az ellenség repülési irányait, vezetési pontjainak helyét, csoportosításainak erejét, összetételét, szándékát, valószínű előrevonási irányait. Ezeket a felderítési adatokat a harccsoportparancsnok és a törzs értékeli, elemzi majd felhasználja a feladatok pontosítására, valamint a terület-ellenőrzést végrehajtó alárendeltek (járőr-csoportok, készenléti, támogató és kiszolgáló részek) feladatainak meghatározásához.

A válságkezelés aktív katonai lépéseinek időszakában a határőrök teljes készenlétben, a felderítőrendszerek a veszélyeztetett irányokban maximális kapacitással működnek. A Magyar Honvédség készenlétben tartott erői felkészülnek felelősségi területükön történő alkalmazásra – az elrendelt harcászati foknak megfelelően.

Az ellenőrzést végrehajtó kötelékek kiemelt feladata ebben az időszakban, hogy a belügyi és a polgári szervekkel szoros együttműködésben *készüljenek fel* a légi határsértések vizuális felderítésére, a különböző fegyveres csoportok véletlen vagy szándékos átsodródása, az ellenség felderítő-, diverziós csoportjainak alkalmazása esetén végrehajtásra kerülő tevékenységekre. A kijelölt kötelék feladata továbbá kisebb menekültcsoportok összegyűjtése, előre meghatározott objektumokba kísérése, nagyobb menekülthullám fogadására való felkészülés, az etnikai feszültségek nyomán esetlegesen jelentkező feladatok végrehajtása, továbbá fontos objektumok megerősítése az alkalmazás területén.

A háborús veszély időszakában aktivizálásra kerül a katonai potenciál. Folyamatosan válhat a határ térségében kialakuló fegyveres konfliktusok veszélye. Ennek megfelelően kerülhetnek küldésre összpontosítási, készenléti körleteikbe a terület-ellenőrzésre felkészített kötelékek, amelyek a határvadász-erőkkel együtt – a felderítőrendszerek teljes körű üzemeltetése mellett – felkészülnek: az államhatár meghatározott körzetének szükség szerinti biztosítására; a határ menti települések, fontos területek, objektumok, irányok, körzetek, csomópontok biztosítással történő ellenőrzésére; a súlyponti területre tervezett reguláris kötelékek tervszerű alkalmazásának biztosítására; az általuk meg nem szállt körzetek lezárására; a hadművelleti főirányokon kívüli terüle-

tek ellenőrzésére; állandó készenlétben a provokátor, diverziós, terrorista csoportok elfogására, megsemmisítésére és a súlyponti területen történő alkalmazásra.

c) Háború idején

Háborús körülmények között a terület-ellenőrzés a kijelölt csoportosítások alkalmazása szempontjából végrehajtásra kerülhet: a határvédelem során; a védelmi hadműveletek időszakában; a hadművelleti területen kívül.

Határvédelem során a terület-ellenőrzésre felkészített kötelékek alapvető feladata lehet: a háborús veszély időszakában említettekén túl a katonai közigazgatás bevezetésének biztosítása, a polgári lakosság kitelepítésében, tevékenységének koordinálásában való részvétel, az azonnali és a gyorsreagálású erők felvonulásának biztosítása, a felelősségi területen életbe léptetett rendkívüli állapot rendszabályainak betartatása, a fegyveres rendvédelmi és a polgári szerveknek nyújtandó egyéb katonai támogatások megvalósítása.

A biztosítási övben folyó harccal egy időben a peremvonal (fővédőv) előtt a terület-ellenőrzést folytató kötelékek feladatul kaphatják a nyitott szárnyakon, hézagokban előre előkészített, berendezett terepszakaszok elfoglalását, ezáltal biztosítva a biztosítási övben védők manővereinek végrehajtását, az ellenség lassítását, számára kedvezőtlen irányba terelését, hatékony pusztítását.

A védelmi hadműveletekben a terület-ellenőrző harccsoport feladatait a háborús vezetési rendnek megfelelő körülmények között valamennyi, a felelősségi terület körzetében tevékenykedő fegyveres kötelékkel szoros együttműködésben hajtja végre. Ennek megfelelően terület-ellenőrzésre sor kerülhet nyitott szárnyak, hézagok biztosítása, valamint saját csapataink mélységében történő védelme céljából.

A saját csapatok szárnyát, hátát a terület-ellenőrző, biztosító harccsoportok – az általánosságban megfogalmazott feladataikon túl – az erők és eszközök legcélszerűbb csoportosításával, az előljárással és a csomópontokkal való együttműködés lehetőségeit kihasználva, a megfelelő erővel rendelkező tartalékok időbeni alkalmazásával és széles körű manőverekkel biztosíthatják. Alkalmazhatók az ellenség speciális, felderítő, légideszant, esetenként nagy erejű csoportosításaival szemben.

A szárnyak, hézagok biztosítása során kiemelt cél lehet a főirányban védők tehermentesítése és az ellenség megakadályozása megkerülések, átkarolások váratlan végrehajtásában.

A csapatok mélységében végrehajtandó alapvető feladatok: közlekedési utak, ipari körzetek, köztes területek ellenőrzése, készenléti erőkkel történő gyors lezárása, rombolásuk, megsemmisítésük megakadályozása, vagy gyors végrehajtása, mozgások szabályozása, rendszeti feladatok ellátása. Ezen feladatok végrehajtására harcban számos állandó vagy ideiglenes harcrendi elemi képes. A mélységben meghatározott felelősségi területen tevékenykedő harccsoportok feladataikat csak a többi harcrendi-hadműveleti elemmel szoros együttműködésben oldhatják meg. Kiemelten fontos feladatként jelentkezik az ellenség földet ért légideszantjainak, mélységi felderítőerőinek felszámolása, illetve elegendő idő és lehetőség biztosítása az erre a célra felkészített más kötelékek manővereihez és harcba vetéséhez.

Hadműveleti területen kívül a kijelölt kötelékek feladata lehet: az államhatár meghatározott körzetének szükség szerinti biztosítása, lezárása; fontos települések, gazdaságilag súlyozott területek, csomópontok, objektumok, őrzése, védelme; állandó készenlét fenntartása a provokatőr, diverziós, terrorista csoportok

felkutatására, megsemmisítésére, illetőleg hadműveleti területre történő átcsoportosításra.

A harccsoport(ok) tevékenysége a felelősségi területen

a) Az előkészítés időszakában a terület-ellenőrzésre kijelölt és felkészített kötelék (harccsoport) felderíti és felméri az ellenőrzendő területet. Ez a tevékenység a kialakult helyzetnek megfelelően történhet békeelhelyezési körletekből és veszélyeztetettség időszakában elfoglalt bázislaktanyából történő kijárással, illetve a felelősségi terület határain belül kijelölt összpontosítási körletből.

Az előjáró által meghatározottak, valamint a felderítés eredményei alapján a harccsoport parancsnoka pontosítja az ellenőrzési körzetek, a készenléti és a gyülekezési körletek helyét. Az ellenőrzésre kerülő terület berendezéseinek felderítését az ellenség felől haladva a mélység irányába kell végrehajtani. Elemi csapás, katasztrófa esetén a felelősségi területet a veszélyes körzet elszigetelése érdekében célszerű előkészíteni.

Az előkészítés során végrehajtandó feladatok:

- a különböző felderítőelemek helyének pontosítása;
- a felderítés irányának, körleteinek meghatározása;
- a járőrözési, manőverutak bejárása;
- a műszaki záruk helyének kijelölése;
- a védelmi csomópontok, zárási, szétbontakozási, aknási, rajtaütési terpszakaszok előkészítése;
- a műszaki építmények berendezése;
- a különböző objektumok romboláshoz történő előkészítése;
- az együttműködők, illetve a polgári lakosság tájékoztatása;
- a csapás körzetének felmérése.

A fentiekén túl megszervezik: az együttműködést a Belügyminisztérium és a

polgári közigazgatás szerveivel katasztrófa elhárítása, elemi csapások, tüzek bekövetkezése esetén, és előkészítik a közös tevékenységet (járőrözés, kutatás, zárás, objektumvédelem), valamint a mindenoldalú biztosítással és a vezetéssel kapcsolatos feladat végrehajtását.

b) *A végrehajtás időszakában* a harccsoportba osztott kötelékek és részlegek a tevékenység körzetébe kikerkezést követően rendszerint összpontosítási körletből foglalják el az ellenőrzési körzetekben meghatározott helyüket. Megtervezik az irányok, terepszakaszok, utak, továbbá a légtér figyelését. Az ellenségnek a felelősségi területen történő megjelenését a figyelők és felderítők, a járőrök, illetve az együttműködők előre jelzik. A beérkező adatok alapján a harccsoportparancsnok mérlegel és dönt az alárendelt alkalmazásáról illetően. Meghatározza az ellenség pusztításának módját, rendjét. Rendszabályokat fogantatósít a hatékony együttműködés érdekében a készenlétben tartott, a járőrtévékenységet folytató, illetve a támogatást végrehajtó részlegek és csoportok között.

A terület-ellenőrzés végrehajtását tekintve lehet *stacionáris*: – kommandáns elemekre EÁP, KŐ, FŐ stb., figyelőkre, fűlőkre; elektronikus riasztási rendszerre; objektumok, csomópontok őrzésére és körkörös védelmére; blokkírozásra, zárásra, csapda-, leshelyszolgálatra épített –, illetve *mozgó*: terület-ellenőrző csoportok, osztagok; járőr(ök), felderítő-kutató részlegek alkalmazásával.

Az ellenség behatásain kívüül jelentkező feladatok

– *Békehelyzetben*: a teljes felelősségi terület ellenőrzés alatt tartása; határbiztosításban a menekültek fogadásával kapcsolatos feladatok végrehajtása; felkészülés a fegyveres konfliktusok kezelésére; háborús alkalmazásra történő kiképzés.

– *Elemi csapás, katasztrófa bekövetkezése esetén*: a veszélyes terület felderítése, bemérése; területzárás végrehajtása; válságstábok, operatív vezetési szervek tájékoztatása; együttműködés valamennyi szervvel a csapások következményeinek együttes felszámolása érdekében; a teljes felelősségi terület ellenőrzés alatt tartása; kitelepítése.

c) *Kis erejű, diverziós, terrorista, légi-deszanterők felszámolásakor*:

- a felelősségi terület teljes ellenőrzés alatt tartása mellett a főerőkifejtést az ellenség erőinek, eszközeinek felderítésére összpontosítják, tevékenységét folyamatosan figyelemmel kísérik;
- járőrtévékenységgel egészítik ki a felderítést, a terület és a légtér figyelését;
- lesállításokkal, rajtaütésekkel, blokkírozással, kereséssel, kutatással hajtják végre az ellenség közvetlen felderítését és megsemmisítését;
- az ügyeleti szolgálatokkal, készenléti részlegekkel (kötelékükben a páncélos csoportokkal) koncentrálnak az erőket és eszközöket gyors, megsemmisítő csapásokat mérnek az ellenség fegyveres csoportosításaira;
- a támogató kötelékek tűzzel biztosítják a járőrök, készenléti csoportok harcát, az ellenséget a számukra kedvező irányba terelik;
- a feladat végrehajtását követően gyülekezési körletben a veszteségek felmérése, kiegészítések, feltöltések és feladatpontosítások után a harccsoport folytatja feladatát, illetve felkészül új feladatok végrehajtására.

Az ellenség nagyobb erejű kötelékeinek alkalmazása során

- a figyelés, a felderítés szervei felfedik az ellenség mozgásának irányát, tevékenységének jellegét, várható feladatát;
- harctévékenységek és harcmódok együttes alkalmazására kerül sor;
- védelmi terepszakaszok készenléti

erőkkel történő elfoglalásával, az előkészített támpontok szilárd megtartásával, az erők, eszközök összpontosításával megakadályozzák az ellenséget céljának elérésében, folyamatosan veszteséget okoznak részére, kedvezőtlen irányba kényszerítik;

- az alegységek különböző manőverekkel időben kitérnek az ellenség koncentrált erői elől;
- a feladat végrehajtását követően, a gyülekezési körlet elfoglalása után feladatpontosítások, feltöltések kerülnek végrehajtásra.

Amennyiben az ellenség a főcsapást az ellenőrzött területre tervezi, feladat lehet:

- felderítési adatok szolgáltatása az ellenség erejéről, tevékenységének jellegéről;
- fontos irányok, kiépített védőkörletek, támpontok megszállása a készenlétkben tartott erőkkel;
- az ellenség mélységi vezetési pontjaira, logisztikai alegységeire mért csapás, előkészített műszaki záruk és rombolások aktivizálásával számára folyamatos veszteségokozás;
- idő biztosítása az előljárónak az erők súlyponti területre történő átcsoportosítására, ezzel kedvező feltételek megteremtése az ellenség megállítására és az eredeti helyzet visszaállítására;
- felkészülés újabb feladat végrehajtására.

Kutatásaink és a témát napirendre tűző konferencia tapasztalatai

Napjainkban rendkívüli mértékben megnőtt a terület-ellenőrzés jelentősége. Ez a tevékenység már békeidőszakban körültekintő és alapos előkészítő munkát igényel. Fontos megjegyezni, hogy csak a tökéletesen kiképzett és ellátott csoportosítások lehetnek képesek ezt a

nagy önállóságot igénylő, a parancsnoktól bátorságot, kezdeményezőkézséget, hozzáértést követelő feladatot el látni.

A terület-ellenőrzésre felkészítés a hivatásos és tartalékosképzés rendszerébe egyaránt jól integrálható. A törzsek felkészítése és a csapatok kiképzése során, a parancsnoki felkészítő foglalkozások, hadijátékok, harcászati gyakorlatok keretében a téma feldolgozható és begyakorolható.

A terület-ellenőrzés során a „klasszikus lövészharcászati” mellett számtalan „régí-új” harceljárás alkalmazása is előtérbe kerülhet (blokirozás, kutatás, zárás, csapda, leshely). Ezeknek a harcászati terminológiából mellőzött kifejezéseknek – tartalmi kiegészítésük és egységes értelmezésük után – a harcászati kategóriában fontos helyük lehet.

A Magyar Honvédség diszlokációja lehetőséget ad a csapatok számára, hogy várható alkalmazási területükre tervezve a különböző gyakorlatokon – kihasználva a terület-ellenőrzés alapvető követelményeként meghatározott helyismeret adta lehetőséget – konkrét alegységeket készítsenek fel az ilyen feladatok végrehajtására. Ennek megfelelően a gépesített lövész-, illetve harckocsidandárok vonatkozásában, egy megerősített gépesített lövészzászlóalj békében történő felkészítését tartjuk célszerűnek, amely gépesített lövész-, gépkocsizó lövész- és lövész/gyalog/harccsoportként oldaná meg feladatát. Így a zászlóalj bázisán 3–4 század erejű harccsoport alkalmazása is lehetővé válik.

Az immár követelményként jelentkező terület-ellenőrzés a technikai, fegyverzeti ellátottság vonatkozásában is komoly feladatokat ró a végrehajtókra. A gépesített lövészalegységek zöme nem rendelkezik semmilyen aknavetőeszközzel. A megbízható, kis méretű, nagy teljesítményű rádióeszközök hiánya is ko-

moly problémát jelent. Az ellenség különböző tevékenységének jelzésére hivatott riasztó rendszerek telepítése rendkívül fontos lehet. A járőrfeladatokat ellátó csoportok helymeghatározó, személyhívó készülékekkel történő ellátása a vezethetőség szempontjából kiemelt jelentőségű. Hiányoznak a könnyű, gyors, nagy manőverezőképességű, felfegyverzett terepjáró személygépkocsik és motorkerékpárok.

A terület-ellenőrzés a fent említett problémák ellenére a meglévő erők és eszközök ésszerű csoportosításával megszervezhető.

A *vitaanyag elkészítésének időszakában* a hazánktól délre végbemenő folyamatok mindvégig erősítették bennünk azt az érzést, hogy ennek a kutatásnak, az elemző-értékelő és kidolgozó munkának aktualitása van. Amikor két évvel ezelőtt elkezdtük ezt a munkát, alapvetően összefegyvernemi harcászati szempontok vezéreltek bennünket. A haderőreform címszó alatt több mint 10 éven keresztül végbemenő átalakítások hatására világossá vált, hogy az „erő-terület” egyensúly gyakorlatilag megbomlott. Radikálisan csökkentették a Magyar Honvédség, ezen belül a szárazföldi haderőnem létszámát.

Az 1993. évi CX. törvény (honvédelmi törvény) III. fejezetében a fegyveres erők feladatait meghatározó 22. §-ban felsorolt 11 pontból kilenc egyértelműen alátámasztja, hogy a terület-ellenőrzési feladatok végrehajtását súlyozottnak kell kezelni. A törvény világossá teszi ugyanakkor, hogy ebben az összetett feladatrendszerben a kidolgozás során csak a fegyveres rendvédelmi szervek szakembereivel szoros együttműködésben dolgozva lehet továbblépni.

Tisztában vagyunk azzal is, hogy a *vitaanyagként* kiadott *tanulmányunkban* az összefegyvernemi „harcos” elemek a meghatározóak, és kissé a jégyszeg, illetve szá-

bályzatszerkesztés elveit szem előtt tartva íródott. Ez nem véletlen. A kutatókat elsősorban a katonai szempontok vezették, a gyakorlati végrehajtók számára érthető, felhasználható munkát szeretünk volna előkészíteni. Ugyanakkor tudjuk, hogy a Belügyminisztérium témában illetékes és felkészült szakembereinek véleményét, javaslatait nem lehet figyelmen kívül hagyni. Úgy gondoljuk, a déli határszakaszon néhány évvel ezelőtt lezajlott események tapasztalatai rendőrből, határőrből, katonából egyaránt világossá tették, hogy közös alkalmazás esetére a gondolkodásmódot át kell alakítani. A jog- és hatásköröket meg kell határozni, a felelősségi köröket be kell határolni. Jól értelmezhető, egységesíthető egyezményes jelrendszert és szakterminológiát célszerű kialakítani.

A tanácskozás megerősítette, hogy bizonyos körülmények kialakulása esetén nagymértékben megnőhet a területek fegyveres ellenőrzésének jelentősége. A terület-ellenőrzési feladatok végrehajtására az MK fegyveres erőinek „jelenlegi” szervezete alapján a gépesített lövész- és a Határőrség határvadászalegységei tűnnek legalkalmasabbnak.

A felkért előadók és a hozzászólók egyaránt hangsúlyozták, hogy a terület-ellenőrzésre való felkészítés a hivatásos és a tartalékosképzés rendszerébe egyaránt jól integrálható. Ennek alapján az összefegyvernemi harcászat „klasszikus elemein” túl véleményünk szerint újra tartalmat kell hogy kapjanak olyan tevékenységek, mint például a blokározás, kutatás, zárás, csapda, leshely stb. Mindenképpen kiemelt követelmény, hogy terminológiai szempontból és a jelek, jelzések tekintetében is egységesen tudjon gondolkodni és tevékenykedni a rendőr, a határőr, a „határrendőr”, a határvadász, a polgári védelemmel foglalkozó szakember és a katona egyaránt.

Véleményünk szerint nagyon rövid időn belül szakítanunk kell a meglehetősen homogenizált, alapvetően a második világháború tapasztalataira épített gépesített lövészkultúra nyújtotta lehetőségekkel. Többnyire sikerült megnyugtanni magunkat, hogy a gépesített lövész – katonai és harcbiztosít, felhasznál és kiszolgál, kiegészíthető és kiegészítő, szóval mindenre alkalmas, alkalmazható, csak el kell helyeznünk a korszerű harc keretében. Meggyőződésünk, hogy a munkanyagban megfogalmazottaknak megfelelően specializálni kell a gyalogságot és nem csak a központi bázisú, gyorsreagálású magasabbegység, hanem az összefegyvernemi dandárjaink szintjén megjelenő könnyű erők létét is szorgalmaznunk kell.

Bízunk abban, hogy az általunk készített tanulmánnyal sikerült érzékeltetni: az új kihívásoknak megfelelő, alkalmazható, bevezethető műveleti elvek kidolgozása halaszthatatlan kötelességünk. Egy, a közelmúltban (Magyar Honvéd 9. évfolyam 43. számban) megjelent hírrel szeretnénk mindezt alátámasztani. „A honvédséget is érinti az a hír, miszerint 2000-től esetleg megszűnik a Határőrség. Utódszervezete a tervek szerint az Országos Rendőr-főkapitányság újonnan létrehozandó igazgatósága lenne. A határral kapcsolatos rendészeti feladatokat az ORFK határrendőrsége látná el. A belügyi körökben felmerült, hogy a zöldhatár őrzését a honvédségre kellene bízni...” Mindez olyan újabb elgondolkodtató adat, amely erősíti azt a meggyőződést, miszerint a terület-ellenőrzési feladatokra való felkészülés békében, konfliktushelyzetben és háborúban a szárazföldi csapatok kiképzése során fontos követelmény lehet.

A téma kutatóiként arra kérjük a sorok olvasóit: gondolkozzanak velünk,

hogy ez a kezdeti stádiumban lévő kidolgozómunka – a konferencia ajánlásait figyelembe véve – tovább folytatódhasson.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A területvédelmi ezred rendeltetése, szervezete, felkészítése és alkalmazása; ZMKA Tansegédlet, 1993
2. A szárazföldi csapatok harc- és harccal kapcsolatos tevékenységei; ZMKA Jegyzet, 1993
3. A honvédelmi dandár rendeltetése, szervezete, felkészítése és alkalmazása; ZMKA Tansegédlet, 1993
4. A védelmi harc, a gépesített lövész-(harckocsi) dandár védelmi harcának, a gépesített hadtest védelmi hadműveletének alapjai; ZMKA Jegyzet, 1993
5. A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnének Harciszabályzata. Hadtest, dandár, zászlóalj, század, szakasz, raj
6. G. Caccamo: Gyalogság – ma; Honvédelem, 1988/9.
7. V. Lobov vezérezredes: A katonai fortélyosság, a hadicsej; Honvédelem, 1987/6.
8. Karhatalmi segédlet; a BM Karhatalom kiadványa, 1965 (archív)
9. Rainer Glorius: A terület-ellenőrzés egy új harcászati-hadműveleti követelmény (fordítás); Truppenpraxis 1992/5. sz.
10. Pierre de Percin: A francia hadsereg könnyűgyalogsága; Honvédelem, 1984/3.
11. A. Limoncelli: Gondolatok a könnyűgyalogságról; Honvédelem, 1984/3.
12. Magyar István: Gépesített lövész- és honvédelmi alegységek vadászharca; Hallgatói közlemények, 1995/45.
13. Hegedűs Róbert: A portyázó; Honvédelem, 1983/1.
14. Kozma-Héjja-Stefancsik: Katonaföldrajzi kézikönyv, 1993
15. Keresztúri László: A légimozgékonyaságú század várható feladatai, alkalmazásának lehetséges változatai a válságkezelés és a határ menti védelmi hadművelet időszakában; Szárazföldi csapatok, 1993/3.
17. A 333. honvédelmi dandár parancsnoki felkészítő foglalkozás anyaga; Békéscsaba, 1994. ápr.

Bognár Károly

HOZZÁSZÓLÁS

a *Biztonság, nemzetbiztonság, biztonságpolitika* című cikkhez*

A szerző cikkében igen fontos fogalmakat vet fel röviden, tézisszerűen, az egységes értelmezés, a tisztázás céljából. Eközben olyan kérdéseket is érint, amelyek a közelmúltban – többéves vita és formálódás után – már bizonyos fokú tisztázást, megközelítően egységes hazai értelmezést nyertek, s így helyet kaptak az 1995-ben megjelent Hadtudományi Lexikonban is.

Ez a tény természetesen nem jelenti azt, hogy a lexikonban szereplő meghatározások vitathatatlanok és örök érvényűek. A tudományos munkában és kutatásban ugyanis csak a változás az állandó, a tartalom, a forma, a módszerek pedig az igényeknek és a követelményeknek stb. megfelelően folyamatosan módosulnak. Így valószínűleg sohasem lesz – a szerző által is hiányolt – „egységes, mindenki által teljesen elfogadható definíció”.

Az olvasónak úgy tűnik, hogy a hivatkozott cikk tartalma jobban mederben tartható, konkrétabb és előrevivőbb lett volna, ha a szerző a 2–3 évvel korábban megjelent lexikonban szereplő definíciókhoz kapcsolódóan vetette volna fel nézeteit, bírálatait, kiegészítéseit, módosításait. Ennek hiányában az általa kifejtettek elszállnak az ott leírtak mellett,

nem ütköznek vagy azonosulnak azokkal, s így a kézzelfogható konkrét tisztázódás és eredmény is kétséges.

A cikkben számos, reflektálást igénylő probléma van. Miután nem célom a cikk eredeti méretéhez hasonló vagy annál nagyobb reflexió írása, ezekből csak néhányat említek, vetek fel.

1.) A biztonság és a biztonságpolitika fogalma, tartalma nem „néhány évvel ezelőtt”, hanem mintegy *másfél évtizede jelent meg először a hazai szakirodalomban*. A Honvédelem című folyóirat a nyolcvanas évek elejétől rendszeresen foglalkozott a biztonság, a biztonságpolitika, a biztonságpolitikai célok nyugati értelmezésével, sőt könyvek** témája is volt még hozzá akkor, amikor a hivatalos politikai, katonai retorika ezeket a fogalmakat nem használta, hanem szokásosan megmaradt a honvédelmi politika, a katonapolitika mellett, azok régebbi értelmezésével együtt.

A fentiek azt igazolják, hogy már a Varsói Szerződés időszakában, a rendszerváltozás előtt is történtek kísérletek a korszerű biztonsági értelmezés meghonosítására, a hazai biztonságpolitika körvonalazására, a nyugati felfogás, gondolko-

* Megjelent a HADTUDOMÁNY 1998/1. számában dr. Konéta György tollából.

** Többek között dr. Bognár Károly: *Biztonság a nukleáris korban és Biztonságpolitika a többpártrendszerben* (ez utóbbi társszerzője: dr. Móricz Lajos).

dás adaptálására. Az viszont tény, hogy ezek a próbálkozások a rendszerváltásig nem nagyon találtak termékeny talajra.

A 90-es évek elején számos hazai hadtudományi kutató kapcsolódott be ebbe a tevékenységbe, s népes szakértői gárda alakult ki. Ez meggyorsította a témakörrel kapcsolatos kérdések tisztázását, formálását. Ezek – a teljesség igénye nélkül – abc-sorrendben: Csabai György, Deák Péter, Fülöp Imre, Hajma Lajos, Kiss Jenő, Kőszegvári Tibor, Nagy László, Pirityi Sándor, Szternák György, Vámosi Zoltán stb. Mellettük megjelentek a parlamenti pártok katonai, biztonságpolitikai szakértői is. Ezek össztevékenységének köszönhető, hogy a biztonság és a biztonságpolitika elvi, elméleti kérdéseinek alakítása, tisztázása ma már nem csak hivatali tevékenység. Ehhez nagy lökést adott a NATO-tagság lehetőségének hivatalos formában történt megerősítése.

Így napjainkban azt mondhatjuk, hogy ma már rendelkezünk viszonylag korszerű, letisztult és NATO-kompatibilis meghatározásokkal, elvekkel és nézetekkel a biztonság és biztonságpolitika terén is. Ezért – véleményem szerint – jelenleg csak azok folyamatos kiigazítására, felzárkóztatására lenne szükség. Így például most került napirendre az információs biztonság, a létezésbiztonság beiktatása a biztonság eddigi tényezői, pillérei sorába. Az alapozó időszakon és tevékenységen tehát – véleményem szerint – már túlvagyunk, most a NATO-hoz való szellemi kompatibilitás befejező szakasza áll előttünk.

2.) A biztonságnak a szerző által megfogalmazott definíciója – szerintem leegyszerűsítettnek, tartalom nélkülinek, ugyanakkor megvalósíthatatlannak tűnik. A szerző szerint: „A biztonság egyetemes érvényű, előre és élettelenre egyaránt vonatkozó fogalom, amelynek van egy objektív, illetve egy szubjektív oldala. A biztonság objektív oldala az a valóságos állapot, amelyben valami(k)nek

vagy valaki(k)nek a léte, illetve létezésének feltételei külső tényező által nincsenek fenyegetve, veszélyeztetve. Élőlények esetében a biztonság azt is jelenti, hogy az élőlények cselekvési szándéka és maga a cselekvés nincs külső tényező által akadályoztatva.” Ez a meghatározás közel sem olyan kidolgozott, átfogó és tartalmas, mint ami a Hadtudományi Lexikon 1. kötet 144. oldalán található.

Másrészt azért megvalósíthatatlan, mert elképzelhetetlen még egy világhatalom esetében is az olyan „valóságos állapot, amelyben valami(k)nek vagy valaki(k)nek a léte, illetve létezésének feltételei külső tényező által nincsenek „veszélyeztetve”. Ez olyan *eltúlzott kívánság, vágy* – lehet mondani abszolút biztonság –, amely sohasem következik be. Az emberiségnek ugyanis *együtt kell élnie a létét veszélyeztető körülményekkel*, amelyek származhatnak külső ellenségtől, civilizációs (ipari, technikai) fejlődésből, természeti katasztrófából stb. Ezek egy része nem ismeri és tiszteli az államhatárokat, s a levegőben, vízekben stb. is áttekerhetnek más országokba. Miután tehát sem a belső, sem a külső veszélyek nem zárhatók ki, bekövetkezésük esetén a biztonság az ártalmas hatások, károk, pusztítások stb. mérséklésére, az eredményes védekezés és a helyreállítás feltételeinek megteremtésére kell irányulnia.

3.) Az előzőekben mondtak vonatkoznak nagy részben a nemzet biztonsága alcímbe leírtakra is. A nemzet sem éri el sohasem a „külső és belső tényező által nem fenyegetett, nem veszélyeztetett állapotát, a nemzet érdekei akadálytalan érvényre juthatóságát.” Külön kell azonban szólni a nemzeti érdekek problémájáról. Ma már egyetlen állam – legyen az akár világhatalom – sem rendelkezik a korlátlan diktátum jogával, amely szükségeltetne a nemzeti érdek akadálytalan érvényesítéséhez. Ezért nem egy esetben kompromisszumra kényszerül még az Egyesült

Államok is a szövetséges és partnerországokkal, sőt az ellenfélnek tekintett országokkal is a békés megoldás érdekében, az elviselhető engedmény határáig. Vannak azonban esetek, amikor az állami vezetésnek minden rendelkezésre álló, a nemzetközi jogba nem ütköző eszközt alkalmaznia kell a biztonság érdekében.

4.) A biztonságpolitika (nemzetbiztonság-politika) alcímben leírtak is több észrevételt váltanak ki. A szerző szerint a biztonságpolitika egy konkrét állam, a hatalmon lévő politikai elit sajátja. Ez a felfogás azonban csak a hivatalos, állami biztonságpolitikára vonatkoztatható. Emellett a társadalomban *vannak nem hatalmon lévő pártok, szervezetek, csoportok, amelyeknek szintén van saját biztonságpolitikai nézetrendszerük, elveik, gyakorlati tevékenységük, programjuk stb.*, amelyek több-kevesebb vonatkozásban eltérnek, eltérhetnek a hivatalostól. Ezekről nem lehet nem tudomást szerezni. Így adódik elő, hogy egy időszakban egy társadalomban, államban több biztonságpolitika is létezik egymás mellett.

Úgy szintén lehet biztonságpolitikája több országból álló szövetségnek, nemzetközi szervezeteknek is, ami irányadó a tagországok számára, azaz nem lehetnek ellentétben egymással.

A fentiekből adódik, hogy nem célszerű a biztonságpolitikát csak egy konkrét állam létéhez kötni, el kell fogadni más tényezőket, birtokosokat is.

5.) A politikák alcímhez szintén adódik egy-két észrevétel. Maga a definíció szintén leszűkítettnek, másrészt kategorikusnak tűnik. Ez abból adódik, hogy a politikát a szerző ismételten az *állam uralkodó (kormányzó) elitjéhez köti*, nem szól más birtokosokról, holott azok is léteznek, s politizálnak. Másrészt itt is érződik a leszűkítés, korlátozás, miután a politikát a tervszerű és célirányos cselekvési programra, magatartásvonalra értelmezi. Közismert, hogy minden politi-

kához *célok, elvek, nézetek, szervezetek is tartoznak a cselekvési programok, magatartásvonalak mellett*. Ezek komplex egysége alkotja a politikát.

A politikák rendszerezéséhez és elnevezéséhez csupán annyit, hogy ez egy változatnak tekinthető, amely mellett lehetséges más csoportosítás és helyi érték is. Az olvasó azonban jogosan hiányolja, hogy a felsorolásban a biztonságpolitikát *nem találja meg*.

6.) A katonapolitika alcímben leírtak kétséget ébresztenek az olvasóban abban a vonatkozásban, hogy *célszerű-e ennek a fogalomnak a további használata*, a tárgyalt tartalommal. A NATO-tagországokban ugyanis ezt a fogalmat ma már egyre ritkábban használják, s mondhatni azt, hogy kihalóban van. Helyébe a biztonságpolitika, a védelmi politika, a katonai stratégia lép. Továbbra is régi értelemben használják viszont a katonapolitikát a FÁK-tagországokban, valamint néhány más államban.

A NATO-tagországokban a *katonai stratégia* teljesen betölti a biztonságpolitikából, a nemzeti biztonsági stratégiából fakadó katonai célok, feladatok, rendszabályok, a rendelkezésre álló erőforrások, időhatárok meghatározásának folyamatát. Ezért hazánkban is ennek a használata lenne célszerű. Annak kidolgozása, hogy az MK katonai stratégiája mit tartalmazzon, most van folyamatban, ezért a beillesztés problémája még megoldható lenne.

Végezetül ne tévessze meg az olvasót, hogy hozzászólásomban zömmel bíráló és kiegészítő jellegű megjegyzéseket tettem. Ez nem csökkenti a hivatkozott cikk értékét, a bátor és újszerű problémafelvetést, hanem csupán arra mutat rá, hogy ugyanazon kérdéseknek többirányú megközelítése is lehetséges. Úgy gondolom, hogy csak így alakulhat ki közérdekű és hasznosítható megoldás. Remélem, mások is így vélekednek.

A társaságunk előtt álló feladatokról

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) 1990. decemberi megalakulása óta jelentős utat tett meg. Az akkor kitűzött célok nagyrészt megvalósultak, illetve a megvalósulás stádiumában vannak. A hadtudomány művelése folyamatos tevékenységet igénylő feladat. Nyolc évvel ezelőtt olyan célt tűzött ki maga elé, amely aktualitásából ma sem vészett szinte semmit, legfeljebb azóta egy sor megoldott elméleti probléma fényében még tisztább az út, amelyen haladnunk kell.

Amikor társaságunk megalakítására hoztunk döntést, világosan láttuk, hogy az elmúlt évtizedek alatt kevés lehetőség nyílt a problémák tényleges feltárására, ezért elsődleges feladatunk volt, hogy más tudományos intézményekkel és műhelyekkel együttműködve segítsük a magyar hadtudományt kiemelni abból a helyzetéből, amelyben korábban volt. Elismert fórumot kívántunk biztosítani a tudományos életnek, eltökélt szándékunk volt, hogy szolgálva a honvédelem ügyét, segítsük mindazon társadalmi, állami és katonai szervezeteket, amelyek hazánk biztonságával, védelmi képességének fejlesztésével, a hadtudomány elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatásával foglalkoznak. Hozzá kívántunk járulni a magyar hadtudomány sokoldalú fejlesztéséhez, a biztonságpolitika és a honvédelmi politika alakításához, s ahhoz, hogy a hadtudomány különböző területein lehetőségeinek megfelelően segítse a tudományos gondolkodás fejlődését, a honvédelem sokoldalú feladatainak teljesítését.

Társaságunk 1991-ben fogalmazta meg alapszabályát, amelyben célját az alábbiakban határozta meg: „Az MHTT célja a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományterületek iránt érdeklődő és tudományos igényrel foglalkozó vagy foglalkozni kívánó állampolgárok összefogása a hadtudomány fejlődésének szolgálatában, a tudományos eredmények gyakorlatban történő alkalmazásának segítése, valamint tagjai szakmai

ismereteinek bővítése, fórum biztosítása részükre, munkájuk és a szakterület eredményeinek elismerése és elismertetése.”

A megalakulást követően a szakmai munka a létrehozott 13 szakosztályban és két vidéki tagozatban kezdődött. A szakosztályokon belül a tagok tudományos érdeklődési területüknek megfelelően szakcsoportokat hozhattak létre. A szakosztályokban és szakcsoportokban pezsgő tudományos élet kezdődött, élénk alkotómunka indult be.

Konferenciák, szakszemináriumok, vitáik stb. rendezésével igyekeztünk céljainkat megvalósítani, folyamatosan figyelemmel kísérni a hadtudomány fejlődési folyamatait; a hadművészet fejlődésére vonatkozó ismeretek, a hadtörténelmi események feldolgozásával és közreadásával segíteni e folyamatok megértését. Tagjaink útján aktívan részt vettünk az oktatás fejlesztésében, a hadiipar történeti emlékeinek feldolgozásában, szakvélemények készítésében és számos egyéb tudományos tevékenységben.

Szakfolyóiratunk, a *Hadtudomány* immár nyolcadik évfolyamánál tart, évente négyszer jelentkezik. Cikkei mind a szakma képviselői, mind az érdeklődők körében általános elismerést szereztek. Szerzőink színvonalas írásokban dolgozták és dolgozzák fel a biztonságpolitika, a hadtudomány-hadügy, a rendvédelem és a honvédelem számos más területének érdeklődésre számot tartó kérdéseit.

Társaságunk országos és szakmai konferenciákat rendezett: – A hadtudományról és hazai művelésével kapcsolatos feladatokról (1991. október 26-án); – A védelmi hadművelet elméleti és gyakorlati kérdéseiről (a SZCSP és a székesfehérvári szekciója rendezésében (1993. május 25-én); – Hazánk biztonságpolitikájáról, honvédelmi politikájának, belső rendje védelmének és az állampolgárok védelemmel kapcsolatos magatartásának alapkérdéseiről (1993. november 17–19-én); – A gazdaság és a védelem kapcsolatáról (1995. május 10-én); – Politika és honvéde-

lem, a hadsereg és a társadalom kapcsolatáról (a társaság megalakulásának ötödik évfordulóján, 1995. december 4-én) tartott ünnepi tudományos ülés; – A NATO-hoz való csatlakozás kérdéseiről (nyilvános fórum 1996. február 10-én); – A nemzeti katonai stratégiáról és az integrációról (a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztállyal közösen, 1997. október 10–11-én); – A Magyar Köztársaság katonai stratégiájáról (1998. március 19-én).

A fenti rendezvényeken kívül a szakosztályok fórumain számos fontos kérdés megvitatására került sor, s ezek is nagy érdeklődés mellett zajlottak.

Társaságunk tagjainak egyik jelentős szellemi terméke az 1995-ben kiadott *Hadtudományi Lexikon*, amelynek két kötetében mintegy 5000 címszó, 4000 szócikk és 1000 utaló címszó szerepel. A közelmúltban megjelent a Lexikon CD változata is, amelynek országos terjesztése megkezdődött, s úgy tűnik, van iránta érdeklődés. A következő évek egyik feladata lehet a lexikon tartalmának korszerűsítése és bővítése, és két-három év múlva CD-n egy korszerűsített változat megjelentetése. Célserül azt is megfontolni, hogy ha anyagi fedezetet sikerül rá szerezni, akkor egy 60–80 oldalas kiegészítést készítsünk az 1995. évi kiadványhoz, amelyben annak tartalmát felújítva, az utóbbi három-négy év változásait, új fogalmait adnánk közre.

Ezeréves államiságunk megünneplésével kapcsolatban vannak elgondolások, sőt megkeresések is. Ezek főleg arra vonatkoznak, hogy egy történelmi áttekintést nyújtó, olyan anyag összeállításában vennének részt szakembereink, amely a magyar államiság ezeréves múltját reprezentáló CD-n egy évezred hadtörténelmi és katonai vonatkozásait mutatná be néhány világnyelven. Úgy gondoljuk, hazánk történelmének a világgal való megismertetése terén sok tennivalónk van, s államiságunk ezer éve jó alkalom lehetne a hiányosságok pótlására.

Alapszabályunkban is kiemelt helyen szerepel a *tudósképzés, a fiatal nemzedék hadtudományi kutatómunkájának segítése*. Az intézőbizottság tervezi, hogy az elnökség elé terjeszti azon elgondolását, amely szerint a soron következő konferenciánkat a fiatal hadtudós-jelöltek fórumaként rendezzük meg. Szeretnénk megvitatni velük, miben látják alapvető feladataikat, milyen problémákkal

küzdenek a honvédelmi feladatokra való felkészülésük során, s hogyan segíthetnénk még jobban felkészülésüket a jövő feladatainak ellátására.

Társaságunk életében nap mint nap számos probléma megoldása válik szükségessé. Fontos feladatnak tartjuk, hogy a szakosztályi munkában az utóbbi időben észlelhető visszaesést megállítsuk és a *társaságunk életét alapvetően meghatározó szakosztályi munkát ismételten lendületbe hozzuk*. A társadalomban tapasztalható változások természetes módon hatnak a mi közösségünk életére is. A változások esetenként egy-egy szakosztály vezetésében több személyt is érinthetnek, s a visszaesésnek ez is oka lehet. Esetenként azonban a vezetés határozatlansága, a tervek teljesítésének elhanyagolása is tapasztalható. Sürgős lépéseket kell tenni azon szakosztályok vezetőségének újraszervezésére, ahol a vezetőség tagjai az utóbbi időben nem tudják funkcióikat gyakorolni, s új személyek megválasztásával biztosítani kell az adott szakosztály életének normális kerékvágásba terelést.

Úgy ítéljük meg, hogy az *intézőbizottság és a szakosztályok vezetői közötti kapcsolat szorosabb tételével*, a szakosztályelnökök intézőbizottsági üléseken való megjelenésével és munkájukról való beszámolóval, a gátló tényezők időbeni megvitatásával és közös erővel történő elhárításával sokat segíthetünk a szakosztályi élet mozgalmasabbá tételében. Az sem lenne rossz, ha maga a tagság is felismerné a szavát, amikor úgy érzi, hogy a vezetés többet tehetne a szakterület művelése, a tájékoztatás és főleg a munkatervben foglaltak végrehajtása érdekében.

A *jogi és pénzügyi kérdések* vonatkozásában is folyamatos változásnak lehetünk tanúi. A közelmúltban fogadott el a közgyűlés néhány változtatást annak érdekében, hogy a törvényes támogatás keretében a tagok közül sokan adójuknak 1%-át az MHTT számlájára utaltathassák át. Az első ilyen lehetőséggel, sajnos, nem tudunk élni, mivel az alapszabályból hiányzott egy kitétel arról, hogy társaságunk nem állított és nem támogatott képviselőjelöltet az országgyűlési választások során. Ebben az évben a támogatás, miután a bíróság az alapszabály-módosítást elfogadta, már megérkezett számlánkra. Azonban ismét újabb megkötések születtek.

A korábbi években a közgyűlés alkal-

mával a szavazatképességhez a tagságunk 50%-a plusz egy fő soha nem jött össze. Ezért a közgyűlést néhány perces szünet után formálisan ismét összehívtuk, s így tettük azt határozatképessé. Mivel az Alkotmánybíróság ezt a módszert törölte a lehetőségek sorából, a szavazatképesség megteremtésére csak úgy van mód, ha a meghívón a közgyűlés szabályos összehívásával egyúttal megadjuk azt is, hogy szavazatképtelenség esetén 8 nap elteltével mikor kerül sor a közgyűlés másodszori összehívására. A fentiekben leírtak kötelező érvényűek, s természetesen új helyzetet teremtenek.

Először is kérdésessé teszik a közgyűlésnek, mint legfelső fórumnak a megtartását, vagyis felvetik a kérdést: *nem célszerűbb-e, ha a társaság legfelső szerve a küldöttgyűlés vagy küldöttközgyűlés?* A küldöttek 85-90%-a ugyanis eddig mindig megjelent a küldöttgyűlésen, s az alapszabályban megfogalmazott ilyen szövegváltoztatás esetén az előbbieken említett huzavona kiiktatható lenne. Erről természetesen csak a jelenleg még érvényben lévő alapszabályunk szerinti közgyűlés dönthet, ezért az intézőbizottság javaslatot készít az elnökség részére, hogy a soron következő, március végére tervezett küldöttgyűlést megelőzően *hívojon össze rendkívüli közgyűlést*. Az alapszabályt ugyanis csak a közgyűlés, ebben az esetben a rendkívüli közgyűlés módosíthatja.

Az alapszabály módosításának igénye még egy változtatás miatt szükséges. A törvény előírja, hogy állami támogatást csak közhasznú tevékenységet folytató társaságok kaphatnak. Az MHTT alapszabályában megfogalmazott, a hadtudomány művelésével kapcsolatos tevékenysége természetesen közhasznú, hiányzik azonban ennek a szövegben való megjelenítése. A törvény ugyanis előírja,

hogy az alapszabálynak kötelezően tartalmaznia kell a „közhasznú szervezet” kifejezést.

Úgy tűnhet, nem lényeges a változtatás, de előfordulhat, hogy hiánya miatt olyan támogatástól esünk el, amely egyébként is szűkös anyagi helyzetünket rontaná.

Ezzel kapcsolatban felvetődnek egyéb gondolatok is. Például: ha a társaság legfelső fóruma a küldöttgyűlés, akkor jó-e a vezetés hároméves ciklusok szerinti választása, vagy jobb lenne a kétéves, esetleg négyéves választási ciklusra áttérni. Úgy gondolom, egy ilyen változatot is meg kellene vitatni a rendkívüli közgyűlésen.

Ezek a gondolatok jelenleg alakulóban vannak, s eddig még csupán a intézőbizottság szintjén kerültek előzetes tárgyalásra. A december elején tartandó IB ülésen ezeket a javaslatokat végleges formába öntjük és az elnökség elé terjesztjük. Az elnökség hivatott ugyanis dönteni abban, hogy ezeket a problémákat milyen formában és tartalommal terjeszti a rendkívüli közgyűlés elé.

A fentiekén kívül természetesen számos, társaságunk életét előmozdító kérdés is szóba jöhet a küldöttgyűlésen. *Például:* társaságunk és szakosztályaink szervezeti élete, belső és külső kapcsolataink alakulása, eredményeink megítélése, a tájékoztatás, a pályázatok kiírásának rendszere, eredményességének megítélése, társaságunk életét, működését érintő más kérdések, problémák.

A fenti tájékoztatást azért tartottam szükségesnek előre a tagság tudomására hozni, hogy a március végére tervezett rendkívüli közgyűlésre és küldöttértekezletre mindenki megfelelően fel tudjon készülni, s ne akkor és ott kelljen ezekkel a problémákkal szembesülniük.

*Dr. Szabó József,
az MHTT elnöke*

A magyar tudomány napja

A magyar millicentenáriumi tudóstalálkozó 1996. június 18-i nyilatkozatában javasolta: a kormányzat állítsa tevékenységének tengelyébe a magyar nép tudásának, szakértelmének ápolását, növelését. S ennek „jelképteremtő gesztusaként” deklarálja Bolyai János születésnapját a tudomány napjává és azt országsgzerte ünnepelje meg. Az ötlet találkozott az MTA vezetésének elképzelésével, bár arra alkalmasabbnak tartotta november harmadikát, az MTA alapításának napját. Mérlegelve mindkét véleményt – az Akadémia kezdeményezésére – a Parlament és a kormányzat, a magyar és az egyetemes tudománytörténet igen jelentős kettős évfordulójához kötődő napot, minden esztendő november 3-át nyilvánította a Tudomány Napjává.

✧ *Bolyai János* a temesvári erődítési igazgatóság mérnökkari alhadnagya – apjához írt 1823. november 3-i híres levelében – először számolt be „új találmányáról”, arról, hogy a „semmből egy új, más világot teremtettem és a paralellákról egy új munkát adok ki”. A mérnöktudós a geometria felfedezésével alapozta meg a magyar tudomány nemzetközi elismertségét és hírnevét.

✧ *Széchenyi István* a 4. huszárezred első lovasszázadosa a pozsonyi országgyűlés 1825. november 3-i ülésén birtokai egyévi jövedelmének felajánlásával segítette elő a Magyar Tudományos Akadémia megalapozását.

A két, máig ható híres november 3-i esemény két katonatiszt munkálkodásának: *Széchenyi Istvánnak*, a legnagyobb magyarnak és *Bolyai Jánosnak*, a legnagyobb tudósnak volt köszönhető. Azóta itthon és külföldön több ezren öregbítették a magyar tudomány hírnevét.

A magyar tudomány napja megünnepelésére az MTA, a magyar tudományos élet, s ennek részeként a Magyar Honvédség is immár második alkalommal gazdag programokkal készült. Ennek részeként 1998. november 4–5-én a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Honvéd Vezérkar, a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium ünnepi hadtudományi rendezvényisorozatot szervezett.

A rendezvény célja volt: a magyar tudomány múltjának és jelenének áttekintése; a hadtudomány társadalmi elismertetésének és

presztízsének növelése; a védelmi szféra tudományos műhelyei eredményeinek, a tudományos munka folyamatának, valamint a doktori képzés rendszerének bemutatása; a kiemelkedő tudományos teljesítmények elismerése; és a fiatalok tudományos érdeklődésének felkeltése.

A rendezvény első napján a Honvédelmi Minisztérium képviselőjének köszöntője után előadások hangzottak el. *Dr. Ács Tibor*: Hadtudósok és a Magyar Hadi Főtanoda, *dr. Szilágyi Tivadar*: A ZMNE-n folyó oktató és kutatómunka fő irányai és feladatai, *dr. Kőszegvári Tibor*: A doktori képzés helyzete az egyetemen. Az előadások után szakmai jellegű szekciókban (szárazföldi, légierő, hadművészeti, logisztikai, műszaki, védelemgazdasági) – a doktori programok vezetőinek elnökletével – az egyetem doktoranduszai mutatták be kutatási eredményeiket.

A rendezvény második napján az Egyetemi Tanács nyilvános ülésen ünnepélyes doktortárrá avatásra, valamint tudományos díjak és elismerések adományozására került sor.

Dr. Homoki János, HM politikai államtitkár, *Végh Ferenc* vezérezredes, a Magyar Honvédség parancsnoka, a Honvéd Vezérkar főnöke, *dr. Szabó Miklós*, a ZMNE rektora, *dr. Horváth János* ezredes, a HM oktatási és tudományszervező főosztályvezetője, *Ambris József* pv. ezredes, a PV főigazgatója, *dr. Bakondi György* vezérőrnagy, a Hátőrőrség országos parancsnokhelyettese méltatták az alkotók munkáját. Kifejezve elismerésüket és köszönetüket a hadtudomány szolgálatában kifejtett tevékenységükért, közel száz kutatonak és tudományszervezőnek miniszteri díjakat, tiszteletdíjat és oklevelet adtak át.

Az elismertek között *dr. Szabó József*, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke és *dr. Nagy Tibor* ezredes, a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály osztályvezetője *Zrínyi Miklós-díjat*; *Hollósi Nándor altábornagy*, *HVKF helyettes és Kiss Ernő nyá. ezredes Fáy András-díjat* kapott.

Az MHTT elnöksége gratulál mindazoknak, akik e jeles napon tudományos munkásságuk, kutatási eredményeik és tudományszervező munkájuk elismeréseként miniszteri díjat és a rendező szervek vezetőitől tiszteletdíjat, oklevelet kaptak.

H. I.

Szakosztálytitkárok értekezlete

Az intéző bizottság 1998. szeptember 30-án értekezletet tartott a szakosztályok titkárai részére az 1998. évi munka tapasztalatainak és az év zárásával kapcsolatos teendők megbeszélése céljából.

Dr. Zachar József elnökhelyettes tájékoztatta a résztvevőket a társaság munkatervében tervezett feladatok és rendezvények végrehajtásának állásáról. (Ezt a tájékoztatót most részleteiben nem ismertetjük, mivel az elnökség erről a küldöttgyűlésen tételesen elszámol.) Szólt a szakosztályokban végzett munka tapasztalatairól. Kiemelte, hogy a szakosztályok jelentős része aktív, szervezeti életük rendszeres, több jelentős konferenciát, fórumot és egyéb rendezvényt tartottak. Több szakosztály munkája azonban rendszertelen, a belügyi és a nemzetbiztonsági szakosztály ebben az évben sem működött.

Az év végi zárással kapcsolatos teendők közül dr. Iván Dezső titkárságvezető szólt a szakosztályok évről közgyűlése megtartá-

sának szervezeti és tartalmi feladatairól. Kérte, hogy a szakosztályközgyűléseket az Alapszabálynak megfelelően december 10-ig tartsák meg. A küldöttgyűlés előkészítése érdekében a szakosztályok munkájáról szóló értékelést, a pénzügyi elszámolást, az 1999. évi munkatervet és költségvetést december 15-ig adják le a titkárságra, mivel csak így biztosítható a küldöttgyűlés anyagainak időben történő elkészítése. Ne feledkezzenek meg a küldöttek megválasztásáról. Az alapszabály szerint a szakosztály fizető létszámának megfelelően, minden megkezdett 10 fő után egy küldöttet kell választani.

A titkári értekezlet eredményességét rontotta, hogy azon a szakosztályok fele nem képviseltette magát (a belügyi, az egészségügyi, a hadművészeti, a hadműveleti-harcászati, a határőr, a nemzetbiztonsági, a vám- és pénzügyőr, a vegyi védelmi és a védelemgazdasági szakosztály).

A szakosztályok rendezvényei

■ A biztonságpolitikai szakosztály 1998. november 5-i ülésén dr. Pirityi Sándor: A NATO déli szárnya címmel tartott előadást. (Az előadás alapjául szolgáló tanulmányt e számunk 17–30. oldalán közöljük.)

Bevezetőjében szólt a NATO szervezeteiről és integrált vezetési rendszeréről. Külön kiemelte a NATO főbb parancsnokságait: az Európai Szövetséges Főparancsnokságot, az Atlanti Óceáni Szövetséges Főparancsnokságot, valamint a Kanada–USA Regionális Tervező csoportot.

Az Európai Szövetséges Főparancsnokságon belül két regionális parancsnokság tartozik a főparancsnok alárendeltségébe: az északi és a déli.

A déli parancsnokság székhelye Nápolyban van, körzete mintegy négy millió négyzetkilométernyi területet ölel fel. Beletartozik Olaszország, Görögország, Törökország, Spanyolország, a Földközi-tenger a Gibraltári-szorosról Szíria partjáig, a Márvány-tengerig és a Fekete-tengerig. Ezeknek

az erőknek a parancsnoka Joseph Lopez admirális, akinek alárendeltségébe hat haderőnemű parancsnokság tartozik.

Az előadó ezután a térség stratégiai jelentőségét emelte ki: jellemző, hogy ezen a területen naponta kb. 2000 kereskedelmi hajó követi a menetirányt. A szabadkereskedelmi görög és török hajók több mint 90%-a, az olasz hajók 70%-a tengeri útvonalakon közlekedik. Az összes olajbehozatal a Közép-Keletről Görögországba és Olaszországba, körülbelül ezeknek a fele Franciaországba, Németországba és Spanyolországba tengeri útvonalakon jut el. Tehát e földközi-tengeri kereskedelmi útvonalak kiemelkedő jelentőségűek. A szövetség érdekeinek érvényesülését ezen a területen a légtér és a szárazföldi feladatok ellenőrzésének lehetősége jelenti a tengerpartok környékén.

Szólt arról, hogy a történelem már többször bizonyította: a stabilitás megvalósításához komoly erőfeszítésekre van szükség, a szövetségben résztvevő nemzeteknek ke-

mény munkát kell végezniük. A helyzet jelenleg is súlyos, a volt Jugoszlávia és utódállamai területén egy sor nyugtalanító jelenség tapasztalható. E terület különböző konfliktusforrásokat (a gyors demográfiai növekedést, fegyverkereskedelmet, általános élelmiszer- és vízhiányt, kivándorlásokat, forrongó nacionalizmust) foglal magában. E környezetben kell elfoglalnia a Magyar Honvédségnek az őt megillető helyet, de addig még komoly munkára van szükség. Legfontosabb a személyi állomány felkészítése és az együttműködési készség elmélyítése. Természetesen a technikai fejlettség színvonala sem elhanyagolható, de az elkövetkező öt évben a honvédség nem tervezhet nagy beruházásokat.

Ezután az előadó ismertette a déli szárnyhoz tartozó fegyveres erők felépítését, tevékenységét és működését.

Az előadást élénk vita követte.

A szakosztály december elejére tervezti évzáró közgyűlését, melyen a biztonságpolitika aktuális kérdéseiről, az éves tevékenység értékeléséről és az 1999. évi munkatervről lesz szó.

Cs. P.

□ A *hadművészeti szakosztály* 1998. szeptember 30-án vitaforumot tartott A magyar katonai doktrínák korszerűsítéséről témában. Előadó dr. Pekó József, a szakosztály elnöke volt. A vitaforum aktualitását az adta, hogy a katonai doktrínák megújítása nem nélkülözheti elvi háttérük biztosítását, ugyanakkor a meglévő elvi alapok korántsem mondhatók korszerűnek. A vitaindító előadáson az alábbi főbb gondolatok hangzottak el.

A katonai doktrinális elv- és szabályrendszer alkalmazása biztosíthatja az állami stratégiai célok, alapelvek és követelmények érvényesülését az ország katonai védelmének gyakorlatában. Ily módon az állami *nézetek és követelmények korszerűsége a szakmai doktrinális elvek korszerűségének is nélkülözhetetlen előfeltétele*. Ezért teljes összhangot szükséges biztosítani az állami biztonsági és honvédelmi alapidokumentumok és a katonai doktrínák korszerűsítése között. A katonai doktrínát *hivatalos katonai elv- és szabályrendszerként célszerű értelmezni, amely vezérli a katonai erőt békében és rendkívüli helyzetekben*, az állam biztonsági céljait szolgáló tevékenységeiben és előfeltételeinek megteremtésé-

ben. Arra hivatott, hogy irányt szabjon, megoldási útmutatást és módszert adjon a haderő tevékenységeinek előkészítéséhez és végrehajtásához.

A doktrínák megújításának alapkövetelménye: *szavatolni a hadászati alapidoktrínák katonai stratégiai meghatározottságát*. A magyar katonai doktrinacsalád egészét meghatározó hadászati „alapkódoktrínát” oly módon szükséges meghatározni, hogy katonai válság- és konfliktushelyzetekben az döntően a haderőnek a Magyar Köztársaságban végrehajtott katonai védelmi műveleteire vonatkozzon. A doktrinamodernizáció fontos követelménye a NATO haderő-alkalmazási elveinek viszonyainkra adaptálása és érvényre juttatása. A NATO-tagországok nemzeti haderőinek közös katonai műveletei a NATO-ban elfogadott és a nemzeti haderők számára adaptált elvek és szabályok alkalmazását indokolják. A magyar haderő szövetségi katonai műveletekben történő alkalmazásának elvei és szabályai meghatározhatók a hadászati alapidoktrínában is.

A doktrinacsalád felépítését és tartalmát a hadviselés szintjeinek megfelelő haderő-alkalmazáshoz célszerű kötni, így az hadászati, hadművelleti és harcászati doktrinákból és doktrinális utasításokból állhat. Meghatározásuk során hadászati szinten a haderő, hadművelleti szinten a haderőnem, harcászati szinten a harcoló csapatok reális „doktrinaszükségletét” célszerű alapul venni.

Az előadás széles körű vita és véleménynyilvánítás követte. Vita bontakozott ki: a doktrinacsalád főbb kapcsolatait, rendszeralkotó felépítését és tartalmát, a doktrína hatókörébe tartozó tevékenységeket, valamint az alapidoktrínák összhaderőnemi jellegét és hadtudományi megalapozottságát érintően.

Az előadó a témát a folyóirat egyik későbbi számában tervezi részletesen kifejteni.

P. J.

□ A *védelemgazdasági szakosztály* és a Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség 1998. október 1-jén konferenciát tartott a védelmi tervezés helye, szerepe és feladatai a NATO-taggá váló Magyarországon témakörben.

A konferenciát dr. Mátyás Mihály ezredes nyitotta meg. A megnyitó után dr. Gruber Nándor dandártábornok tartott referátu-

mot, amely a védelmi tervezés hosszú távú (2013-ig) helyzetével foglalkozott. Előadásában rámutatott, hogy Magyarországnak a NATO tagjaként milyen erőforrás-szükségletet kell a védelem érdekében biztosítani az ország teherbíró képességét szem előtt tartva. Korreferátumot tartott Veszelyovszky László alezredes A Magyar Honvédség közép-távú védelmi tervezésének rendszere címmel.

A vita során megfogalmazódott, hogy a jövő, főleg a nemzeti gazdasági politikák, a nemzetközi biztonsági együttműködések, valamint a konkrét védelmi adottságok összefüggésében komoly kihívása lehet a NATO-csatlakozásnak. A biztonsági integráció tervezése felelős gazdálkodást követel meg az illeszkedő védelmi szervezet szempontjából.

A konferencia dr. Mátyás Mihály zárásával ért véget. Rámutatott arra, hogy az előadások kapcsán ismertté váltak azok a szorzószámok, amelyek az elkövetkező évek védelmi költségvetésének alapját meghatározzák, így hozzávetőleg tervezhetők azon összegek, amelyek az erőforrások fenntartására és fejlesztésére fordíthatók. Az elhangzott vélemények olyan kérdésekre igyekeztek megadni a megfelelő választ, amelyeket a NATO-csatlakozás során nem lehet megkezelni. Kérte a jelenlévő szakembereket, hogy december közepén folytassák ezt a vitát még szélesebb körben.

S. L.

□ A vegyivédelmi szakosztály 1998. március 4-én tartott szakmai konferencián döntött a szakosztály feladatainak bővítéséről. Ennek megfelelően szükségessé vált a szakosztály nevének a kibővült feladatokhoz igazodó megváltoztatására. A vegyivédelmi szakosztály új neve:

Vegyí és környezetbiztonsági szakosztály

A szakosztály szakterületei:

- vegyivédelem;
- katonai környezetvédelem;
- vegyipari baleset-, nukleáris katasztrófaelhárítás;
- biztonságtechnika, munkavédelem.

A fentiekből a katonai környezetvédelmet kiemelve, néhány gondolatot közreadva érzékelhetjük, hogy mit jelent a szakosztály megnövekedett feladata.

Közel fél évszázaddal ezelőtt hangzott

el Dwight D. Eisenhower USA elnök figyelemztetése: „*a védelem alapkérdése, hogy meddig mehetiünk el anélkül, hogy belülről roncsolják szét azt, amit kívülről próbálunk megvédeni.*” A fél évszázados intelem aktualizálható napjainkban is, a világ mostanában kezdi átértékelni a hadseregek és a környezet kapcsolatát.

A világ hadseregei valószínűleg a legnagyobb környezetszennyezők. Amint a vietnami, az afganisztáni, a közép-amerikai és a Perzsa-öböl-beli konfliktusok bizonyítják, a modern hadviseléssel széles körű környezetrombolás jár együtt. A nukleáris háború pedig a lehető legnagyobb veszélyt jelentette volna a globális környezet számára.

Napjainkban a hadseregek és a környezet különleges kapcsolata több okból kerül a nyilvánosság elé. Szó szerint a felszínre kerültek a környezeti károk. Egyre több kényelmetlen tényről szakadozott fel a hidegháborús ködfüggöny. Amint a szuperhatalmak csapatai visszavonultak külföldi támaszpontjaikról, felmérhetővé vált a bázisok valós állapota. A szovjet hadsereg kivonulása során derült ki, hogy a volt támaszpontok kétségbeesett állapotban vannak. Magyarországon a Kiskunsági Nemzeti Park egyes részeit szeméttárolóként és lőszerraktárként használták.

Sokat ártottak a környezetnek a hadseregek úgy is, mint „veszélyesanyag-termelők”. A hagyományos, a vegyi és atomfegyverek gyártása, karbantartása és tárolása során nagy mennyiségű mérgező, és sugárzó anyag keletkezett: üzemanyagok, festékek, oldószerek, nehézfémek, fertőtlenítőszer, cian, fenol, savak, lúgok, robbanóanyagok terheltek (terhelik) a környezetet.

A sok tekintetben elszomorító és elgondolkodtató kép ellenére úgy értékelhetjük, hogy a hadseregek egyre inkább civil kontroll alá kerülnek és nem vonhatják ki magukat a környezetvédelmi politikai döntések alól. Ezen túlmenően az is bizonyítható, hogy a társadalmi nyomás és a környezeti érzékenység magukon a hadseregeken belül is mélyreható szemléleti változásokat eredményez.

*

Várjuk sorainkba mindazokat, akik részt kívánnak venni a szakosztály munkájában. Szeretettel fogadjuk rendezvényeinken azokat is, akik csak tájékozódni szeretnének.

A szakosztály elnöksége

□ A védelemgazdasági szakosztály 1998. október 1-jén, a konferenciát követően tartotta tisztújító közgyűlését. A közgyűlés megtartását az indokolta, hogy szervezési hiányosságok miatt a múlt év végén nem tartottak közgyűlést és lemondások miatt veszélybe került a szakosztály zavartalan működése.

A közgyűlés a szakosztály elnökének dr. Mátyás Mihály ezredesét, titkárának Simon László őrnagyot, az elnökség tagjának dr. Király László minisztériumi főtanácsost választotta meg.

Tájékoztató a tagsági díj befizetéséről

Kérjük a társaság tagjait, hogy az 1999-es esedékes tagsági díjukat 1999. március 31-ig szíveskedjenek befizetni. A tagsági díj változatlan: munkaviszonyban állóknak 1200 Ft, tanulóknak és nyugdíjasoknak 800 Ft.

A befizetéshez szükséges postautalványt a folyóirat ezen számában helyeztük el.

Elnökség

A HADTUDOMÁNY folyóirat megrendelése

A HADTUDOMÁNY folyóiratot társaságunk tagjai térítésmentesen kapják. Ennek feltétele az éves tagsági díj befizetése.

A folyóiratot azon állampolgárok, könyvtárak, tanintézetek, intézmények és más jogi személyek is megrendelhetik, akik nem tagjai a társaságnak. Az éves előfizetési díj 1200 Ft. Az egyes számok ára 300 Ft.

Megrendelésüket kérjük a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságára küldeni. A titkárság kérésre az előfizetési díjat számlázza, amit készpénzáttutalási postautalványon, vagy banki átutalással teljesíthetnek.

Címünk: 1581 Budapest, Pf.: 15.

Telefon: 260-0740/1359

Fax: 260-9732

Az MHTT számlájának száma:

10200854-32570715-00000000

*Kedves Olvasóinknak,
társaságunk minden tagjának és családjuknak
kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új esztendőt kívánunk.*

*az MHTT Elnöksége
a HADTUDOMÁNY szerkesztőbizottsága*

Aus dem Inhalt

Der erste Artikel der Zeitschrift entwirft die wichtigeren Richtungen und Aufgaben der Mittel- und Langstreckenentwicklung der Ungarischen Armee im Rahmen der Streitkräftereform. Dann folgt ein Studium über die Bedeutung der Südflanke der NATO – vom Gesichtspunkt der Sicherheit der Region, sowie des Beitritts unseres Landes der Allianz aus.

Weitere Publikationen des Heftes behandeln Themen wie:

- gesellschaftliche Akzeptanz der Verteidigung und der Streitkräfte,
 - Struktur der Militärwissenschaft und deren innere sowie äußere Kontakte,
 - Informationskriegsführung,
 - Aufgaben der territorialen Kontrolle,
 - ABC-Unterstützung anstatt ABC-Sicherstellung,
 - Kenntnissystem der Militärgeografie,
 - spezielle Fragen der Bildung im Bereich Hochschulwesen bzw. Ordnungsschutz.
- Informative Artikel berichten über die Veranstaltungsserie des Tages der Wissenschaft sowie die Ereignisse aus dem Leben der Gesellschaft.

From the contents

The first article of the magazine deals with the main directions and tasks of the development of Hungarian Defence forces, both short term and long term. This is followed by a study which analyzes the Southern of NATO from the point of view of Hungary's NATO joining.

Other publications of the magazine deal with defence, social support of the military, structure of military science, with its inner and outer relations, with IT warfare, with the tasks of area surveillance, with support following chemical defence, with military geography, with special questions of college and system support.

The informational articles at the end of the magazin deal with events of the science day and with the events of social life.

Содержание номера

Заглавная статья журнала освещает главные направления и задачи армии на ближайший и дальнейший периоды, в рамках военных реформ.

За этим следует оценка значения Южного фланга НАТО, безопасность пространства с точки зрения присоединения нашего государства к блоку.

В последующих публикациях журнала следует: оборона при общественной поддержке Вооружённых Сил; военно-научная структура, включая внутренние и внешние отношения (связи), задачи по обмену информации ведения войны и проверки территории; химическое обеспечение в понимании взаимно сменяющейся поддержки; далее освещается система знаний военной географии; а также специальные вопросы затрагивающие обучение в военных училищах и организациях охраны общественного порядка.

В заключении изложены порядок проведения научных мероприятий, научной и общественной жизни.

Felhívás

a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlására

Tisztelt Hölgyem!/ Uram!

A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti közcélú felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény lehetővé teszi, hogy az adózó a befizetett személyi jövedelemadójának *egy százalékát* a törvény 4. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott *társadalmi szervezetek részére felajánlja*. Ezen szervezetek közé tartozik a Magyar Hadtudományi Társaság is. Az így befolyt összeget kizárólag a tudományos munka ösztönzésére kívánjuk felhasználni.

Kérem társaságunk minden tagját, hogy éljen a lehetőséggel és ezúton is segítse céljaink megvalósítását!

Az adózó, a rendelkezőnyilatkozatát postai szabványméretű borítékban elhelyezve és lezárva, az 1998. évi jövedelemadó-bevalláshoz csatolva, 1999. március 25-ig küldheti meg az APEH részére. Azon adózók, akiknek az adóbevallását a munkadója teljesíti, a zárt borítékot a fenti határidőig a munkáltatóiknak adják át. A borítékban fel kell tüntetni: az adózó nevét, lakcímét és adóazonosító jelét. A borítékba helyezett nyilatkozat tartalmazza a kedvezményezett nevét és adószámát. A mi esetünkben:

a kedvezményezett neve: Magyar Hadtudományi Társaság
adószáma: 19655866-1-42

Tájékoztatjuk társaságunk tagjait, hogy 1998-ban az 1997. évi bevételek alapján az APEH 82 000 forintot utalt át az MHTT részére.

Ezt az összeget a jelíges pályamunkák díjazására használtuk fel.

Az MHTT elnöksége nevében céljaink megvalósításához nyújtott támogatását tisztelettel megköszönöm.

Dr. Szabó József
elnök